תלמוד בבלי · אחרונים · פתח עינים · סדר מועד

# פתח עינים על יומא

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# פתח עינים על יומא

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתח-עינים-על-יומא/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

# תוכן העניינים


דף ב. 4
דף ב: 4
דף ג: 4
דף ח. 4
דף ט. 5
דף ט: 5
דף י. 5
דף י: 7
דף יא. 9
דף יב: 9
דף יג. 9
דף יג: 11
דף יד. 11
דף יח: 12
דף יט. 12
דף יט: 14
דף כ. 14
דף כ: 15
דף כא. 17
דף כא: 19
דף כב. 21
דף כב: 21
דף כג. 28
דף כד: 31
דף כה. 31
דף כו. 32
דף כח: 38
דף כט. 38
דף לג. 38
דף לד. 39
דף לה: 39
דף לז. 40
דף לז: 40
דף לח. 40
דף לח: 42
דף לט. 42
דף מג. 57
דף נ. 57
דף נב: 57
דף נד. 57
דף נו: 57
דף סד. 58
דף סו. 58
דף סו: 61
דף סט: 61
דף ע. 62
דף עא. 62
דף עא: 63
דף עב. 63
דף עג. 63
דף עד: 63
דף עה. 64
דף פב. 64
דף פב: 64
דף פג. 64
דף פג: 64
דף פה: 65
דף פו. 65
דף פו: 65
דף פז. 67
דף פז: 68

## דף ב.

**אמר ר' מניומי וכו'** הקשה מהר"ם יצחקי בס' אור יקרות הנדפס מחדש מההיא דמציעאי לא אמרי' ואני תמיה דהש"ס מלא על כל גדותיו מימרות בעלת ד' ובעלת ה' ואיך הרב ז"ל לא מצא אלא זו. אמנם לק"מ דאם בא להזכיר מזכיר. כמ"ש בעניותינו במקומו:

## דף ב:

**ואימא כפרה דקרבנות** פירש"י מי ידעינן הי מתרמי והלא ע"י פייס היו עובדין מקשים דפייס ליתיה ביחיד ועמ"ש הרב משנ"ל ה' תמידין. ובסוגיא זו עמ"ש סם חיי בדרושים דף ל"ז. ואחר כמה שנים נדפס ס' שיח יצחק וע"ש מ"ש על ל' רש"י:

## דף ג:

**דתניא קח משלך וכו' קיחות דעלמא קח לך סמים וכו'** נר' דמעין דוגמא נקטיה. מעין דוגמא דקאמר עשיות דעלמא עשה לך שתי חצוצרות כסף ומפורש במנחות דכ"ח ע"ב דהאי פלוגתא איתיה בפ' ועשית לך ארון עץ. וא"כ ה"נ פליגי בפ' ואתה קח לך בשמים ראש והגם דהאי קדים לפ' קח לך סמים. נ"ל דאין לדקדק בזה כאן דפלוגתייהו בכל מקום ודלא כמ"ש הרב עיון יעקב ז"ל ע"ש ודוק:

**רב אשי אמר דנין פר לחטאת ואיל לעולה.** עיין מנחות דף מ"ה ע"א ובס' צרור הכסף למהר"א גאטינייו דף קל"ב סוף ע"ב:

## דף ח.

**ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת.** התוס' הקשו דאיכא למיפרך מה לציץ שהשם בגלוי תאמר בתפילין שהן מחופין עור ודוקא שי"ן של תפילין היא הל"מ ולא ד"י ותירצו שאינו ק"ו גמו' ע"ס באורך. ומהר"א ממיץ בס' יראים סי' ט"ז הקשה קושיא זו. ותירוצו אינו מובן כאשר יראה הרואה. ושם כתב דתפילין אסירי ליכנס לבהכ"ס משום שי"ן דל"ת יו"ד ובתפילין אפי' בעור חדא אזכרא איתא וזה הפך התוס' כאן. אמנם כדברי מהר"ם שהוא מחבר התוס' דקמן כתבו תלמידיו הרא"ש והמרדכי ה' תפילין דדוקא שי"ן הל"מ והביאו ראיות לזה ג"כ [וכן] כתבו התוס' בשבת דף ס"ב ע"ש:

## דף ט.

**ולא שמשו בו אלא י"ח כהנים וכו'** כתבו התוס' ריב"א גריס שמנה כהנים וכו' אמנם בכל הספרים ובספרי פ' פנח' ובירושלמי גרסי' י"ח כהנים וכו' ע"ש ואיברא דבספרי שלפנינו הגירסא י"ח כהנים כמ"ש התוס'. אמנם ראיתי בס' הישר של ר"ת כ"י דף פ"ג ע"ב שהגיה בש"ס שמנה עפ"י קראי דדברי הימים וסיים והכי אמרינן בספרי הנני נותן לו את בריתי ש' שעמדו ממנו שמנה כהנים גדולים בבית א' עכ"ל. אלמא דהוא ז"ל הוה גריס בספרי שמנה. וגם גריס בבית ראשון ול"ג בבנין ראשון כנסחתנו ונסחת התוס' ועיין בתו' ישנים ובחדושי הריטב"א. ומתוך הדברים נראה דמ"ש התו' בזבחים סוף דף ק"א וז"ל ובספרי מפיק מאת בריתי שלום שעמדו ממנו שמנים כהנים בבית ראשון ושלש מאות בבית שני עכ"ל ט"ס הוא וצ"ל שמנה כהנים בבית ראשון ובמקום שמנה טעות סופר לכתוב שמנים. והוא כגירסת ר"ת. דלגירסת י"ח כמה נדחקו התוס' כאן ותוס' ישנים והריטב"א גרסי י"ב והכל משום קראי דד"ה ושמנים אינו צודק כלל וק' על הרב פנים מאירות בספרו כתנות אור ריש פ' פנחס שהחזיק בגירסת שמנים וישב ודרש על פי זה ע"ש:

## דף ט:

**בירה תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה וכו'** הקשה הרב יקרא דשכבי דף ע"ו ע"ג שהרי בריש מכילתין ר' יוחנן סבר דמקום יש בהר הבית ושמו בירה ומסיק הרב דהכא כיון ר' יוחנן למקום ששם עליו שושן הבירה צורה עש"ב ותימה על הרב ז"ל איך נתפייס בזה ולי ההדיוט לק"מ דאטו ר' יוחנן יכחיש מקרא מלא דכתיב אל הבירה אשר הכינותי הא ודאי לא וראה בעיניך דלא אותובי' ר"ל מהאי קרא רק איהו דידיה אמר דכל המקדש נקרא בירה אבל לא מותיב מיניה לר' יוחנן דפשיטא דר' יוחנן לא יכחיש זה רק סבר דבלשון המשנה הכונה למקום שיש בהר הבית ושמו בירה וכבר התנא רמז פי"ב דזבחים דתנן בית הבירה ולשון בית הבירה מסייע לר' יוחנן אך ביתר משניות נקט תנא בירה לחוד לקצר. ואה"נ דהמקדש קרוי בירה בלשון הכתוב והכא ר' יוחנן נקט ל' מקרא:

## דף י.

**איני יודע אם נינוה העיר הגדולה וכו'** הרא"ם כתב פ' נח ולא הבינותי דבריהם שהיה להם להסתפק גם בכלח הסמוכה למילת גדולה עכ"ל ושמעתי מקשים דנעלם ממנו דהתוס' הקשו כן ותירצו דמשום דסליק מינה לא הול"ל תיבת היא רק העיר הגדולה

עכ"ד וכן נמצא בספר חדש ל' ערומים בלשונות הרא"ם שהקשה דאשתמיטתיה לרא"ם דברי התוס' ע"ש. ואני בעניי מוסיף דהרא"ם קודם זה כתב וז"ל שנאמר ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים שאלמלא המקרא הזה לא היינו יודעים אם רסן היא הגדולה אם נינוה כך מצאתיו בב"ר עכ"ל והו"ל להזכיר סוגיין. שוב ראיתי אחר זמן רב למהרש"א בח"א שהק' על הרא"ם דנעלם ממנו הש"ס והתו' כמ"ש. ונעלם מהרב לשון ערומים דכבר קדמו מהרש"א להשיג על הרא"ם ביתר שאת. ושמעתי מרב אחד זקן ההוא אמר דאין להקשות על הרא"ם מדברי התוס' שלפנינו כי הם ממהר"ם מרוטנבורק והרא"ם לא ראם עכ"ד. ואני אומר דבימי הרא"ם כבר נתפשטו ספרי הדפוס ולא ניתן ליאמר. ותו שאם תוספות יומא שהיו ביד הרא"ם היו תוספו' שאנץ שהם תוס' ישנים גם בתוספות שאנץ הוקשה להם זה ותירצו. ואם כה יאמר שלא הי"ל להרא"ם תוספות על יומא מה יענה שכתב על זה הרא"ם ומצאתיו בב"ר. והוא תלמוד ערוך בסוגיין ומה היה צריך למציאה בב"ר. ותו דגם לעיל בד"ה ותירס נראין הדברים דלא זכר הגאון מסוגיין כמ"ש שם מהרש"א ע"ש. ועוד צריך חיפוש בחיבורי הרא"ם אם מזכיר תוס' יומא ולברר התוס' מה הם. ורואה אני שגם מהרב יפה תואר פל"ז סי' ז' נעלמו דברי התוס' שהביא קושית הרא"ם ותירץ ע"ש שהוא תירוץ מהרש"א והרב המג"ן שהביא מהרח"א במקראי קדש. ולא זכר מדברי התוס'. ושם הרב מקראי קדש הביא מה שהקשה הרב זהב שיבה על דברי התו' דא"ה תפשוט מגופיה דקרא דנינוה גדולה וקרא דונינוה היתה עיר גדולה למה לי וצ"ע וכתב הרב ז"ל דאינה קושיא די"ל דתיבת היא ארסן קאי עכ"ל וכמעט שעברתי דברי קדשו תמהתי על הרב זהב שיבה מאי קשיא ליה ואסקא בצ"ע ואינו נכנס בכלל קושיא. וראיתי עיקר הדברים בס' זהב שיבה שקושית הרב הוא בדקדוק דברי התוס' דמוכח דמסתבר לומר דאדסמיך ליה קאי ועל זה הקשה דתפסת מועט תפסת ונימא דקאי אדסמיך טפי שהיא נינוה ולא הוה אצטריך למילף מקרא דיונה דתיב' היא אפק' מכלח ומוקמי' ליה דקאי אמסתבר דסמיך טפי שהיא נינוה ע"ש באורך. ולזה י"ל דרסן מכח דאיירי בבנינה שקולה לנינוה דסמוכה טפי ואיכא לספוקי בה ואצטריך קרא דיונה ודוק היטב דיש מקום לקושית הרב זהב שיבה. ואחר זמן ראיתי למהראנ"ח בתשו' ח"א סי' מ' דף ע"א עמוד ד' שהקשה קושית הרב זהב שיבה ותירץ שני תירוצים. והמעיין יראה דבסגנון שהקשה הרב ז"ש הקושיא כמעט דשלל תירוצי מהראנ"ח. ומה שכתבתי בעניותי מתיישב יותר ודוק היטב כי קצרתי:

**אמר רבה קסבר ר' יהודה כל בית שאינו עשוי לימות החמה וכו'**. ראיתי בספר האגודה שכתב וז"ל כל בית שאינו עשוי לצורך הקיץ ולצורך החורף פטור מן המזוזה שנאמר

והכיתי בית החורף על בית הקיץ בית סתמא לא איקרי סוכת חג ר' יהודה מחייב במזוזה משום דדירת קבע בעינן וחכמים פוטרין דדירת עראי היא עכ"ל. וק"ק מ"ש כל בית שאינו עשוי לצורך הקיץ וכו' דהא אוקמתא דרב' לר' יהודה ורבנן פליגי ומחייבי והלכה כרבנן ועוד דאפי' לרבי יהודה אידחייא ואותבינן דר' יהודה מחייב בסוכת חג בחג דהוא סבר דסוכה בעינן דירת קבע כמו שהביא הוא ז"ל בסמוך: וא"כ מאי קאמר כל בית שאינו עשוי לצורך קיץ וכו' פטור ואין דרך ס' האגודה לכתוב אלא מה שהוא הלכה או לאשמועינן חידושא ולא לכתוב אוקמתות הדחויות מבלי שום חידוש:

## דף י:

**שלא יאמרו כ"ג חבוש בבית האסורין**. הדבר מבואר דר' יהודה דאית ליה דירה בעל כרחו לא שמה דירה לדידיה בית האסורין אף שיהיה דירת כבוד שלא יש שם טינוף וכיוצא פטור אך לרבנן דדירה בעל כרחו שמה דירה ומשו"ה מחייבי בלשכת פרהדרין אף שהוא דירה בע"כ וכפ"ז גם בית האסורין חייב לרבנן. ואין לומר בזה אפושי פלוגתא לא מפשינן וכשם שבית האסורין לר' יהודה אינו חייב גם לרבנן נימא הכי דאינו דירת כבוד. הא לא תסברא דאין כאן אלא מחלקת אחך אי דירה בע"כ שמה דירה אי לא ומזה נמשך דבית אסורין לר"י פטור ולרבנן מחייב. ותו דמאי דממעט מדירת כבוד היינו בית המרחץ ובורסקי ובית הכסא כדקתני בברייתא לקמן. ובית האסורין אם הוא נקי דירת כבוד מקרי אלא דהויא דירה בע"כ ולרבנן שמה דירה. והוזקקתי לזה שראיתי להרב בית הלל י"ד סי' פו"ר דפשיטא ליה דבית האסורין אף דאינו מטונף כלל פטור דקרינן ביה דירה שאינה של כבוד ומביא ראיה מסוגיין דקאמר גזרה שמא יאמרו כ"ג חבוש בבית האסורין אלמא דבית האסורין פטור והוא מטעם שאינה דירת כבוד עכ"ד ולי ההדיוט נראה דאינה ראיה דזה דעת ר' יהודה אבל לרבנן חייב אם הוא מקום נקי ולמה יגרע כיון דדירה בע"כ שמה דירה וככל אשר דברנו: הגם הלום ראיתי להרב שער אפרים בתשובה סימן פ"ג שנשאל בזה אי קהל שיש להם בית האסורין ומניחין לאדם בתפיסה כמה חדשים אי חייב במזוזה והרב ז"ל השיב שיש להביא ראיה מסוגין גבי לשכת פרהדרין אי חייב במזוזה וקמפלגי אי דירה בע"כ שמה דירה. והרב בנו בהגהה שם למד מסוגיא דילן שבית האסורין חייב במזוזה ואיפסיקא הלכה כרבנן שאמרו דירה בע"כ שמה דירה ויש להביא ראיה לזה ממ"ש הרמב"ם פ"ו מה' ס"ת עשר תנאים יש בבית ואח"ך יתחייב הדר בו לעשות מזוזה וכו' ולמה לא מביא בכלל העשרה תנאים שלא יהיה הדירה בע"כ אלא ודאי שהרמב"ם פוסק כרבנן דדירה בע"כ שמה דירה וחייבת

במזוזה עכ"ל עין רואה דבין הרב המחבר בין הרב בנו לא הזכירו אלא הא דדירה בע"כ שמה דירה ולא כמ"ש הרב בית הלל ראיה מדברי ר' יהודה שאמר גזרה שלא יאמרו כ"ג חבוש וכו' ופסקו דחייבת בית האסורין במזוזה דהגם שהרב המחבר דיבר בלשון קצרה הדבר ברור מדנקט בדבריו אי דירה בע"כ וכו' ותו לא מוכח דלא נגע ולא פגע בהא דאמר ר"י גזרה שלא יאמרו כ"ג חבוש וכו' וסבר כמו שביאר הרב בנו ז"ל דחייב' במזוזה דקי"ל כרבנן דדירה בע"כ שמה דירה:

**ואולם** לא תעזוב נפשי לשאו"ל בדברי הרב מהרי"ל בן הרב שער אפרים בהגהתו הנז' דמלבד דלשון ואיפסיקא הלכה כרבנן לא יצדק דלשון זה מורה ובא דבש"ס אתמר בהדיא הלכה כרבנן מאי דליתיה במאי דקמן אלא במה שהוכיח מדברי הרמב"ם דפסק כרבנן דדירה בע"כ שמה דירה ממאי דלא מנה זו בהני עשר מילי יש לדחות דאי משום הא לא איריא דהרמב"ם מני מילי דתלו בבית וכמ"ש שם עשרה תנאי' יש בבית ואח"ך יתחייב הדר לעשות לו מזוזה. וזו שלפנינו אינו תלוי בבית דזמנין משכחת בית שיש בו כל עשרה תנאים ומצד הבית לא יבצר אך הכריחו לאדם ואנסוהו על כרחו לדור בו ולדעת ר' יהודה פטור ומשו"ה לא תנייה הרמב"ם בכלל הנך דזו אינה משלנו דאינו תלוי בעצם ואיכות הבית. אמנם זו אינה צריכה לפנים שהרי הרמב"ם כתב שם וז"ל כל השערים שהיו במקדש לא הי"ל מזוזות חוץ משער נקנור ושלפנים ממנו ושל לשכת פרהדרין מפני שהלשכה הזאת היתה בית דירה לכ"ג בשבעת ימי ההפרשה עכ"ל ומסתמות דבריו מוכח שלשכת פרהדרין הייבת במזוזה מדאוריתא מפני שהיתה בית דירה וכו' והרי דפסק כרבנן דדירה בעל כרחה שמה דירה דאי ס"ד דדירה בע"כ לא שמה דירה ואינה הייבת אלא מדרבנן הי"ל לפרש ומדקא פסיק ותני מוכח שחייבת מדאוריתא ועוד שכתב מפני שהלשכה הזאת היתה בית דירה דנראה דהוא חיוב גמור דאי לא הול"ל שהלשכה הזאת היה יושב בה כה"ג בז' ימי ההפרשה ומזה ה"ל להוכיח להרב הנז' שהרמב"ם פסק כרבנן דדירה בע"כ הויא דירה. ומיהו ק"ק שלא ראיתי לפוסקים שכתבו דין זה דדירה בע"כ הויא דירה והייב במזוזה זולת הרמב"ם דמוכח כן מדבריו ועמ"ש אני בעניי בס' הקטן ברכי יוסף י"ד סי' פר"ו אות ג' דף נ"ד ע"ד ושם שיטה י"ט יש ט"ס וצ"ל והרי רפת בקר ובית העצים חייבים וה"ה בית האסורין כצ"ל. ושם צדדתי לפטור בית האסורין דה"ל כבתי' של ספינה דעיקרן לדירת עראי וכן בלאזאריט"ו וכו' ע"ש. ועתה נדפס ס' מרכבת המשנה ה"ב להרב מהר"ש ז"ל ושם ראיתי שכתב דבתי' של ספינה טעמא משום דנייד ע"ש באורך ולפום ריהט' מדברי הרמב"ם שכתב סוכ' חג ובית שבספינה פטורין לפי שאינן עשויין לדירת קבע לא משמע הכי כאשר יראה המעיין ומדקדק בנועם שיח

הרמב"ם. ומיהו בבית שיושבים בלאזאריט"ו אין אנו צריכים לזה דדוקא בבית שהוא שוכר מהגוי פסק מרן דהייב אבל הבית הזה אינו שוכר אותה רק מטעם המלך שישב שם משו' שמירה כנודע ואינו ביתו כלל וגם אמרו לי דזמנין לצורך הן חליפות למו מבית לבית:

## דף יא.

**ואחד שערי מדינות וכו'**. כרגע נראה לי לקוטי רב בצלאל כ"י וכתוב שם וז"ל מ"ש רש"י וא' שערי מדינות וכו' כתב הרב מהר"ר יוסף אשכנזי ז"ל לפ"ז קשה דהוי זו ואצל"ז ואם נפרש מדינה עיר קטנה א"ש דהרי אשכחן במדרש ששינו לקרות לעיר מדינה ע"כ ומיהו עיירות ומדינות אינו אלא מדרבנן דאסמכוה רבנן אקרא וכ"כ הרב הגדול זלה"ה עכ"ל ומ"ש דהוי זו ואצל"ז הכי מקשו התוס' בכמה דוכתי כלומר שאינו נאמר אלא מדוחק. ולפי פירושו הוי לא זו אף זו ויש להעיר כפי מ"ש התוס' דבב' תיבות לא נאמר ופירושו דחוק דבכל מקום בש"ס עיר קטנה ממדינה ועמ"ש מרן בכ"מ:

## דף יב:

**תוס' ד"ה כ"ג משום איבה הקשה ר"י וכו'** עמ"ש בעניותי בס' הקטן שער יוסף דף ק"ח ע"ג וע"ד:

## דף יג.

**הלכה כרבי יוסי ומודה ר"י וכו'** ודברי התוס' עמ"ש בס' הקטן שער יוסף דף ב' ודף ג' ודף ק"ז ודף ק"ח:

**וראיתי** בס' מחנה ראובן שהקשה דלמה הוצרך ר"י לפסוק כר' יוסי הא כבר כייל ר' יוחנן עצמו בעירובין דף מ"ו ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי ואמרו שם ואצ"ל ר"מ ור' יוסי וכו' ותירץ דהוצרך לזה משום דבהוריות דף י"א אמרו דר"ש ס"ל כר"מ וה"א דהלכה כמותם דיחיד ורבים הלכה כרבים ובשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' נ"א הרגיש בזה ונדחק ובמ"כ לא דק בזה עכ"ד ואיני יודע אמאי קאמר שתירוץ הרב פנים מאירות הוא דוחק ולא דק הלא מה שתירץ הרב פמא"י היינו דאצטריך משום דאיכא סתמא פ"ק דמגילה כר"מ והוא תירוץ ברור דאם סתם לן תנא כר"מ תו לא משגחינן דר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי והוא תלמוד ערוך פ' זה בורר דף ז"ך ע"ש ומשו"ה ר' יוחנן הוצרך לומר הלכה כר' יוסי והוא מעין דוגמת תירוץ שלו. ואם נפשך לומר דאין זה סתם משנה

דמהדר לאשכוחי אין בין ל"ק דהא גופה אשמעי' ר' יוחנן דהלכה כר' יוסי משום דהסתם אינו סתם גמור ומתוך הדברים אמורים יראה המעיין דמה שכתבתי בעניותי בס' הקטן שער יוסף דף ג' באמצע ע"א ומ"מ אכתי ק' קושית הרב פמא"י וכו' הוא אגב שיטפא. אלא דשם נמי בע"ג שיטה י"א כתבתי א"נ דההיא דפ"ק דיומא אצטריך משום סתמא דמגילה ודוק הטב:

**איברא** דמה שסיים שם הרב פמא"י וז"ל אך לפ"ז כיון דאשמועינן ר' יוחנן דאפי' בבריתא ואפילו היכא דסתים מתני' כר"מ הלכתא כר"י תו לא היה צריך לומר הלכה כר' יוסי בפלוגתא דר' יהודה וי"ל וכו' עכ"ל מלבד מה שיש להעיר בתירוץ הרב ז"ל כאשר כתבתי בס' הקטן שער יוסף סוף דף ב'. עוד בה דמאי קשיא ליה אמאי אצטריך ר' יוחנן אבריתא דעירובין לו' הל' כר' יוסי כיון דאפי' היכא דסתים כר"מ הלכה כוותיה. ולימא מר איך ר' יוחנן פסק נגד סתם משנה ומוכרח דיש טעם בעיקר לפסוק או דמסתבר טעמיה או משום דמעשה רב ולא חשביה סתם וכיוצא ומאחר שכן היינו דאצטריך לומר בההיא בריתא דערובין הלכה כר' יוסי ועיין מה שכתבתי בעניותי בשערי והבן כי אין רצוני להאריך:

**ומה** שכתב עוד בס' מחנה ראובן על פי מ"ש מהר"י קולון שרש קס"ה דהכללים אינם בדברים שאינם נוהגים ובזה יישב לשון מרן הכ"מ פ"ג דעבדי' דתהי עליה הרב מש"ל והק' על מהריק"ו מתוספות פסחים דף ע"ז עש"ב אני תמיה עליו איך חשב לישב בזה דברי מרן דהדבר ברור דמרן לא סבר הכי כמו שיראה הרואה בכסף משנה בקדשים וטהרות דתמיד הוא ההולך קדמת הכללים. ומה שתמה עליו מהתוס' דפסחים אשתמיטיתיה דמהתוס' בשבת דף ע' משמע כמהריק"ו וכמ"ש הרב חוות יאיר גם נעלם ממנו תוס' זבחים דף ו' דהוו נגד מהריק"ו כמו שהק' הרב מגן אברהם סי' רי"ח. ותו דאעיקרא דדינא פירכא דכבר כתבו התוס' דמהא דר' יוסי דסוגיין נפקא מינה לזמן הזה וכלל מהריק"ו אינו אלא למידי דלא נ"מ לדידן וכן כתב הרב הגדול מהר"ש אלגאזי בסוף ס' לחם סתרים בקונט' הכללים על הא דמהריק"ו ע"ש:

**ומודה ר' יוסי שאם עבר ועבד עבודתו כשרה.** מכאן קשה עמ"ש הגאון הרב פני יהושע ז"ל בשיטתו למגילה דף ט' מהש"ס דלר' יוסי עבודתו פסולה בח' בגדים. ואנכי תולעת הקשתי זה להגאון ז"ל עצמו יאיר עינינו בתורתו והתחיל לישב ואני הדל הייתי דן לפני[ו] בקרקע ושתק לי. וכבר כתבתי באורך מאי דקשיא לי הצעיר על הרב ז"ל בספרי הקטן שער יוסף דף ג' ע"ב ע"ש:

**אמרי לך רבנן טומאה שכיחא וכו'** פירש"י על ידי קרי או על ידי התזת צנורא מפי עם הארץ וכן פירש"י במשנתנו דמשו"ה מתקנין לו כהן אחר אם יארע בו פסול קרי או

שאר טומאה ע"ש וראיתי להריטב"א בחידושיו דבמשנתנו פירש שמא יארע בו פסול פי' פסול קרי או שאר טומאות המעכבות אותו מלעבוד עבודה עכ"ל והוא כדפירש"י ובסוף פרקין כתב הריטב"א וז"ל ולא אירע קרי אבל שאר טומאו' אירעו לפי שהקרי היה מגונה ומכוער שפורש מגופו משא"ב בשאר טומאות דשרץ או נבילה וטמא מת וכגון יוסף בן אלם שנתזה צנורא של ע"ה על בגדיו עכ"ל והגם דכתב דלא אירע קרי אבל שאר טומאות אירעו ניחא להריטב"א לפרש במשנה שמא יארע בו פסול קרי דהא חזינן דלא היו מניחין לכ"ג לאכול ערב יה"כ חלב וביצים וכו' א"כ לא היו סומכין על הנס ומאחר שכן גם מה שמתקנין כהן אחר שמא יארע בו פסול היינו קרי או שאר טומאה. ובירושלמי סוף פרקין אהא דלא היו מניחין אותו לאכול חלב וכו' פריך ולא מנסים שהיו נעשין בבה"מ א"ר אבין על שם לא תנסו אמר ר' יוסי ברבי בון כאן במקדש א' כאן במקדש שני. ועמ"ש הרב מהר"ם יצחקי (בסוף) [בס'] אור יקרות בריש מכילתין ונעלם ממנו הירושלמי הזה ורמזו המגיה. ומה שהקשה שם דהא לא היו מניחין אותו לישן וכו' ומהו הנס לק"מ ופשוט. ובס' מחנה ראובן בריש המסכת' הביא מהתי"ט פ"ג דדמאי דמתקנין כהן אחר דאין סומכין על הנס וכתב דאכתי קשה לאביי בפסחים דף ס"ד דסמכינן אניסא וכו' ומסיק דאביי סבר כתירוץ שני דהירו' ע"ש ומוכח דכונתו דהא דמתקנין כהן אחר וכיוצא היינו במקדש שני ומ"ש אביי דסמכינן אניסא היינו במקדש ראשון וק' דמהש"ס שם בפ' תמיד נשחט מוכח דאביי גם במקדש שני אמרה דהא מייתי עלה מאי דתנן שאין העזרה ננעלת וכו' כעקביא בן מהללאל והיה בבית שני ואני בעניי הארכתי בענין זה בס' הקטן שער יוסף דף ק"ו ע"ג ובקונט' אחורי תרעא שם:

**א"כ הו"ל שני בתים וכו'** הקשו התוס' ישנים דהכתיב וישא לו יהוידע נשים שתים וכן הקשה הריטב"א בשם רבינו שמשון ע"ש וכן השיג הראב"ד על הרמב"ם ועמ"ש בס' הקטן ברכי יוסף א"ה סי' ל"א דף קי"ח ע"ד ע"ש ויש שם טעיות הדפוס:

## דף יג:

**מניח עבודתו ויוצא דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר יגמור** עמ"ש בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ע"א עש"ב:

## דף יד.

**כיון דיום הכפורים הוא דכ"ע לא קאכלי וכו'** עמ"ש בעניותי בס' הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' ער"ה אות ד'. עש"ב:

## דף יח:

**יחודי הוו מיחדי להו.** התוספות כתבו בשם ר"י שהקשה מההיא דהוא ישן בין הנשי' ולהכי פירש ר"י מאן הויא ליומיה ליחודי בעלמא וכו' ע"ש ובחידושי הריטב"א ליבמות דף ל"ז כתב הקושי' מההיא דהוא ישן וכו' ועלה כתב בשם ר"י דשרי לצורבא מרבנן דזהיר. ואח"כ כתב וקשיא לי כיון שהיא אסורה איך יש לו פת בסלו וכו' והנכון דה"ק יחודי הוו מיחדי להו כי הוו מודעי להו דלא בעו אלא לייחוד בלחוד ובהכי לא מחמדת לראות ואינהו נמי מזדהרי ובהא אתי שפיר דליכא חשש איסור ולא תערובת בנים אלו עם אלו וא"צ למסמך על דפקיע שמיהו ומיהו וכו' עכ"ל (ובדפוס יש טעיות ע"ש) וקושית איך יש לו פת בסלו כתבו התוס' דידן הכא שהיא מר"י ומה שתירץ והנכון וכו' כתבוהו התוס' נמי בשם ר"י כמבואר ועיין בתוס' שם ביבמות ודוק בדבריהם. ועמ"ש בחידושי הרמב"ן ובתוספי הרא"ש שם ובתוספות ישנים בסוגיין:

**ומ"ש** התוס' שלפנינו בתוך דבריהם דלאחוז באמה שרי בנשוי אפי' אין אשתו עמו עמ"ש אני בעניי בס' הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' ג' בס"ד:

## דף יט.

**דאמר רב הונא בריה דרב יהושע הני כהני שד"ר נינהו וכו'** כתבו התוס' דף זה ע"ב דמאי דבעי בנדרים דף ל"ה אי הני כהני שד"ר או שלוחי דידן היינו דמדרב הונא בריה דר"י פשיטא דהוו שלוחי דרחמנא אך בעי אי הוו נמי שלוחי דידן קצת וכו' ע"ש וכן תירצו התוספות בקדושין דף כ"ג ע"ב. והנה הרב פנים מאירות בשו"ת ח"ב סי' קי"ח הק' על הך בעיא דנדרים אי הני כהני שד"ר או שלוחי דידן דלפשוט מברית' דפ"ק דחולין איש איש מלמד שמקבלים נדרים ונדבות מגוים וקי"ל אין שליחות לגוי וא"כ תפשוט דשד"ר נינהו. והרב סיים שם וצ"ל דלגבי גוים באמת פשיט ליה דהוו שלוחי דרחמנא ולא מבעיא להש"ס אלא לגבי ישראל אי שלוחי דידן או שד"ר עכ"ל וק"ק על הרב דלא זכר מתירוץ התוס' הנז' דמדרב הונא בריה דרב יהושע פשיטא ליה דהוו שלוחי דרחמנא אלא דהבעיא היא אי הוו נמי שלוחי דידן וכפ"ז אין להביא ראיה מבריתא דאיש איש לרבות הגוים דכיון דהא פשיטא ליה דשד"ר נינהו הא תסגי לגוים דאין להם שליחות ומבעיא ליה לדידן אי הוו נמי שלוחי דידן. והגם דגם הרב מדעתו כתב קרוב לזה. מלבד דהו"ל להביא דברי התוספות לאלומי מילתיה. עוד בה דאי מסברא נאמר כן כמ"ש הרב אכתי קשה דהו"ל לש"ס למפשט מהבריתא הנז' ולדחי ליה כמ"ש הרב הנז'. אמנם השתא דהתוס' כתבו כן משום מימרת רב הונא בריה דרב יהושע וכתבו

דממימרא זו כבר פשיטא ליה דשד"ר ועלה בעי אי הוו נמי שלוחי דידן מעתה אין צורך לאתויי הבריתא ולדחוייה דכבר הוו ידעי מימרת רב הונא בריה דרב יהושע ועלה בעו ומה יפשוט מהבריתא הנז':

**והרמב"**ן בחידושיו לקידושין שם כתב דיש אומרים דהכא בישראל דודאי כיון דאנן לא מצינן למעבד ואינהו מצו מעבד שד"ר נינהו ואיבעיא לן התם בכהן דליתיה להאי טעמא מי אמרינן כיון דלגבי ישראל שלוחי דרחמנא נינהו גבי כהן נמי או"ד ישראל דלא מצו משוי שליח שוו להו רחמנא שליח כהן דמצי משוי שליח משוי שליח עכ"ל והריטב"א שם בחידושיו מייתי האי שינויא בשם התוס' וכתב עליו ונכון הוא ע"ש וכפ"ז אין מקום לקושית הרב פנים מאירות והרי הוא כמבוא"ר:

**הגם** הלום ראיתי להרב החסיד מהרי"א בס' ארעא דרבנן סי' ה' שהקשה קושיא הנז' דאמאי לא פשיט מבריתא דאיש איש וכו' וכבר קדמו הרב פנים מאירות. ואעיקרא אינה קושיא לפי דברי התוס' והרמב"ן כמדובר. ועתה נדפסו מחדש חידושי הריטב"א למכילתין וראיתי שם שהביא בשם התוספות שתירצו דהבעיא בנדרים לגבי קרבנות של כהן וכו' וכתב עלה ולא נהירא דהא סתמא איתמר הכא והתם ע"ש וק"ק דהוא עצמו הביא תירוץ זה בחידושיו לקדושין וכתב ונכון הוא כמש"ל. ואחר שנים רבות נדפס ס' ארעא דרבנן עם הגהות עפרא דארעא להרב המפורסם מהר"י עייאש זלה"ה ושם ראיתי באות ז' שהתחיל ליכנס בדוחקים וסברות לישב הקושיא הנז' ובסוף תירץ עם דברי התוס' אבל סגנון אחר נקט. ולי ההדיוט העיקר כדכתיבנא כאשר יראה המעיין. ואחז"ר ראיתי שקושיא הנז' של כת קודמין היא והביאה בס' דרוש שמואל פ' ויקרא וע"ש מה שתירץ ודוק היטב:

**ודע** דהריטב"א בחידושיו כתב דהלכה כרב הונא בריה דרב יהושע הלכך האומרים בברכת כהנים האמורה לאהרן ובניו כהני עם קדושיך וכן הגיהו רבותנו הצרפתים עכ"ל ויש דילוג סופר וצ"ל הלכך האומרים בברכת כהנים האמורה לאהרן ובניו כהני עם קדושיך טועים הם דהא שלוחי דרחמנא נינהו אלא כך יש לומר הכהנים עם קדושך וכן הגיהו רבותנו הצרפתים כצ"ל וכמו שהביא לשון הריטב"א בעין יעקב אלא דשם נמי בתחלת הלשון יש ט"ס ומתוך חידושיו והעין יעקב הוברר כל הלשון. והאריך בזה הרב שיירי כנה"ג א"ח סי' קכ"ז וכתב שם דמרן לא הביא דברי הריטב"א והגם דחידושי יומא אינם בדפוס הו"ל להביא מעין יעקב ע"ש ולא היה צריך לזה דמרן היה לו חידושי הריטב"א יומא כ"י וכמה וכמה פעמים הביא דבריו בכסף משנה ה' תמידין וה' עבודת יה"ך ושאר דוכתי כמפורסם:

## דף יט:

**והאמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא הקורא את שמע וכו'** אע"ג דרב יצחק ב"ש ב"מ היה תלמידו וכדמשמע בפסחים דף ק"ו ע"ב דקאמר אכתי לא נח נפשיה דרב שכחנינהו לשמעתתי' ופ' שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ו ע"א) אמר משמיה דרב ושאר דוכתי מ"מ פריך עלה דקאמר דרב הוה קרי ק"ש ממימרת תלמידו להיותה מימרא מוסכמת בין האמוראים ופריך על מאי דמוקי להא דרב דמחוי קבוטל דהוה קרי ק"ש מדין מוסכם ביניהם דקורא ק"ש לא ירמוז וכו'. א"נ פריך על רב יצחק ב"ש ב"מ דרבו סבר להפך. שוב ראיתי בהרי"ף והרא"ש פ' היה קורא שהביאו הא דקמן וז"ל כי הא דגרסינן ביומא פ"ק אמר רב יצחק בר מרתא משמיה דרב הקורא את שמע לא ירמוז וכו' ע"ש. והשתא ניחא טובא דפרי' מדרב גופיה וכצ"ל בסוגיין והאמר ריב"ש ב"מ משמיה דרב הקורא וכו' כמו שהביאו הגירסא הרי"ף והרא"ש:

**ולא אותי קראת יעקב**. אפשר לפי פשוטו דכיון דקורץ וכו' א"כ הוא חושב במילי דעלמא ואינה קריאה לשמו יתברך וז"ש עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת מלשון קריאה ולימוד כלומר שאין אתה קורא לשמי ואינה נחשבת קריאה שהפה קורא לפי הרגלו ולבו הלך חשכים בהבלי העולם ומסוגיין דפריך אדרב משמע דאף לצורך קצת מצוה וכמ"ש הרב מג"א ומדרז"ל במדרש גבי יעקב אבינו שלא נפל על יוסף ולא נשק ליוסף וכיוצא לפי שהיה קורא את שמע משמע אף לדבר גדול מאד ויש לדחות שהיה באחד ועמ"ש מהרש"א בח"א ודוק:

**ודברת בם ולא בתפלה** עיין מה שפירש"י ובשאלתות פ' ואתחנן ועמ"ש בעניותי לעיל בברכות דף ט"ו בס"ד:

**מאי צרדא צרתא דדא וכו'** בס' אור יקרות למהר"ם יצחקי הביא מי שפירש שהוא האמצעי ועיין בתי"ט וכן פי' הר"מ וכן מצאתי דקאמר בתוספתא וכו' ע"ש וק"ק דמציאה זו מהתוספת' כבר זכו בה התוס' משם הערוך והביאם התי"ט שרמז ושם הזכיר פי' הר"מ גם כן ע"ש:

## דף כ.

**אמר רמי בר חמא השט"ן גימט' שס"ד הוי וכו'** עמ"ש בספר יערות דבש ח"א דף ע' דרך דרש על זה והבאתיו אני בעניי בספרי הקטן דברים אחדים דרוש לשבת תשובה דרוש י"ב דף ז"ן ע"ב ע"ש:

**אמר רמי בר חמא השט"ן גימט' שס"ד הוי וכו'** עמ"ש בספר יערות דבש ח"א דף ע' דרך דרש על זה והבאתיו אני בעניי בספרי הקטן דברים אחדים דרוש לשבת תשובה דרוש י"ב דף ז"ן ע"ב ע"ש:

## דף כ:

**והיה קולו נשמע בג' פרסאות.** התוס' הקשו דפ"ג דתמיד תנן מיריחו היו שומעין קול גביני כרוז ותירצו דמיריחו לא היו מבינין אלא קול הברה בעלמא. ובתוס' ישנים הביאו תירוץ זה משם ר"ת וכתבו עליו ואין נראה לרבי דהא משמע דלא משכח חשיבותא דכ"ג אלא דהויא חולשא ויממא ולא קאמר שקול דברי כ"ג היו מבינים ולא של גביני כרוז עכ"ד וכן הקשה הריטב"א בחידושיו על פירוש זה ע"ש ולפום ריהטא לא הבנתי מאי קשיא להו דהרי בסוגיין קאי אמאי דתניא דגביני כרוז היה נשמע קולו בג' פרסאות וקאמר עלה ואעפ"כ כהן גדול משובח ממנו דאמר מר וכבר אמר אנא השם ונשמע קולו ביריחו ואמר רבב"ח אר"י מירושלם ליריחו עשר פרסי ואף על פי (כן) דהכא איכא חולשא והכא ליכא חולשא והכא יממא והתם ליליא. וא"כ הוא היה מונה ג' הפרשות שיש בין גביני כרוז לכה"ג חדא דגביני כרוז ג' פרסי וכה"ג עשרה ותו חולשא ותו יממא וא"כ הש"ס קאי על ג' פרסי דהיו שומעין הדברים עצמן וקאמר דכה"ג עשרה פרסי ומה הי"ל לחשוב דגביני לא היו שומעין אלא קול הברה הרי מג' פרסי היו שומעין התיבות עצמן ועלה קאי דכה"ג נשמעין התיבות בעשרה פרסי וכו':

**וזה** שנים רבות שתמהתי עמ"ש הרב תוספת יום טוב פ"ג דתמיד אהא דתנן התם מיריחו היו שומעים קול השופר וי"א אף קול של כהן גדול בשעה שהוא מזכיר את השם ביה"ך וכתב התי"ט וז"ל קול של כ"ג בשעה וכו' שהכהנים והעם העומדים בעזרה היו אומרים בשכמל"ו ועל אותו קול הוא אומר כן אלא שמיחסו לכה"ג שהוא ראש המדברים ואין נראה שיהא קולו של כ"ג לבדו נשמע עד יריחו דבשלמא קול גביני כרוז אותו האיש הי"ל קול גדול אבל להחליט על כל כה"ג א"א לומר כן וכן מוכח לשון בשעה שהיה מזכיר ולא קתני כשמזכיר עכ"ל ודבריו קשים חדא דהוא דוחק בלשון המשנה דקתני קול של כה"ג לומר דהיה בצירוף קול העם הרב. ותו דבסוגיין קאמר וכבר אמר אנא השם ונשמע קולו ולא קתני בשעה שהוא מזכיר דבהא תלי זייניה. ותו מאי קאמר בסוגיין ואעפ"כ כ"ג משובח ממנו ואי ס"ד כמ"ש הרב תי"ט מה שבח הוא זה דהיה נשמע קול ההמון הרב וגביני כרוז נשמע קולו לבד והוא באחד. והיה נראה לומר דבסוגיין ודאי על כ"ג לבד קאמר וזה היה מעשה בכ"ג שהי"ל קול חזק מאד ולא בכל כ"ג אתמר. וכן נראה

מדברי רש"י שכתב וז"ל כבר פעם אחת היה מעשה שהיה כ"ג מתודה וכו' ע"ש ודקדק לומר פעם אחת לומר שלא בכל כ"ג זה מדבר. וקאמר דקול כ"ג זה היה משובח מגביני כרוז. אך במשנתנו דמיירי בכל כ"ג וקאמר בשעה שהיה מזכיר בהא הוא דכתב הרב תי"ט דהיה בצירוף העם. ומ"מ הוא דוחק וגם הי"ל להזכיר סוגיין ולישבה:

**והראב"ד** בחידושיו לתמיד כתב קול הצלצל וא"ת אמאי לא חשיב בהדייהו נמי אנא השם כשהיה הכ"ג אומר דה"נ אמרינן פ"ק דיומא שהיה נשמע מיריחו י"ל דהכא לא קחשיב אלא הנך דהוו בכל יומא לאפוקי ההיא שלא היה אלא ביה"ך לבד עכ"ל ונראה דכונתו דהתם בתמיד תנן וי"א אף קול כ"ג ומקשה אמאי ת"ק לא חשיב לה ואין לומר דת"ק פליג דלא היה נשמע קול כ"ג דהא הכא בסוגיין מוכח דנשמע דקאמר וכבר אמר אנא השם ונשמע קולו ונראה דכך היה מעשה ועל זה תירץ דלא חשיב אלא הנך דהוו בכל יומא ולא פליגי ת"ק וי"א:

**ולפי** דברי רש"י שכתב כבר פעם אחד היה מעשה ומוכח דלא בכל כ"ג היה זה כדאמרן אפשר לומר דת"ק לא חשיב אלא דבר קבוע ולא חשיב מאי דאירע פעם אחת באותו הכ"ג שהיה קולו חזק ואפשר דגם י"א לא פליג אלא דכיון דהיה זה מיהא חשיב ליה. ויותר נראה די"א פליג דהיה זה ברוב פעמים. וכל זה כפי פשטן של דברים ולא כפי פירוש הרב תי"ט. והראב"ד שם כתב משם רבו הרב החסיד ז"ל דכל הני דקחשיב מעשה נסים היו והאי דקאמר בסוגיין דכ"ג משובח היינו לפי ראות בני אדם אבל לא היה כח בשום אדם לשמוע קולו ביריחו אלא שנס היה עכ"ד ע"ש באורך:

**ומהרש"א** בח"א כתב וז"ל והכא ליכא חולשא דע"כ לאו ביה"ך הוה עובדא דגביני כרוז וכו' ושאר תענית לא הוו בזמן שבה[מ]"ק קיים וק"ק ביה"כ נמי מאי חולשא דתעניתא איכא בלילה עכ"ל ודברים ככתבן אינם מובנים מאי מקשה דשפיר קאמר בסוגיין דהכ"ג היה ביום ואיכא חולשא. ונראה דט"ס יש והאי ק"ק סמי מכאן וצ"ל וביה"כ נמי ונמשך למעלה על גביני כרוז ודוק ואחר עשרים שנה שכתבתי זה בא לידי ספר אור יקרות למהר"ם יצחקי וראיתי שנתקשה בדברי מהרש"א הנז' ופירש דקאי אדתנן וביה"ך מחצות ומפ' בגמ' משום חולשא דכהן וכפי' ריב"א וכו' ע"ש ואינו מחוור חדא דהוא שלא כסדר ותו דחסר תחילת הלשון דהו"ל לציין בדברי הש"ס ולרמוז פירוש ריב"א ותו דהו"ל לכתבו בחידושי הלכות ולא בחי' אגדות ודוק:

## דף כא.

**עשרה נסים נעשו לאבותנו בבית המקדש וכו'** הרב תאוה לעינים כתב דליכא למימר דהני נסים בבית א' דוקא וכו' ועמ"ש בעניותי בס' הקטן שער יוסף ריש דף ק"ז על דברי הרב הנז' ועמ"ש הרב מקראי קדש דף נ"ו ע"ב:

**לא הפילה אשה וכו'** עמ"ש מהר"ם ן' חביב בתוספת יה"ך דף טו"ב ומ"ש אני בעניי בס' הקטן שער יוסף דף ק"ו ע"ד בס"ד:

**ולא הסריח בשר הקדש מעולם** עיין מ"ש הריטב"א בחידושיו ומ"ש אני הדל בס' הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' רס"ז אות ב' ע"ש:

**ולא הזיק נחש ועקרב בירושלם מעולם.** דקדק הרב ישרש יעקב דהו"ל לפתוח בניסי ירושלם דקדים ותירץ להודיענו דניסי ירושלם לא קיימי רק אחר בנין הבית ולא לפני הבית ולא אחר החרבן וכמ"ש בירושלמי גילוי נוהג בארץ ישראל ובח"ל ונתן טעם הרב פרי חדש בי"ד סי' קי"ו דלא תימא לא הזיק נחש בירושלם קמ"ל עכ"ל וכ"כ בספרו הבהיר עץ החיים פ' בשלח דף ע"ב ע"ג ע"ש ומוכח דהבין דכונת הרב פר"ח בביאור הירושלמי דקמ"ל דכיון דנחרב הבית נוהג הגילוי אפי' בירושלם. והילך דברי הרב פר"ח וז"ל כלומר דלא תימא כיון דקתני וכו' א"כ אינו נוהג דין גילוי בירושלם קמ"ל דהיכא דקביע הזקא שאני דלא סמכינן אניסא א"נ הנס היה במה שאינם יכולים ליזהר וכו' ע"ש ודברים הללו מוכיחין כי הן עוד היום גדול כבוד ירושלם והנס במקומו אלא דמטעמא דקביע הזקא או הנס במה שלא יוכלו ליזהר נגע בה ואין כונת הרב פר"ח כמ"ש הרב הנז'. והרב תי"ט כתב משם מדרש שמואל דלהכי תני תיבת מעולם לאשמועינן דהנס היה אחר החרבן גם כן:

**ולפירוש** הר"ב פר"ח בירושלמי הנז' ק"ק דהול"ל בירושלמי הגילוי נוהג בין בירושלם בין בשאר ארצות כיון דהרבותא הוי לירושלם. ולמאי דדייק הרב ישרש יעקב נראה דלהכי פתח בניסי מקדש דתני תנא כל בי עשרה ואסמיכנהו בההוא פרקא דפתח בעשרה מאמרות והיינו דתני עשרה נסים נעשו לאבותנו בבית המקדש והנך תרתי דקאמרי בש"ס דהוו במקדש לא תני להו משום דהוו ידיעי טובא כמ"ש הריטב"א בחידושיו וא"כ כל עצמו של התנא למתני עשרה נסי בית המקדש ואגב תנא הני דירושלם ואמטו להכי מפתח שפתיו בניסי בית המקדש:

**פתח במקדש וכו'** ראיתי להגאון הרמ"ע ז"ל בספר אלפסי זוטא שכתב וז"ל פתח במקדש וסיים בירושלם האיכא תרי אחרנייתא במקדש דתניא לא כבו וכו' ולא נצחה וכו'. ותו איכא שברי כלי חרס נבלעין במקומן מוראה ונוצה ודישון מזבח הפנימי והמנורה

נבלעין במקומן ולחם הפנים סלוקו כסדורו ומקום הארון אינו מן המדה וכרובים בנס היו עומד[י]ן ויונתן בן עוזיאל פ' פקודי אמר שלא פסקו מי כיור ולא הסריחו לעולם ותנא דאבראי חשיב דאגואי לא חשיב ולחם הפנים חשיב דאבראי שהיו מגביהים וכו' ומשמע דכלהו בלועי חשיב נס דאגואי אעפ"י שמקומן בעזרה הואיל ולא קביעי אלא בשעתן. וכ"ש ההוא דמי כיור דלית ביה מעשה. ועוד לא הזיק נחש ולא אמר אדם צר וכו' גלי תנא דבזכות המקדש נתקיימו שני נסים הללו בירושלם. ואף תרומת הדשן מן המזבח חיצון נבלעת במקומה. הרי אלו ששה נסים בבלועים מוראה ונוצה תרי חשבינן להו דהאי בשרא והאי פרשא וטעם הבליעה לשברי כלי חרס ידוע הואיל ופסולן בקדש שנעשית בליעתן נותר לא נוסיף עליהם פסול אחר שהוא יוצא. לחם הפנים ומקום הארון ושנים כרובים הרי עשרה נסים אחרים. לא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ולחם הפנים חד חשיבי ואבע"א תלת נינהו והנך דירושלם מילי באנפי נפשיהו הן עכ"ל:

**ונוראות** נפלאתי על הרב ז"ל דשביק שיטת הש"ס ועשה לו מטעמים ואוקמתות חדשות שהם הפך שיטת הש"ס כי שמעתין רווחא דבלועי חשיב ואפיק תרי פסולי מגו תלתא דכחד חשיבי ולהכי עייל בלועים לחד ולחם הפנים וא"כ כל בי עשרה במקדש וחשיב לבלועים ניסי דאבראי ולא מעיט אלא נס דארון וכרובים וכי פריך מנטיעות זהב ופריק ניסי דקביעי לא חשיב אז מסיק הש"ס דארון וכרובים ניסי דקביעי ושינוייא דמגואי חלף הלך. ועלה מן האר"ש דעשרה נסים במקדש בר מניסי ירושלם שיתא דחשיב במתני' דתלתא פסולי לחד ולא כבו ולא נצחה ובלועים ולחם הפנים חם הרי אלו עשרה זו היא שיטת הש"ס ואלו הרב לא חשיב בלועים ותפס שינויא דבראי דלא קאי בש"ס. ולא לימדנו מה יענה אבנ"ר לקושית מגדי זהב. ותו דכתב דבלועים חשיב מגואי הפך הש"ס. ותו דישנו בנותן טעם דלא קביעי אלא לשעתן ומזה לא יחוייב כי הוא מניסי גואי. וזה י"ל דכונת הרב דהוי כמו ניסי דגואי דלא חשיבי אך הוא מטעם אחר. ותו קשה לשיטת הרב שכתב דלחם הפנים חשיב דאבראי ומשמע כי לא בא בחשבון המשנה. אך הוא מנאו עם העשרה נסים אחרים כמבואר בדבריו ולשינויא קמא משמע דניסי ירושלם באו חשבון והרי הוא ז"ל קאמר פתח במקדש וכו' וקאמר האיכא תרי אחריניתא ומזה מוכח דלא נחשוב ניסי ירושלם ואח"ך מוכח מסוף דבריו לשינויא קמא דניסי ירושלם באו חשבון כאשר יראה הרואה ודוק הטב:

## דף כא:

**רבוצה כארי וכו'** פירש מהרש"א בח"א דבית א' שנבנה על ידי שלמה המלך ע"ה דאתי משבט יהודה הנמשל לאריה לכך על שם זה רבוצה כארי אבל בית שני נבנה ע"י מלכי פרס לא היה האש רובץ בו רק ככלב ומצינו בו שנדמה לכלב כמ"ש פ"ק דר"ה והשגל יושבת אצלו מלכתא עכ"ד ודרכו יתישב יותר לפי מ"ש מהר"י אבראבאניל דכורש בלשון פרסי הוא כלב לפי שינק מכלבא ונתגדל מכלבא ע"ש. ועד"ה עמ"ש בהקדמת הזהר הקדוש דף ו' ע"ב ע"ש:

**ה' דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן ארון וכו'** כתב הריטב"א בחידושיו והביאו בעין יעקב וז"ל פי' והא דלא חשיב שמן המשחה שלא היה בבית שני מפני שאף בבית ראשון לא היה תמיד שכבר נגנז בימי יאשיהו עכ"ל ושמעתי מעטרת ראשי אבא מארי זלה"ה ששמע מפי הרב הגדול מהר"ח אלפאנדארי זלה"ה שהקשה על הריטב"א דהרי אמרו פרק הוציאו לו דשמן המשחה נגנז עם הארון וכי היכי דחשיב בה' דברים ארון הו"ל לחשוב שמן המשחה. וכן ראיתי שתמה מהר"י פלורינטין בהגהות הר"מ שבסוף ספר מעיל שמואל ברפ"ד דבית הבחירה ע"ש. ובאמת שהיא תמיה קיימת:

**ובדוחק** יש לומר דחסרון ארון וכרובים וכפורת הוא חסרון גדול כי הן דברים נוראים וקדשי קדשים ולכך מנאם. אבל שמן המשחה שאינו בסוג זה אלו היה בכל בית א' וחסר בשני היה מונה אותו אמנם להיות שנחסר גם בבית א' לא מנאו. וזה הטעם מספיק לשמן המשחה לא לארון וכפורת וכרובים שהם דברים נכבדים מאד ולכך מנאם בה' דברים שרמז הכתוב בחסרון ה' של ואכבדה א"נ אפשר דגניזת הארון לא ניכר לכל המון ישראל כי היה אור הגנוז בצנעא. משא"כ שמן המשחה שניכר חסרונו לכל כשמשחו יהואחז באפרסמא דכיא שלא היה שמן המשחה כמבואר פ"ג דהוריות ופ"ו דשקלים בירושלמי וידעו הכל שחסר שמן המשחה ונתפרסם יותר מהארון. אבל כשבנו בית שני נתפרסם גניזת הארון לכל ומשו"ה מנאוהו. ובירושלמי פ"ב דתעניות ופ"ב דמכות מנו החמשה דברים שחסרו באופן אחר ומנו בכללן שמן המשחה ע"ש ועמ"ש תוספות ישנים ומהרש"א ויפ"מ:

**ואורים ותומים**. ראיתי בליקוטי רב בצלאל כ"י מצאתי בשם הרמב"ם דבר נאות כי שמות השבטים לא נכתבו על האבנים ע"י אדם אלא ע"י מעשה שמים ולכן חסרו בבית שני דאי הוו ע"י אדם א"כ אמאי לא חזרו וכתבו ע"י אדם אלא ודאי דהוו ע"י מעשה שמים עכ"ל וק"ק דמפורש בשילהי סוטה וגיטין פרק מי שאחזו דהיו שמות השבטים כתובים

ע"י שמיר וכן מוכח מהר"מ עצמו שם בפי' המשנה ועיין בתו' שם גיטין דף ס"ח וע"ז דף כ"ג ודוק ועמ"ש הר"מ פ"ד דבית הבהירה ע"ש וישרש יעקב:

**ואורים ותומים** כתבו התוס' אורים ותומים הוו שאם לא כן היה כ"ג מחוסר בגדים אלא לא היו משיבין לנשאל בהם עכ"ל ומדקדוק דבריהם מוכח דלא היה חסר כלום מהחשן בבית שני והחסרון היה שלא היו משיבין מפני שחסר רוח הקדש. וכן מוכח מדברי הרמב"ם פ"י דכלי המקדש דין יו"ד שכתב עשו בבית שני אורים ותומים כדי להשלים ח' בגדים אעפ"י שלא היו נשאלין בהם ומפני מה לא היו נשאלין בהם מפני שלא היתה שם רוח הקדש וכו' ע"ש ומשמע שהם ז"ל סוברים דע"י אדם שיש לו רוח הקדש מאירים האותיות ומכוין התשובה. ואינם סוברים כדברי רש"י והרמב"ן פ' תצוה דהיה כתב שמות הקדש שנותנו בין כפלי החשן וזה חסר בבית שני. ולדעת התוס' והרמב"ם מ"ש ונתת אל החשן את האורים ואת התומים קורא לאבני החשן המאירים ותומים וכ"כ הרב מרכבת המשנה פ"ד דבית הבחירה. וכזה ראיתי להר"ש אלגאזי בס' רצוף אהבה שכתב על דברי התוס' כ"כ הרמב"ם וכו'. ושם דקדק הרב ז"ל דכיון דבחלוקת אורים ותומים צ"ל דהוו ולא מסייעי ה"נ נימא באש ומאי פריך והאריך בזה ותירץ ע"ש:

**ועיני** ראו להרב מופת הדור מהרח"א ז"ל בס' ישרש יעקב שהביא דברי הרב רצוף אהבה וכתב עליו וז"ל וליתא דבתיבת אורים ותומים יש שני פירושים או החשן ואפוד גופייהו או הכתבים המונחין בין כפלי החשן ועל החשן ואפוד גופייהו אמרו מהוה הוו משא"כ הכתבים חסרו כמ"ש הריטב"א סוף פרק בא לו ואינו מחוסר בגדים רק בשביל האפוד והחשן לא בשביל הכתבים ולפ"ז תיבת חסרו אורים ותומים היינו הכתבים לגמרי ומשו"ה קשיא ליה מאש דחסר לגמרי חדית ליה מהוה הוו משא"כ באורים ותומים דחסרו לגמרי עכ"ל ולי ההדיוט נראה דהרב מהר"ש אלגאזי הבין דדעת התוס' והרמב"ם דהחשן והאפוד לא היו חסרים כלום ולא היו שמות הקדש בכפלי החשן רק על ידי רוח הקדש מאירים האבנים והכי מוכחי דבריהם כמו שכתבנו בעניותנו וכן הרב מהרש"א הביא על דברי התוספות מ"ש הרמב"ם ולפי הנראה שלא נמצא בתלמוד ובמדרשים דבר זה שהיה שם המפורש נתון בין כפלי החשן רק רש"י והרמב"ן מסורת בידם או מצאו כן באיזה מדרש הנעלם ממנו מסתרי תורה וכן הרמב"ן פ' תצוה בויכוחו עם ראב"ע בענין זה לא הזכיר שום מקום מרז"ל לראיה על דברי רש"י שהשיג עליו הראב"ע. ואינו רחוק שהרמב"ם סובר שרוח הקדש הגורם וכן התוס' נטו אחר דעת זה. הן אמת שעל התוס' ק"ק דהם ודאי לא נעלם מהם שרש"י כתב בפירושו לחומש שהוא כתב שם המפורש. ועוד שבתרגום המיוחס ליונתן פרשת תצוה כתב שהיה שם המפורש.

והתוס' זמנין דמביאין ממנו. ולכל הדברות נראה דיושר דברי הרמב"ם והתוס' כמאי דנקיטינהו הרב מהר"ש אלנאזי ז"ל ול"ק עליה קושית הרב מהרח"א הנז'. וראיתי להר"ם הלוי שהפליא לתמוה על הרמב"ן דהרי בבית שני ידעו שם המפורש ואמאי לא כתבוהו וכו' ולק"מ חדא שהרמב"ן כתב שהיה כח שמות קדושים והיה רואה בשמות שבאורים ואח"ך בשמות שבתומים וכן רבינו בחיי כתב שמות הקדש ע"ש וידוע שיש נקודים שונים וצירופים משמות הקדש לשם המפורש ולא ידעו בבית שני סדר ניקוד וצירוף השמות הללו של אורים ותומים. ועוד שהרמב"ן כתב שהקב"ה נתן זה כתב מן השמים למשה וא"כ אינו מעשה אדם וכ"כ הריטב"א פ' בא לו ושם כתב חלק מהשם שבאורים ע"ש. ומכלל האמור נראה שמה שהבאתי לעיל משם לקוטי ר"ב שמצא דבר נאות משם הרמב"ם דשמות השבטים לא נכתבו ע"י אדם אלא ע"י מעשה שמים והוינן בה דמפורש בש"ס שהיה ע"י שמיר וכו'. הן עתה עלה על לבי דשמא הוא ט"ס וצ"ל משם הרמב"ן דשמות הקדש לא נכתבו ע"י אדם וכו' ודוק היטב כי קצרתי. ובמדבר רבה פ' ט"ו חשיב ה' דברים שחסרו באופן אחר ולא חשיב בכלל אורים ותומים ע"ש:

## דף כב.

**משנה כל הקודם את חבירו בד' אמות זכה ואם שניהם שוים וכו'**. מקשים דהש"ס בגיטין דף ע"ח אמאי דתנן זרקו קרוב לו וכו' מחצה על מחצה מגורשת ואינה מגורשת פריך היכי דמי מחצה על מחצה ומשני א"ר שמואל בר רב יצחק כגון שהיו שניהם עומדין בד' אמות וליחזי הי מינייהו קדים וכי תימא דאתו תרוייהו בהדי הדדי והא אי אפשר לצמצם ויש אוקמתות שם והכא הש"ס אמאי שתיק ולא שקיל וטרי בהא דאם היו שניהם שוין [עכ"ד] ואפשר דהתם דהדין הוא מגורשת ואינה מגורשת ונפיק מינה חורבא להכי פריך שהיה לנו לדקדק בדבר והוצרכו להנך אוקמתות אבל הכא דסמא בידן כל דאיכא צד ספק דשוין או נראין כשוין הממונה א"ל הצביעו ודוק:

## דף כב:

**א"ר יצחק אסור למנות את ישראל וכו'** הרא"ם פ' תשא ד"ה כמו שמצינו בימי דוד. הקשה כשפקד דוד את העם ושלח השליש ביד יואב וכו' למה לא היה בהם מגפה וי"ל שמה שהנגף שולט בהם אינו אלא כשנמנים כל ישראל וכו' אבל כשמונה מקצתן אין בכך כלום וחזיתיה להרב הגדול מהרח"א זלה"ה בספר עץ החיים פ' תשא כתב על הרא"ם וליתא דפ"ב דיומא תנן הממונה אומר להם הצביעו ונ"ט לפי שאסור למנות

את ישראל אפילו לדבר מצוה ויחידים הוו עכ"ד ולי ההדיוט לק"מ דהרא"ם מקמיה הכי עלה בהסכמה דבימי דוד לא ידעו כונת פרשה זו על מתכונתה או שסברו שאינו לדורות או שהכונה למנותם לגולגלתם ואח"כ לקחת הכופר ואח"כ הקשה דנהי דדוד לא ידע ולכך גם באותו מנין ששלח השליח וכו' פקדם אמנם למה לא היה בהם נגף כמו שהיה אח"ך וחילק דהנגף אינו אלא כשמונין כל ישראל או רובם והתם מקצתם הוו והשתא ל"ק מהא דהממונה אומר להם הצביעו דמהכא לא שמעינן אלא איסורא ואלו הרא"ם קאי לישב אמאי לא היה בהם נגף ולעולם דאזיל ומודה הרא"ם דאיסורא איכא גם ביחידים אלא דקאי על דוד שלא ידע מזה כלל:

**ועפ**"ז יש לישב מאי דדייקי הרב באר שבע פ"ק דתמיד ומהרש"א אהא דאמרינן בשמעתין דכתיב ויפקדם בבזק דאמאי יליף מדברי קבלה ולא ממקרא הכתוב בתורה כי תשא. ולפי האמור ניחא דקרא לא איירי אלא במנין כל ישראל או רובם כדכתיב ולא יהיה בהם נגף וראינו דנגף ליתיה במנין קצתם. ואמטו להכי יליף מדברי קבלה:

**אלא מהכא וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים**. כתבו תוספות ישנים ויפקדם בטלאים לפי הפשט טלאים שם מקום הוא עכ"ל וק"ק דמהש"ס מוכח דהכא בקרא דטלאים ליכא למדחי דשם מקום הוא כדדחי לקרא דבזק. ויראה דהתוס' הוקשה להם אמאי הש"ס מייתי רישא דקרא וישמע שאול את העם והו"ל לש"ס לומר אלא מהכא ויפקדם בטלאים והא תו למה לי לכך כתבו לפי הפשט טלאים שם מקום ולפ"ז ליכא ראיה מהכא מעין דוגמא של מעלה דדחי דבזק שם מקום ומשו"ה אצטריך הש"ס לאתויי רישא דקרא דאי תימא דטלאים שם מקום מסתמא שם נתקבצו ומנאם כי כן ארחות מוני"ן את ישראל דכאשר יהיו מקובצים נמנין ולא קודם ולא אח"ך וא"כ הול"ל הכתוב וישמע שאול את העם בטלאים ויפקדם דמסתמא שם היו מתקבצים ומדכתיב ויפקדם בטלאים שמעינן דטלאים בני אמרנא ונגמר מינה. ומה שהקשה הרב באר שבע עמ"ש הרא"ם ריש פרשה תשא ממ"ש פ' הרואה וכיון דמנינהו לא שקל מינייהו כופרא יש לדחות דהכונה לא שקיל למימני[נ]הו ביה:

**ואחר** שלשים שנה ויותר שכתבתי זה הקרה ה' לפני ספר כלי יקר להרב מהר"ש לאנייאדו על נביאים ראשונים. והן כל יק"ר ראתה עיני שהכריח הרב מדעתו סברת רז"ל מדכתיב וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים דהול"ל וישמע שאול את העם בטלאים ויפקדם וכתב דהיינו דמייתי הש"ס רישיה דקרא כדכתבינן בעניותין עלץ לבי שכיונתי לדעת גדול ואני הדל פירשתי דברי תוס' ישנים בזה כמש"ל. ומ"ש התוס' לפי הפשט טלאים שם מקום הנה אמת דמאן דלא ידע דרשת רז"ל מה יפרש בטלאים אם לא שם

מקום והגם כי לפי הדקדוק הול"ל בטלאים בשו"א כמ"ש הרב כלי יקר מ"מ צריך לידחק כמו שנדחק רד"ק כמו שהביא הרב הנז' אבל על פי דרשת רז"ל הכל מתוקן:

**דאמר ר' יצחק אסור למנות את ישראל ואפי' לדבר מצוה דכתיב ויפקדם בבזק וכו'** והתם לדבר מצוה הות וה"נ תנן הצביעו אבל שלא לדבר מצוה אפילו בכה"ג אסיר. הרמ"ע בס' אלפסי זוטא כ"י. וכן כתבו משם הרב כלי יקר:

**כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום וכו'** הראשונים דרשו מאמר זה כמין חומר הבאתי דבריהם ז"ל בס' הקטן ראש דוד דף ס"ז ע"ב ע"ש:

**מעיקרא כתיב בבזק ובסוף בטלאים**. משמע דהשתא דילפינן דאסור למנות מפ' ויפקדם בטלאים תו ליכא למדחי דבזק שמא דמתא והיינו דיליף דנתעשר ובמ"ש המפרשים. וק"ק על רש"י בפירוש נביאים שמואל א' סי' י"ח שכתב רז"ל אמרו שברי חרסים ל"א בזק שם מקום דהרי נדחה זה בש"ס. ואפשר לומר דלעולם אכתי איכא למימר בזק שמא דמתא ומדכתיב אח"ך ויפקדם בטלאים היינו רבותא דנתעשר שאול נמי דאי אתא דאסור למנות הו"ל להזכיר בתחילה במנין ראשון במה מנאם ולשתוק אח"ך אלא דאתא להשמיענו חידוש דנתעשר. והרב ישרש יעקב משם הרב תאוה לעינים הקשה דאימא רבותא דאסור למנות ולק"מ:

**כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה**. פי' שהקב"ה טען כנגד דומה כמו שפירשו בהקדמת הזהר הקדוש שהקב"ה הליץ בעדו וכמש"ה לולי ה' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי ע"ש בזהר באורך:

**שאול באחת ועלתה לו וכו'** הרב המאירי בפסקיו כ"י פ"ג דהוריות פירש טעמן של דברים דהמלכות עקרו היה לדוד ולזרעו עד עולם שהם מזרע יהודה וכך גזר הקב"ה שהמלכות ליהודה. אך כששאלו ישראל מלך עדין לא הגיע זמן מלכות דוד ומלך שאול והיה כמו פקיד עד שיגיע זמן דוד הע"ה ולכך בדבר קל הורם המלכות ממנו שלא היה אלא כמו פקיד. אבל דוד הע"ה הראוי למלכות דאתי מיהודה הגם דשתים זו אירעו בו לא היו בעוכרי מלכותו ועוד האריך בזה הרב ז"ל:

**והנה** רבינו האר"י זצ"ל בשער הגלגולים שסידר מהר"ש ויטאל זלה"ה בהקדמה ז"ך כתב שדוד המלך ע"ה נפשו היתה בעמקי הקליפות וזו היתה תחילת ביאתה ולכן היה יצרו מתגבר עליו ואינו נחשב לו עון כל כך כמו שאר בני אדם כי יודע אלהים תגבורת יצרו לפי שעדין נאחז ח"ו בקליפה וטרחו גדול וזהו סוד משז"ל אלמלא אתה דוד והוא שאול אבדתי כמה דוד מפניו והבן זה מאד עכ"ד. וממילא רוחא טוב טעם והרי הוא כמבוא"ר מאמרינו זה שאול באחת ועלתה דוד בשתים ולא עלתה לו דלהיות דוד הע"ה נאחז

בסבך ונפשו היתה בעמקי הקליפות היה מתגבר עליו יצרו ביותר וקמי שמיא גליא צערו וטרחו ולכך בשתים ולא עלתה לו. ובזה פירשתי איזה פסוקים הלא הוא כמוס:

**שאול באחת מאי היא מעשה דאגג וכו'**. הרב החסיד המקובל מהר"א חזקוני זלה"ה בס' שתי ידות פ' במדבר הביא מאמר זה ונתחלפו לו הדברים שכתב שאול באחת דנוב עיר הכהנים והוא הפך סוגיין. גם הביא המימרא בשם רב יהודה אמר רב והיא מימרת רב הונא ע"ש:

**התם לא אפרעו מגופיה וכו'** לכאורה יש להעיר דכיון דמצינו דגם בהסתה איפרעו מיניה מנ"ל דלא חשיב פרעון ובעינן דלפרעו מגופיה ולכך מנה שתים לדוד הע"ה ואימא דחשיב פרעון כ"ל הצע"ר הגדול אשר בעצמו ציע"ר על ישראל וא"כ אין לחשוב אלא אחת. ואפשר במ"ש הנזיקין שמין להם בעדית ובעל חוב בבינונית. והשתא כי פריך ארב הונא והאיכא מעשה דב"ש ומשני דאיפרעו במיתת בניו והיינו כדין ב"ח בבינונית דממון האדם זבורית ובניו בינונית וגופו עדית כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו והעונות הם חוב כמו שתרגום חטא חובה. ובתחילה דלא עלה על דעת התרצן דהדבר שהיה בישראל חשיב פרעון כמיתת בניו אוקמיה אדינא דב"ח בבינונית. וכי פריך דגם בהסתה איפרעו דצער דוד הע"ה על ישראל שקול ישקל כמיתת בניו או יותר. הוכרח לשנויי לישב לרב הונא דבעינן מגופיה דהיינו עדית כדין הנזיקין בעדית כי על ידי חטאו ח"ו פוגם למעלה ואין נזק גדול מזה וסבר רב הונא דלא חשיב פרעון אלא מגופיה ולהכי לא חשיב לדב"ש וחשיב הסתה אע"ג דדב"ר שלח ביעקב מ"מ מדחזינן דבמעשה ב"ש לא הוטהר במיתת בניו עד שנצטרע ש"מ דלא חשיב פרעון אלא מגופיה דהוא עדית. ועל דרך זה אפשר לומר במ"ש שם בש"ס דף מ"ט דטעם ב"ח בבינונית כדי שלא יראה אדם שדה נאה דירה נאה ויאמר אגבנו בחובי וכפ"ז אפשר דבמסקנא דבעי דאיפרעו מגופיה היינו משום דגם בעל חוב כלפי ה' מוקמינן אדיניה דהוא בעדית דלא שייך ה"ו הטעם דיהיב בש"ס כלפי מעלה ודוק:

**ששה חדשים נצטרע דוד וכו'** הקשה הרב ישרש יעקב דהכא אמרינן דעון ב"ש איפרעו מגופיה ונצטרע ו' חדשים ואלו פ' חלק יליף הא דששה חדשים מקרא דבחברון מלך ז' שנים וז' חדשים וא"כ איך נפרע מקודם על מעשה ב"ש דהיה בסוף מלכותו ע"ש ואפשר לומר דודאי מה שנצטרע היה בירושלם בסוף מלכותו על מעשה דב"ש וכונת הש"ס פרק חלק דהני ו' חדשים שמלך בחברון שדינן להו במלכות ירושלם במקום הו' חדשים דנצטרע. וכן הוא בילקוט והביאו רד"ק ושם נאמר ו' חדשים חסרים מל"ג שנים דמלך בירושלם וחלקו כבוד לירושלם למנותם שלמים ע"ש ובירושלמי פ"ק דר"ה שוב ראיתי

שהדבר מפורש בתוס' ישנים בסוגיין ועמ"ש בעניותי פרק חלק בס"ד:

**והנה** התוס' שלפנינו הקשו על מ"ש ששה חדשים נצטרע וכו' דא"כ שילם יותר מארבעתים ועוד דילמא מאי דנצטרע היה בשביל אוריה וכו' ע"ש ולקושיא ראשונה כבר פריק שפיר הרב עיון יעקב ע"ש וקושיא שנית וכיוצא בה הקשו בדיבור הקודם במ"ש התם אפרעו מיניה תימא מנ"ל דלא הוי אותו פרעון בשביל אוריה נמי ע"ש אפשר דמאחר דכתיב רק בדבר אוריה החתי מוכח דהפרעון לא היה בשביל אוריה נמי. וראיתי בתוס' ישנים שהקשו בהאי קרא דכתיב רק בדבר אוריה דהאיכא דהסתה ובשלמא למה שקבל לה"ר למ"ד ל"ק דדברים הניכרים חזי והיה שוגג וכו' ע"ש וכיוצא יש לתרץ גם קושיתם דבהסתה היה שוגג וכמעט אנוס ולא חשביה קרא וכמו שכתב הריטב"א בחידושיו ע"ש ובעין יעקב:

**לרב נמי דאמר קבל דוד לה"ר הא איפרעו מיניה וכו'** כרגע נראה לי לקוטי רב בצלאל כ"י ושם כתב וז"ל תימא לא אפרעו מגופיה כבת שבע וי"ל דהפסד המלכות לזרעו חשיב לגופיה. תוס' כ"י. ולי נראה דלא שייך למפרך הא לא איפרעו מגופיה אלא היכא דעביד מעשה בידים כבת שבע אבל ההיא דציבא לא הוי אלא דיבורא בעלמא עכ"ל ומ"ש בשם תוס' כ"י כן כתבו בתוס' ישנים ועוד האריכו ע"ש. ועל תירוצו יש להעיר דהרי גבי הסתה היה בדיבור ולא מעשה כב"ש ופריך בגמרא התם לא אפרעו מגופיה ויש לישב ופשוט:

**ואימא כבן שנה שמלוכלך וכו'** כתב בספר האגודה מכאן אני מוכיח אדם האומר לחבירו אתה משקר כממזר צריך לעשות לו דין וכו' ואינו יכול לטעון כמו ממזר ולא ממזר עכ"ל והביאו הרב מהרא"י בכתבים סי' נז"ר והביא ראיה ממ"ש פ"ק דכתובות כסדום היינו מאי אהדר ליה קציני סדום ע"ש וכן הרדב"ז בתשובותיו דפוס ויניציא סי' תצ"ב כתב וז"ל ולענין מי שאמר לחבירו אתה מכזב כמו ממזר הדבר ברור דהוי כאלו קרא אותו ממזר ורמז לדבר כמעט כסדום וכו' עכ"ל. ובזהר הקדוש פ' משפטים דף קכ"ב במי שאמר כרשע עבדת וא"ר אלעזר דלא אתחייב ומייתי מכמה קראי ע"ש באורך והדבר הקשה על הרדב"ז אשר לא זכר דברי הזהר. והראיות שהביאו ספר האגודה ומהרא"י והרדב"ז יש לדחות לדעת הזהר דהא דשמעתין דחזא סיוטא היינו דעכ"פ דריש לגנאי שמלוכלך וכו' במקום שהי"ל לדרוש לשבח כבן שנה שלא טעם חטא וההיא דכסדום היינו משום דלא יפתח פיו וכו' ועמ"ש בס' הקטן ראש דוד פ' צו ובפאת הראש ע"ש ובח"מ סי' ת"ך בהגהה:

**וחוזרני** לראיות ס' האגודה ומהרא"י דנראה דראית האגודה אפשר לומר דהוא דהכתוב אומר בן שנה ורצה לומר כבן שנה אלמא בן שנה הוי כבן שנה וה"נ כממזר הוי כאומר

ממזר ובשגם לשון האגודה לא מוכח הכי שהרי הוא תפס כבן שנה שמלוכלך וכו' אחזיאו ליה סיוטא וכו' ואם כונת ראיתו כדאמרן הו"ל לתפוס ברישא עמ"ש כבן שנה שלא טעם חטא דמשם נמי יש ראיה. אלא מוכח דראיתו היא דקאמר כבן שנה שמלוכלך ואחזיאו ליה סיוטא גם האומר משקר כממזר ענוש יענש והיינו כמו שהבנתי בתחילה ולזה כבר דחינו. וגם למה שצדדנו עתה אין ראיה דמצינו בן שנה כבן שנה. אבל אי כתיב כבן שנה לא אשכחן דנפרש בן שנה ממש. ולראית מהרא"י והרדב"ז אפרש שיחותי דיש לדחות דהא דפותח פיו הוא חמור מאד שהשטן מקטרג דאפי' אם אומר בכ"ף הדמיון מסוכן כי הא דכמעט כסדום. אבל בעלמא כ"פ הדמיון אינו כמי שאומר הדבר ממש:

**ומרן** בבית יוסף ח"מ סי' ת"ך הביא דברי מהרא"י הנז' משם ס' האגודה וק' שלא הזכיר מרן ספר הזהר. אבל מור"ם בדרכי משה הביא דברי הזהר ע"ש. וראיתי להרב כנה"ג שם הגהב"י אות י"ט שכתב וז"ל ומלשון ס' המפה יש לדקדק דהאומר הרי אתה כמו ממזר אפילו לת"ה אינו כקורא ממזר עכ"ל ואם כונתו דלהרב תרומת הדשן לא הוי האומר כמו ממזר כקורא ממזר אלא באומר אתה כממזר אינו מובן דמפורש יוצא דאתה כממזר או כמו ממזר שוים וכמ"ש הרב גופיה בסמוך אות ך' ואין לדקדק דקדוק זה ממור"ם בהגהה. ומהר"ר צבי בתשובותיו סי' ע"ז דף ע' עמוד ב' הליץ בעד הפוסקים לישב ראיות הזהר הקדוש ע"ש והרואה יראה שהוא דוחק הרבה. ויראה דאם ס' האגודה ומהרא"י היו רואים ס' הזהר ודאי הדרי בהו. וכן מצאתי לגדול אחד בכ"י ועמ"ש הרב מהר"ם אמארילייו בשו"ת דבר משה ח"מ ריש סי' צ"ב ודוק:

**הדר חזא סיוטא וכו'** הקשה הרב מהרח"א במקראי קדש ובישרש יעקב משם הרב מהרש"א בתאוה לעינים דמוכח דחזא סיוטא על שאמר עצמות שאול ואיך לר' יהושע בחגיגה דף כ"ב ע"ב דאמר נעניתי לכם עצמו' בית שמאי לא אחזיאו ליה סיוטא ותירצו הרבנים הנז' בכמה אופנים עיין בדברי קדשם. ואנכי איש צעיר אומר דהתם מקמי הכי אמר ר' יהושע בושני מדבריכם בית שמאי ואח"ך הלך ר' יהושע ונשתטח על קברי בית שמאי אמר נעניתי לכם עצמות בית שמאי ואלו ברישא כי אמר בושני מדבריכם ב"ש אחזיאו ליה סיוטא ואח"ך שאמר נעניתי לכם עצמות לא אחזיאו סיוטא אז מצאה החקירה מקום לנוח אמנם מכיון דגם בתחילה כשאמר בושני לא אחזיאו אין מקום לחקירה וי"ל דבית שמאי לא הקפידו על ר' יהושע כלל לא בתחילה ולא בסוף. ושאול המלך הקפיד מתחילה ועד סוף. א"נ שר' יהושע היה מבית הלל דתלמיד ריב"ז היה שהיה תלמידו של הלל ובחיים חייתם של בית שמאי שקיל וטרי בהדייהו ולבו גס בהם משא"כ רב נחמן שאמר על שאול המלך א"נ דקמי שמיא גלייא דר' יהושע לא כיוין

לבזות כלל רק אגב ריהטיה הוא דאמר ולהכי לא ציערוהו. ועכ"ז לרוב חסידותו כל ימיו הושחרו שיניו מפני התעניות כמ"ש שם:

**אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו וכו'**. צופה הייתי להרב מופת הדור מהרח"א זלה"ה בס' ישרש יעקב שכתב וז"ל לפי מ"ש הרמב"ם פ"ג דמלכי' ויש רשות למלך להרוג כדוד שהרג לשמעי לפ"ז למה נענש שאול מאחר שאינו חיוב מ"ש תורה כל איש אשר ימרה את פיך יומת רק רשות ושמא דיש חילוק בין שמעי שעבר דבריו ויצא חוץ לירושלם לבזיון שביזוהו לשאול וגם דשמעי בזה לדוד אותה שעה לא נחשב בעיניו למלך מאחר שלקח בנו מלכותו ויצא מירושלם שוגג היה עכ"ל וחזה הוית בס' אשד הנחלים הנדפס מחדש בדף ו' ע"ד שהביא משם הרב חיי עולם שהקשה עליו שהרי הרמב"ם שם כתב וכן כל המבזה המלך או מחרפו יש רשות למלך להורגו כשמעי בן גרא והרי דאף בבזיון כתב שיש רשות להרגו משמע דאינו חיוב ואיך הרב חילק מבזיון לעובר על דבריו. וגם הרב המחבר הגדיל המדורה על הרב ז"ל. אך יצא יצא לישע הרב ז"ל דכונתו דכשחילק הרב בין עובר דבריו לביזוי דעובר על דבריו רשות וביזוי חיוב ולכך נענש שאול. הרב עצמו הרגיש דשמעי ביזה לדוד ועכ"ז כתב הרמב"ם ויש רשות למלך להרוג כדוד לשמעי ולזה כתב דהא לא תברא משום דבבזוי כזה הוא דכתב הרמב"ם דהוי רשות משום דשמעי שוגג הוה דלא היה נחשב למלך בעיניו ברם בבזוי שאול דלא הוה הכי לא הוה רשות ומשום הכי נענש זה כונת הרב ומוצל אותו צדיק ממה שהשיגו עליו עכ"ד ולי ההדיוט אינה הצלה גמורה שהרי הרמב"ם כתב וכן כל המבזה את המלך או המחרפו יש רשות למלך להורגו כשמעי בן גרא הרי דקא פסיק ותני דכל המבזה רשות יש למלך וכלל כל מיני בזיון או חירוף דרך כלל ועל הכל כתב דיש למלך רשות להורגו משמע דבכל גוונא לא הוי חיוב אלא הוא רשות. ואע"ג שכתב כשמעי ן' גרא אין לומר דמ"ש מבזה המלך הוא בבזיון כשמעי שהיה שוגג שמלך אבשלום ולא נחשב בעיניו דוד למלך. חדא דלשון כל המבזה או המחרפו לא יכון. ותו דהך מציאות דשמעי לא שכיח. ותו דהול"ל כל המבזה המלך או המחרפו כשמעי בן גרא יש למלך רשות להרגו דאז היינו יכולים לפרש דהבזיון יהיה באופן שביזה שמעי אבל עתה מילתא פסיקתא נקט הרמב"ם כל המבזה יש למלך רשות להורגו ועל זה דהורגו כתב כשמעי ן' גרא דהכתוב מפרש שנהרג ולא על אופן הבזיון הזכיר שמעי וזה פשוט בלשון הרמב"ם ואין לנו לעקם דבריו:

**אמנם** בדרך דוחק היה אפשר להליץ בעד הרב ז"ל דהרב ז"ל כונתו לחלק בין בזיון לבזיון וסבר כי בזיון בעיקר המלכות כההיא דשאול שאמרו שאול ימלוך עלינו אז חמיר והוא

חיוב אבל שאר בזיון מודה הרב ז"ל דהוא רשות כמ"ש הרמב"ם וז"ש לבזיון שביזוהו לשאול כלומר בזיון בעיקר המלכות אבל אין דבריו מוכיחין כן כמו שיראה המעיין:
**ואעיקרא** קושית הרב ז"ל לק"מ דהרמב"ם כתב דיש רשות להרוג. אבל הוא חיוב שלא למהול ולהעניש וליסר המבזה במשפט כל יסור"י ומשו"ה נענש שאול שמחל ממש ודוקא על הריגה אמר הרמב"ם שהוא רשות. ומ"ש הרמב"ם כשמעי בן גרא פשטו כשמעי שביזה לדוד הע"ה. וממ"ש יראה המעיין שיש להשיב על אשר פלפל בס' אשד הנחלים בקושיות ותירוצים ואין הפנאי מסכים להאריך. וכבר ראיתי בס' אשד הנחלים דלחד שינויא כתב דנקיט בלביה. וטפי הוה ליה למימר דלא מיעט הר"מ שאינה חובה אלא ההריגה ובהריגה דוקא אמר רשות אבל לענש אותו שאר עונשים חיוב ועכ"פ אין לפוטרו בלא כלום. ואין צריך שיעניש תכף והכל נלמד משמעי ואין חילוק בין בזוי לעובר על דבריו ודוק הטב כי קצרתי:

## דף כג.

**כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש וכו'** אפשר במשז"ל אמרו לנחש אריה דורס ואוכל וכו' אתה מה הנאה יש לך בנשיכתך וכו' וזה אפשר שרמזו רז"ל שהת"ח שנוקם ונוטר לא יהיה לו צד הנאת ממון בזה וזהו כנחש שאין לו הנאה שאם יגיע לו הנאה מזה אינו ת"ח כי יש חילול ה' בדבר ודי בזה:
**א"נ** במשז"ל אם ישוך הנחש בלא לחש שהנחש עושה שליחותו דמן השמים גזרו כך וגם הת"ח כל מה שעושה יהיה ע"פ התורה שהתורה אמרה לנקום על זה ולא יחטיא השערה מדת ודין כנחש שלוחשים לו מן השמים ואם לאו אינו ת"ח ודוק:
**וא"ר יוחנן משום רשב"י כל ת"ח וכו'**. הקשה הרב תאוה לעינים צ"ע אמאי אצטריך לומר מטעמא דת"ח שאינו נוקם וכו' ותפוק ליה מטעם מלך שמחל על כבודו וכו' ולכך נענש שאול וכו' והאריך בזה. ודבריו קשים לשמוע חדא דאיך ס"ד דרב ישנו בנותן טעם לעונש שאול מכח מימרת ר' יוחנן דהיה קטן ממנו ור' יוחנן היה כותב לרב לקדם רבינו וכו'. ואם הוא ידע מימרת ר"ש בן יהוצדק ומכחה יהיב טעמא לעונש שאול לא הי"ל לש"ס להזכיר לר' יוחנן מאחר דרב אמרה מר' שמעון בן יהוצדק. אלא מוכרח דרב לא אמר אלא מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנאמר וכו' ותו לא. ומאחר שכן מאי קאמר הרב אמאי אצטריך לומר מטעמא דת"ח וכו' הא מוכרח דרב סתמא אמרה דנענש שמחל ותו לא. ואם כונת הרב להקשות על הש"ס דפירש טעמא דרב בהא דכל ת"ח שאינו נוקם תימא על הרב ז"ל דמה סימני' מצא לזה בש"ס לעולם דטעם רב פשוט

דמלך אין כבודו מחול והש"ס סמך הא דכל ת"ח וכו' דשייך לזה ולאשמעינן דגם בת"ח לא טוב עשה למחול ואינו ת"ח:

**הגם** הלום ראיתי אחרי רואי להרב משכנות יעקב בקונט' צניף מלוכה דף רכ"ב ע"ד שהביא דברי הרב הנז' וכתב בקצרה דלדידיה מימרת כל ת"ח מילתא באפי נפשה וטעם דנענש שאול משום דמלך שמחל ע"ש. ואנו בעניותנו הכרחנו הדברים כמדובר. וחזה הוית למרן בבית יוסף י"ד סוף סי' של"ד דעל דברי הרמב"ם סוף ה' ת"ת שהביא הטור שם דאם מחל הת"ח נענש כתב וז"ל ומ"ש ואם מחל נענש וכו' בפ"ב דיומא אר"י אמר רב מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו וא"ר יוחנן כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח עכ"ל מרן וכתב הרב לחם משנה שם סוף ה' ת"ת על דברי מרן הללו משמע דס"ל דואמר ר' יוחנן כו' שאמרו שם הוא חוזר למעלה והכונה לו' דמפני מה נענש שאול מפני שמחל וא"ר יוחנן וכו' א"כ שאול היה ת"ח ומחל ומשו"ה נענש אבל מפשט דברי הגמרא לא משמע כן אלא ואר"י משום רשב"י הוא מילתא אחריתי ואינו חוזר למעלה ומשום דההיא דלעיל מימרא אחרת מר"י בשם רשב"י גם כן הביא להא אבל טעם שאול מפני שהיה מלך עכ"ל. ולי ההדיוט יראה דגם מרן לא עלתה על דעתו כמו שחשב אלא מרן הביא דשאול נענש ולומר כי היכי דשאול נענש גם ת"ח במה שאינו מן הדין למחול הו"ל כמלך שמחל שנענש ונענש הת"ח מיהא איזה עונש. וכ"כ הרב בית חדש שם בתוך דבריו ושאם מחל נענש כמו שנענש שאול וכו' ע"ש וכונתו כדאמרן. אבל לשון הרב פרישה דכתב שם וז"ל ואם מחל נענש מפני שזה בזיון התורה כדאיתא ביומא מפני מה נענש שאול מפני שמחל וכו' עכ"ל הוא מורה קצת כמ"ש הלח"מ בעד מרן ומיהו יש לדחוק בדבריו גם כן. וסמ"ג לאוין י"ב כתב דנענש מפני שזה בזיון התורה ע"ש. והרב מופת הדור מהרח"א בעץ החיים פ' קרח דף פ"ז ע"ב כתב וז"ל והרב בית יוסף כתב דס"ל דשאול נענש משום שהיה ת"ח ומשו"ה הסמיכו דנענש שאול שמחל על כבודו להך דת"ח שאינו נוקם עכ"ל ונמשך אחר דברי הרב לח"מ אבל מרן לא כתב כך אלא כלשון שהבאתי לעיל ויכולני לפתו"ר כמו שכתבנו ודו"ק:

**והתניא הנעלבים ואינם עולבים וכו'** אפשר לפרש לפי פשוטו במ"ש חכמי המוסר דהענוה ניכרת כשחדל לנקום גם כשיש לו יכולת וז"ש הנעלבים ואינם עולבים מכלל דיש בידם יכולת ואפ"ה אינם עולבים. שומעים חרפתם ואינם משיבים אפי' לומר שאינו אמת מה שמחרפין אותם. עושים מאהבה אפשר לפרש במה ששמעתי שת"ח שציערוהו אמר שהוא מוחל מטעם שבזהר הקדוש אמרו דכל החטאות עושים צער לשכינה ח"ו ואם הוא אינו מוחל יש צער לה ח"ו ולכך מוחל כדי שימחה חטא חבירו אשר חטא

לו ולא יהיה צער לשכינה ח"ו ודפח"ח וז"ש עושים מאהבה שאוהבים לשכינה שלא יהיה לה צער ח"ו בחטא זה וזהו במילי דידהו. ושמחין ביסורין על שעולבים אותם במילי דשמיא. ומהא פריך למ"ש כל ת"ח שאינו נוקם וכו' ומשני דנקיט בלביה לחלוקת נעלבים במילי דשמיא ודוק:

**דמפייסו ליה ומפייס**. כתב הריטב"א וקשיא לי הא דאמרינן פרק כל כתבי תיתי לי דלא שדינא רישא אבי סדיא עד דמחילנא לכל מאן דצערן לי היכי דמי וכו' ע"ש ובנסחת הש"ס דקמן שם פרק כל כתבי קאי לאהדורי זכותא לת"ח. ובפ' בני העיר (מגילה דף כ"ח) אמרו מר זוטרא כי סליק אפוריא אמר שרי ליה לכל מאן דצערן. והסמ"ג לאוין י"ב מייתי ליה בלשון ההוא חסידא. והרב דינא דחיי שם כתב ההוא חסידא סתם חסיד הוא ר"י בר אלעאי. וק"ק דמפורש פרק בני העיר דהוא מר זוטרא וכבר הרב עצמו הזכיר פרק בני העיר לקמן. ותו דבש"ס אמרו מעשה בחסיד אחד היינו ר"י בן בבא או ר' יהודה בר אלעאי ואיך הרב קפסיק ותני שהוא ר"י בר אלעאי:

**ואחר** זמן רב כרגע נראה לי לקוטי רב בצלאל ז"ל כ"י למס' ר"ה ושם ראיתי שכתב בשם הריטב"א ז"ל בחידושיו לר"ה וז"ל ק"ל הא דאמרינן במס' מגילה עליה דרב פפא דכל רמשא אמר שרי ליה ומחיל ליה לכל מאן דמצער לי היכי דמי אי במילי דידיה מאי רבותיה והלא לא תקום ולא תטור ואי במילי דשמיא כיון דלא מפייסו ליה אמאי אינו נוקם ונוטר וי"ל לעולם במיליה דידיה ודקאמרת מאי רבותיה הא ודאי רבותא רבא איכא דנהי דאמרה תורה לא תקום ולא תטור לגמול לו כרעתו מ"מ לא אמר למחול לו מחילת שמים וזה מוחל לו לגמרי. הריטב"א ז"ל עכ"ל. עין רואה דהריטב"א ז"ל הוסיף ביאור על מה שכתב בחידושיו פה וגם שם מייתי להיא דשרי ליה וכו' ממגילה אלא דהוה גריס רב פפא:

**דמפייסו ליה ומפייס**. כבר כתבנו לעיל דהריטב"א הקשה מדאמרינן דאמר מר שרי ליה למאן דצערן. והיכי דמי אי דלא מפייסו ליה עושה שלא כדין למחול והו"ל להיות נוקם וכו' ואי דמפייסו ליה ומפייס הא לא משמע הכי ועוד דא"כ מאי רבותי' וי"ל דלעולם דלא מפייסי ליה והא דהכא במילי דשמיא וההיא דהתם בצערא דמצערי ליה שלא על מילי דשמיא עכ"ל וראיתי להרב מהר"ש אלגאזי בס' אהבת עולם דף ל"ו ע"ד (דפוס אשכנז) שהקשה על הריטב"א דא"כ מאי פריך מהנעלבים וכו' לשני התם במילי דידיה ולזה י"ל דמשמע ליה דבריתא איירי בכל גוונא וכו' אמנם אכתי קשה מאי פריך מדרבא דאמר המעביר על מדותיו אימור במילי דידיה עכ"ד:

**ואפשר** לישב דסבר הריטב"א דמשמע ליה למקשן דליכא לאוקומיה ההיא דרבא במילי

דידיה דא"כ מאי רבותיה דמאן דאמר שרי ליה לכל מאן דצערן הנה שמענוה מדרבא דאמר כל המעביר על מדותיו וכו' ולהכי מוקי לדרבא בדאפייסו והשתא ההיא דשרי ליה וכו' בדלא אפייסו ובמילי דידיה כמ"ש הריטב"א ודוק הטיב וכן צריך לומר בעד הרב המאירי ז"ל שכתב בפסקיו למגילה המודפסים על ההיא דמגילה דמ"ש כל ת"ח שאינו נוקם וכו' היינו שהקלהו מתוך תוכחתו ומתוך דברי שמים וכל שהוא לכבוד תורה עכ"ל והם כדברי הריטב"א:

## דף כד:

**הדלקה לאו עבודה היא**. כתבו תוספות ישנים תימה לה"ר יוסף כיון דהדלקה לאו עבודה היא אמאי כתיב בה כהן דכתיב דבר אל אהרן ואל בניו בהעלותך את הנרות עכ"ל ובליקוטי רב בצלאל כ"י הקשה קושיא זו ותירץ וי"ל דעבודה היא ומיהו לא הוייא עבודה דלחייב זה הדולק הואיל ולא הוי אלא להפיס דעת אהרן שהיה מצטער דכל הנשיאים הביאו נדבתם לחנוכת המזבח והוא לא הביא ועמ"ש הריטב"א בחידושיו על זה:

## דף כה.

**והאמר מר אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד**. מסוגיא זו קשה לי הצעיר על מ"ש תוספות כ"י על קדושין דף ע"ח וז"ל והא דכתיב ועלי יושב על מזוזת היכל ה' סמוך לו קאמר בעזרת נשים וא"ת הקדשים היאך נאכלים מיושב הא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד ותירץ הר"ר וויבו"ש הזקן זצ"ל אין ישיבה בעזרה לזרים אלא למלכי בית דוד עכ"ל וק"ל דהא בשמעתין פריך אכהן דקתני וזקן יושב במערבה להורות סדר הפייס. ולא עוד אלא דלקמן דף ס"ט פריך אכהן גדול היאך יושב דאין ישיבה בעזרה וכו' ע"ש. והתוס' בסוגיין הקשו קושיא הנז' דהיכי אכלי והא אין ישיבה וכו' ותירצו ע"ש וראיתי במכתב להר' המו' גדול בדורו כמהר"ר יהוסף קונקי זלה"ה שהקשה על התוס' דלקמן דף ס"ט אמרו דבעזרת נשים יש ישיבה וא"כ אוכל יושב בעזרת נשים ששם יכול לישב וקדשים נאכלים שם כדאיתא בזבחים דף יו"ד עכ"ל ושם בזבחים דף י' לא חזינא כי האי סימנא אך עיין דף נ"ג והרמב"ם פרק ז' דמעשה הקרבנות ובפי' הרשב"ץ לפרק איזהו מקומן. ובענין זה דאין ישיבה בעזרה עמ"ש הרב משנה למלך פ"ז דבית הבחירה ובס' ארעא דרבנן אות ג' בתחילתו. ועיין מ"ש הראב"ד בפי' לתמיד דף ו' מדפוס חדש ע"ש:

## דף כו.

**תנא מעולם לא שנה בה וכו'** כתוב בלקוטי רב בצלאל משם תוספות כ"י וז"ל מעולם לא שנה בה. יש במדרש טעם שיש לדחוק עצמו האדם להיות בעל ברית לפי שדומה אותה מצוה לקטורת כדאמרינן בשעה שמל אברהם אבינו את עצמו ואת בני ביתו ירד הקב"ה לשם אמרו לו מלאכי השרת ומה לך לפנות אל גבעת הערלות כלומר מקום מטונף הוא א"ל חביבים עלי כקטרת דבחד קרא כתיב גבעת הערלות ובחד כתיב גבעת הלבונה וילפינן מהדדי ולפיכך מנהג שלנו שלא ישנה אדם להיות בעל ברית משני תנוקות לאחד כדאמר גבי קטרת שלא שנה בה אדם מעולם. תוספות כ"י. עכ"ל ומדברי התוס' כ"י הללו מצינו מקור דברי רבינו פרץ שהביא מהרי"ל בה' מילה שאין כופלין לתת בניו לבעל ברית אחד משום דהוי כקטורת עש"ב והקשה הגאון מהר"ר יחזקאל נר"ו בספר תשובות הנקרא נודע ביהודה דמ"ט מדמה לקטורת עד שמצא מדרש ילקוט פ' לך לך ע"ש באורך בי"ד סי' פ"ו וכיוין הרב אל האמת דסמכו על המדרש שכן התוס' מביאין המדרש אך הוא מדרש רחב ומבואר יותר ממאמר הילקוט שהביא הרב הנז' דהקב"ה אמר חביבים עלי כקטרת ומסיק דיליף גבעת הערלות מגבעת הלבונה דכי הדדי נינהו. גם מתחילת לשון התוס' הנז' שכתבו יש במדרש טעם שיש לדחוק האדם עצמו להיות בעל ברית שדומה לקטורת ריהטא דלישנא מוכח שבמדרש איתא שבעל ברית כקטרת. ויש לדחות. גם מדברי התוס' מבואר דהקפידא שלא להיות סנדק לבני אדם אחד אבל להיות סנדק לבן אדם אחר לית לן בה וכן נראה ממהרי"ל וכמ"ש הרב ש"ך סי' רס"ה שזה דעת מור"ם בהגהה ודלא כהרב בית דוד שפקפק ע"ש י"ד סי' קכ"ב:

**ואשר** שאלו מהגאון הנז' דאי מדמו לקטורת הי"ל להזהיר שלא יהיה סנדק כי אם פעם א' כל ימיו בין מאדם אחד בין מאדם אחר והגאון הנז' הגדיל המדורה בזה ומסיק דטעם הר"ף משום מאי דאמרו שלא לתת מתנותיו לכהן א' וכו' ע"ש ק"ק דהתוס' והר"ף לא הזכירו הא דנותן מתנותיו ומטעם הקטרת שלא שנה אדם נגעו בה. ותו גם המילות לא יתנו מילת כל הבנים לאדם אחד. לכן נראה דמשום שהדמיון לקטרת יש לדון בהא דדומה לקטרת ובהא דלא שנה אדם. לכן משום חיבוב מצוה לא נהגו אלא בשני בנים מאדם אחד דאבי הבנים לא יתנם לסנדק א' וגם הסנדק משמע קצת מדברי התוס' כ"י הנז' שהוא נמי מוזהר כי בזה מחבבים המצוה האב ובעל ברית ודומיהם לומר שהם מקטירים קטרת ותסגי בחד מאבי הבן ולפי שהדמיון אינו גמור שרי מאדם אחר ודוק:

**עולה נמי כתיב וכליל על מזבחך**. כתוב בלקוטי רב בצלאל כ"י עולה נמי וכו' וא"כ ה"ל להפיס חדשים לעולה ומשני לא שכיח קטרת ומסתברא דכי כתיב עושר אדלא

שכיחא כך פירש"י ולפי זה לפי המסקנא משמע דלא מעתרא והקדוש הרב ר' ורדימוס פירש הא שכיחא עולה שכל הרוצה להתנדב עולה הרשות בידו ומשו"ה לא היו מפיסים חדשים דבלא"ה אם רוצה להתנדב עולה יקריבנה ויעשיר ולפ"ז לפי המסקנא בעולה נמי מעתרא (תוספות כ"י) וגם בתוס' ישנים פירשו הכי העולה כל א' יכול להתנדב. אך כתבו שם דלרש"י פריך עולה אמאי לא מעשרא וגמגמו בזה ע"ש ומדברי התוס' כ"י הנז' מפורש דגם לרש"י פריך דיפיסו חדשים לעולה. והתוס' במנחות דף ן' ע"א כתבו דהכא דעולה נמי מעתרא. והדבר ברור שהם מפרשים כהתוס' כ"י הנז' ותוס' ישנים. והרב תי"ט שם הקשה על התוס' והרב ברכת הזבח שם נדחק מאד להשוות דברי התוס' שם לפירוש רש"י דסוגיין. ואלו שני המלכים המה ראו דברי התוס' ישנים ותוספות כ"י לא כתבו מה שכתבו. ומה שהקשה הרב ברכת הזבח שם דאי עולה מעתרא לא הי"ל להפיס חדשים גם לקטרת כיון דכל א' יכול להתעשר ע"י עולה. אפשר לומר דלפי חיבת עשיית המצוה כן הוא העושר ועולה כיון דשכיחא אין כאן חשק גדול וחיבה יתירה בעשייתה ואין העושר כ"כ משא"כ הקטרת דמעשרת הרבה לפי חיבתה. וכבר נודע דתוס' ישנים נדפסו אחר זמן הגאונים הנז' רבות בשנים ולא שלטו מאור עיניהם בהם. ועיין בבית דוד סי' הנז':

**ושמעתי** מעטרת ראשי אבא מארי זלה"ה משם גדול מורינו הרב שארנו מהר"א יצחקי זלה"ה דלשיטת רש"י דעולה אינה מעשרת דמסתברא דכי כתיב עושר אדלא שכיחא דזהו דקדוק הכתוב עצמו ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך ברך ה' חילו דהול"ל ברך ה' חילם כדקאמר ישימו קטורה. אמנם להיות כי הזכיר קטורת ועולה דהוא כליל לז"א ברך ה' חילו חד מהני מתעשר ולא שניהם ומסתברא אדלא שכיחא שהיא קטורת ולא קאי אעולה דשכיחא עכ"ד. ולי ההדיוט אפשר דרך דרש בשיטת הש"ס ובכתוב ונישב נמי הכרח רש"י והחזיק בו הרב תי"ט בפרקין ופרק ד' דמנחות דלא אפשר דעולה מעשרת דא"כ כל הכהנים היו צריכים להיות עשירים ועינינו הרואות דאינו כן כי יש הרבה כהנים עניים או בינוניים. ויתישב נמי קושית הרב בה"ז הנז'. ויתישב הכתוב דכתיב ישימו קטורה וכליל ברך ה' חילו ואמאי הפסיק בעולה. אמנם אפשר לומר בגופא דשמעתין דתרוייהו כי עביד הכהן קטרת ועולה מתעשר אבל בחד לא מתעשר ואי הקטיר קטרת ואכתי לא אקריב עולה אינו מתעשר עד שיקריב עולה וכן אי הקריב עולה ולא הקטיר אינו מתעשר ובזה מתישב הכל כמבואר ויש לפרש שיטת הסוגיא בהכי כאשר יראה המעיין וזש"ה ישימו קטורה וכליל ברך ה' חילו כלומר הכהן שעשה שתיהן לאפוקי מי שלא עשה אלא אחת ודוק הטב כי קצרתי:

**אמר רבא לא משכחת לה צורבא מרבנן דמורה וכו'** אפשר דרך דרש לתת טעם לזה במה שחקרנו בעניותנו דאמרו רז"ל דיעקב אבינו הפריש מעשר מהבנים והוא לוי. ולפום מה דילפינן חומש מדכתיב עשר אעשרנו א"כ גם מהבנים היה לו להפריש מהחומש. וכתבנו במ"א דאפשר דישששכר שנולד עפ"י הנס וכמ"ש רז"ל בלילה הוא דכביכול הקב"ה סייע. הפרישו לתורה והוא מן החומש שני ומשו"ה שבט ישששכר עד היום תמיד עוסקים בתורה כמ"ש בסיפור אלדד הדני. ועל פי זה יתישב הטב דהנה נהירנא שראיתי במפרשים דרבא דייק לומר צורבא מרבנן דהיינו בחור אבל גדול מצוי גם בשאר שבטים ובהכי עבידי רבנן דמשנ"ו קושית התוספות במ"ש בש"ס ואימא יהודה דכתיב יהודה מחוקקי אמאי לא מייתי קרא דכתיב בתורה ומחוקק מבין רגליו דקרא דמחוקק דרישנא ליה בנשיאים הם גדולים אבל יהודה מחוקקי משמע כל השבט עכ"ד ולדרכנו הנה מה טוב דצורבא מרבנן בחור שיורה לא משכחת אלא מלוי ויששכר דהם השבטים דיעקב אע"ה הפרישם לשם ה' וכיון שכן גדולים וקטנים חלק גבוה הם:

**והתוס'** ישבו לקושיתם דההוא בברכה הוא דכתיב אבל מהאי קרא מייתי שכך היה שביהודה יש מחוקקים עכ"ל ומקשים אטו ברכת יעקב מי זוטר והלא אמרינן פרק הנושא דר' (חמא בר חנינא) [חנינא בר חמא] לא סגי דלא מליך כיון דרבי אמר חנינא ב"ח יש בראש וכתיב ותגזר אומר וכו'. ותו אי לא מייתי ומחוקק מבין רגליו משום דההוא בברכה מאי יליף ללוי דכתיב יורו משפטיך אימור דברכה היא:

**והבן** יקיר לי החכם השלם הרב יה יושיעהו האל מכל צרה. פירש דכונת התוס' דההוא בברכה כתיב כלומר דאמרו פ"ק דסנהדרין אלו הנשיאים והם מנקבות יהודה כמ"ש התוס' שם מהירושלמי והטעם דלהיותו ברכה כשמתקיים בצד מה סגי ונתקיימה הברכה והש"ס לא ס"ד להקשות מנקבות יהודה שבעליהן הן הן יורו דגם זה אינו שוה בכל אלא מתקיים בנשיאים חד בדרא. ולכן מייתי מיהודה מחוקקי שביהודה בזכרים יש מחוקקים והוא תואר ליהודה ופריך שפיר אבל בלוי דכתיב יורו משפטיך ישימו קטורה וכו' מוכרח דהם הזכרים בעצמם כי היכי דישימו קטורה הם הכהנים וכו' ה"נ יורו הם הלויים עצמם עכ"ד אור עיני בן חכם הי"ו:

**ברם** בלאו הכי אעיקרא לק"מ דכונת התוס' דנהי דמצי לאתויי מקרא דברכה דודאי נתקיימה וכמה דמייתי מקרא דכתיב יורו משפטיך. אבל טפי עדיף לאתויי מקיום הברכה דכתיב יהודה מחוקקי להורות דנתקיים ברכת יעקב אשר בירך ומחוקק ובכלל מאתים מנה דאקרא דומחוקק קאי שנתקיימה ברכה:

**וזה** כתבתי בהיותנו בעיר אחרת בלי ספרים ובחזרתי לביתי ראיתי להריטב"א בחידו'

שכתב לתרץ מדנפשיה דלא מייתי הש"ס יהודה מחוקקי משום דמוקמינן ליה בנשיאים והיו מצד האם ע"ש והיינו מה שפירש בני ידידי בדברי התוס' כאמור. גם ראיתי בס' שיח יצחק דמשני לדברי התוס' כדשניין ומה שכתבתי לעיל בשם המפרשים בקשתי ומצאתי בספר פני משה לבן אחי הגאון מהר"ן כ"ץ בריש פסחים ולהרב עיון יעקב שפירשו כך דהא דאמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן היינו בבחור אך לא תירצו בזה קושית התוס'. שוב ראיתי בס' בנין אריאל להגאון מהר"ש נר"ו פ' הברכה שהביא משם גדול אחד תירוץ זה ותירץ בזה קושית התוס' וכתב וז"ל דמלא יסור אין ראיה דיש לומר דהוי אחר ארבעים שנה אבל יהודה מחוקקי דרשו רז"ל בסנהדרין דף ק"ו ע"ב דקאי אדואג ואחיתופל ואיתא שם דכתיב בהו לא יחצו ימיהם וא"כ מוכח דקודם מ' שנה היו ראוים להוראה ומשני אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא קאמינא והתם מבואר דדואג ואחיתופל לא אסקי שמעתא וכו' עכ"ל ואגב שיטפיה כתב כן דבדף ק"ד בסופו דרשי יהודה מחוקקי על אחיתופל לחוד ובדף ק"ו אמרו דכתיב בהו לא יחצו ימיהם ולא מסקי שמעתא אליבא דהלכתא ע"ש:

**ולמאי דס"ד מעיקרא הא נפישי פייסות וכו'**. כתוב בלקוטי רב בצלאל משם תוספות כ"י וז"ל ולמאי דס"ד וכו' וא"ת ולפי המסקנא נמי נפישי פייסות שהרי היו מפיסים ביום ב' פעמים משום הקטרת וי"ל הא אוקימנא דבשבת איירי אבל בחול מי שזכה בשחרית זכה בין הערבים והא דתני שלא שנה בה אדם מעולם צ"ל מיום לחבירו אבל ביום א' מי שזכה שחרית זכה נמי בה ערבית עכ"ל וזה נראה דעת התוס' ישנים שבידינו. וכן כתב הריטב"א בחידושיו משם התוספות דמנחות ונראה שהוא מסכים לדבריהם. ומעלת הרב המגיה נר"ו שם בחידושי הריטב"א כתב אשר חזה חזות קשה דהריטב"א עצמו דף י"ד כתב ומיהו דוקא בהקטרת עבודת שחרית בעינן חדשים לבקרים אבל בין הערבים אף מי שהקטיר קטרת שחרית חוזר ומפיס בו ערבית וכן מוכיח במס' מנחות וכ"כ בתוספות עכ"ל ומבואר דסבור שאין הכהן שזוכה בו שחרית זוכה בו ערבית אלא שחוזר ונכנס בפייס הערב חדשים עם ישנים וכמו שנראה דעת הרמב"ם בפי' המשנה סוף פ"ו דתמיד ואתמהא דכל בתר איפכא קאזיל ממ"ש הכא דלא היה שם פייס כלל וכו' וקשיא נמי דלפום מסקנא דהכא משמע לא היה פייס לערב דכלהו מתנייתא בשבת איירו ותנא בתרא כייל לתמיד וקטרת בהכי הדדי עכ"ל:

**ואנא** זעירא נראה פשוט בעיני דיש טעות סופר בדברי הריטב"א דדף י"ד וכצ"ל אף מי שהקטיר קטרת שחרית חוזר ושונה בו ערבית והיינו כמ"ש בסוגיין. תדע דשם בדף י"ד כתב וכן מוכיח במסכת מנחות וכ"כ התוספות. והכא בשמעתין כתב דמוכיח במס'

מנחות דחוזר ושונה בו וכו' וכן פירשו בתוס' ואיך בדף י"ד כתב להפך שבמס' מנחות מוכח דחוזר ומפיס וכ"כ התוספות. ותו דסברא זו דבערב מפיסים לקטרת חדשים עם ישנים אין לה מקום דכיון דא"ר יוחנן דאין מפיסין על תמיד של בין הערביים אלא כהן שזכה שחרית זוכה בו ערבית אי אמרת בשלמא דלקטרת בעינן חדשים ולא שנה בה אדם אלא פעם אחת ותו לא יש מקום לומר דחוזרים ומפיסים בשביל הקטרת. אלא אי אמרת דבקטרת של בין הערביים נכנסין בפייס חדשים עם ישנים מה מקום לפייס זה ואמאי בקטרת חוזר ומפיס ואינו כשאר עבודות דזוכה בבקר זוכה בערב. ותימא על מעלת הרב המגיה נר"ו מדוע קסת"ו הוסג אחור להקשות דדבריו בדף י"ד חלוקים נמי בהוכחת מנחות ודעת התוס' וגם האי דכתיבנא דאין מקום לסברא הנז' כי על כל אלין דהוו נראה ברור דצ"ל בדברי הריטב"א דדף י"ד חוזר ושונה בו ערבית:

**והרמב"ם** פ"ד דתמידין דין ד' כתב וז"ל תמיד של בין הערביים אין מפיסין לו פייס אחר אלא כל כהן שזכה בעבודה מן העבודות שחרית יזכה בה בין הערביים חוץ מן הקטרת שהן מפיסין לה פייס אחד בין הערביים ויבא כל מי שלא הקטיר קטרת מעולם מאנשי אותו בית אב ויפיסו עליה ואם כבר הקטירו כלן מימיהן מפיסין להן כלן בשחרית בפייס שלישי וזה שזכה בה שחרית מקטירה בין הערבים עכ"ל ונראה פשוט דדעת הרמב"ם דמאי דאמרו בשמעתין כי תניא ההיא בקטרת הוא יתד שלא תמוט וכן הרשב"א בתשו' סוף סי' ע"ט כתב אמר ר' יוחנן אין מפיסין על תמיד של בין הערבים וכו' ואסיקנא חוץ מקטרת ע"ש וכן הרמ"ע בס' אלפסי זוטא הביא הך שינויא לראש פינה. וסובר הרמב"ם דגם בריתא דקתני כשם שמפיסין לו דאוקמ' בשבת מ"מ סיפא דהך בריתא דקתני כשם שמפיסין לה בחול קאי ומשו"ה פלגינהו דאי לא הוה ערבינהו אי נמי שתיק מקטרת דאי לשבת פשיטא דהויא ככל אינך אשר חוזרין ומפיסין. אמנם נקט חלוקה בפני עצמה בקטרת לאשמועינן לכל יום. והקדים חלוקת מפיסין לו משום דאיירי בתמיד ופייסות אחרות הגם דקאי בשבת. ואח"ך תני חלוקת קטורת ופייסה והוא באחד. אי נמי אקדמה לחלוקת תמיד הגם דאיירי בשבת לחוד והדר קתני חלוקת קטרת אף שהיא בכל יום משום דחלוקת תמיד מילתא פסיקתא אך חלוקת קטורת לאו מילתא פסיקתא כמ"ש הרמב"ם דאם הקטירו כלן מפיסין כלן בשחרית והזוכה שחרית מקטירה בין הערבים ונמצא דקטרת לאו מילתא פסיקתא דמפיסין בערב בכל יום:

**ובהכי** ניחא לדעת הרמב"ם מאי דאמרו בסוגיין ולמאי דס"ד מעיקרא נפישי להו פייסות והוו בה התוספות דגם למסקנא תקשי ליה קטרת. ולדעת הרמב"ם יש לומר דלא ק"ל מקטרת דלאו מילתא פסיקתא היא דאם הקטירו כלן גם קטרת כשאר עבודות דהזוכה

שחרית עושה בין ערבים ומתני' דקתני ד' פייסות מילתא פסיקתא קתני כדמשני הש"ס בכי האי גוונא בדוכתי אחריני ולשיטת הרמב"ם רווחא סוגיין דתנא מעולם לא שנה בה אדם ומוכח דלא הקטיר אלא פעם אחת והסמ"ג עשין קצ"ב כתב חוץ מקטרת שמפיסין בה פייס אחר ואמרו מעולם לא שנה אדם בה ע"ש והתוספות והריטב"א נדחקו בה. אבל להרמב"ם וסמ"ג והרשב"א והרב המאירי אתייא כפשטה דאע"ג דדינא הוא דאם כבר הקטירו כלן הו"ל כשאר עבודות תני תנא דהיו רבים ולא שנה וכו' ומ"מ כיון דדינא הוא דאי הקטירו כלן קטרת כאינך לאו מילתא פסיקתא מיקרי. ובמה שכתבנו בעניותנו נתישבו כל הקושיות אשר הקשה הרב המגיה בחידושי הריטב"א וכמעט מבין ריסי עיניו ניכר דסברת הרמב"ם דחויה אצלו עד שתמה על מהר"ם די לונזאנו והרמ"ע מפאנו שתפסו כהרמב"ם:

**שוב** ראיתי להרב שיח יצחק זלה"ה שביאר דעת הרמב"ם לישב קושיות הרב הנז' ושם ראיתי שכיונתי באיזה דבר לדעתו ז"ל. ומ"ש דט"ס הוא בדברי הרמב"ם פי' המשנה סוף פ"ו דתמיד וצ"ל חדשים בין הערבים הדין עמו דאין מקום לומר שיפיסו לקטרת בין הערבים ויהיו חדשים עם ישנים כמ"ש בעניותנו לעיל:

**אמנם** מ"ש שם הרב שיח יצחק וז"ל ואי קשיא דאם איתא דלקטרת של בין הערבים צריך להפיס מאי קאמר ולמאי דס"ד וכו' יש לתרץ עם מ"ש התוס' ד"ה אלא כהן וכו' דלפי האמת דפייס שחרית מועיל לבין הערבים י"ל דאה"נ דקטרת מפיסין שחרית גם לבין הערבים וכו' עכ"ל ע"ש באורך אינו מחוור דהרמב"ם קרי בחיל דקטרת מפיסין פייס אחר בין הערבים ומוכח דבין הערבים הוא הפייס ואינו נעשה בשחרית. וכן מוכח מפי' המשנה להרמב"ם ספ"ו דתמיד כפי מה שהגיה הוא ז"ל. אכן מה שפירש שם בסוגית מנחות דף ן' דהכי קאמר לדעת הרמב"ם לא יקריבו הם כהני בית אב של אותו יום אבל אחרים מבתי אבות של שאר הימים יקריבו וכו' ע"ש דבזה אין ראיה לשיטת הריטב"א עתה אמת אגיד דכך אמרתי טרם ראותי דבריו ז"ל והוספתי לומר דשיטת הרמב"ם נראית מרווחת דלשיטת הריטב"א דמפרש לא יקריבו בין הערבים אף דזכו בפייס שחרית קנסינן להו אבל בקטרת אף דשוה לתמיד דמי שזכה שחרית הוא שונה בערבית לא קנסינן כיון דלא פשעי וכו'. תקשי דלא הקריבו במזיד דאיירינן בה על הרוב לא הפיסו נמי ואין כאן קנס שלא היה פייס ולא זכו בו ובקטרת מי יזכה דלא הפיסו והגם שיש לדחות רווחא טפי לדעת הרמב"ם שעל כהני בית אב דאותו יום קאמר כאשר עיני המעיין ישר יחזו ודוק הטב כי קצרתי:

## דף כח:

**צלותיה דאברהם אבינו מכי משחרי וכו' ודילמא כתלי בה"מ וכו'** מסוגיא זו משמע דעיקר תפלת מנחה היא בתחילת שבע אלא משום דלא בקיאינן זמנה בשש ומחצה וכן הוכיח הרב פר"ח בלקוטי א"ח סי' רל"ג ועמ"ש בעניותי שם בס' הקטן ברכי יוסף ומח"ב בס"ד. ובספר הישר לר"ת כ"י כתב וז"ל צלותיה דאברהם אבינו תפלת המנחה דאע"ג דיצחק תקן תפלת המנחה כדכתיב לשוח בשדה לפנות ערב אפ"ה כיוון השעות תלי באברהם שהרי היה מתפלל אותה אחר שתקנה בנו כשיצא לקראת רבקה ל"ה שנה שהרי אברהם אבינו חיה קע"ה עכ"ל וכ"כ התוס' פרק תפלת השחר שוב ראיתי שכ"כ תוס' ישנים בסוגיין משם רבינו תם ע"ש:

**אמר רב קיים אברהם אבינו כל התורה וכו'**. מצאתי בתוס' ר"י בעל התוס' כ"י למס' קדושין בשילהי המס' שכתב ת"ל מצינו שקיים אברהם אבינו כל התורה כלה אין זה מן המשנה דבפ' אמר להם הממונה אמר רב להא מילתא ואטו מתני' אתא לאשמועינן וכן כתוב בספרים ישנים דלעולם ילמד אדם אומנות נקיה בריתא היא ואיכא למימר דרב לא שמיע ליה בריתא עכ"ל ועמ"ש מהרש"א כאן בחידושי אגדות ועמ"ש בעניותנו שם בשילהי קדושין בס"ד:

## דף כט.

**למה נמשלה אסתר לשחר וכו'** עיין מה שכתבתי בעניותי בספרי הקטן דברים אחדים דף קס"ה ע"ד:

**תוס' ד"ה אלא תירצו התוס' דה' דהעולה מיירי בהקטרה** ותימא דלקמן דף ל"ד כתבו התוס' עצמן ד"ה העולה דתרי קראי כתיבי חד לשחיטה וחד להקטרה והדרא קושיא לדוכתא לפי תירוץ ראשון של תוספות. הרב מהר"ר יהוסף קונקי ז"ל בכ"י:

## דף לג.

**תוס' ד"ה מכלל כתבו דמערכה שניה של קטרת דהויא על מזבח החיצון נפקא לן מדכתיב ואש המזבח תוקד בו** וק"ק דלקמן דף מ"ה אמרינן בהדיא דמערכה שהיא על מזבח החיצון נפקא לן מדכתיב אש תמיד תוקד על המזבח. הרב מהר"ר יהוסף קונקי ז"ל בכ"י:

**תוס' ד"ה אין מעבירין על המצות** עיין מ"ש בעניותנו בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סי' כ"ה ובסי' ק"ם בס"ד:

## דף לד.

**ילמד שחרית משל ערבית וכו'** עמ"ש הרב דת ודין פ' עקב ובס' בני דוד ה' תמידין ומה שכתבתי אני בעניי בס' הקטן דברים אחדים דף כ"ג ע"ג בסייעתא דשמיא ע"ש:

## דף לה:

**לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה וכו'** פירוש דהגם דאמרו פ' במה מדליקין דברישא שואלים נשאת ונתת באמונה ואח"ך עסקת בתורה הכא לא קאמר דברישא שואלים לו מפני מה לא עסקת בתורה אלא הכונה בהגיע תור שאלת עסק התורה אומרים לו שאף שהיה עני הי"ל לעסוק כמו הלל הזקן ועמ"ש בתוס' ישנים. ואע"ג דאמרו בריש פרק מצות חליצה יחלץ עני בעניו דניצול מגהינם מ"מ הוא נדון ויש לו עונש אחר הגם דנצול מדינה של גהנם:

**כלום עני היית יותר מהלל וכו'** פי' והיה לו ללמוד מהלל לפחות לקבוע עתים לתורה ביום ובלילה וכמ"ש הרמב"ם פרק א' דתלמוד תורה דהעני חייב לקבוע עתים לתורה. ואם הלל הזקן היה עושה לפנים משורת הדין לעסוק תדיר בתורה מה יענה אם לא עסק כלל ולא קבע עתים:

**כשעלה עמוד השחר וכו'** דרכן היה לקבוע מדרש גם בלילי שבת וכתבו התוס' בפסחים דף ק"ט דמנהגם לילך לבית המדרש גם בלילי יום טוב כדמוכח בביצה דף כ"א וע"ש בפירש"י. ונראה דלא היו יושבים כל לילי שבת וי"ט בבית המדרש דהיו צריכים גם כן לילך לביתם אלא דהכא בהאי עובדא דהלל היו אנוסים מפני השלג ולכן ישבו כל הלילה עד שעלה עמוד השחר:

**ראוי זה לחלל עליו השבת** יש להבין מה החידוש הזה והלא פקוח נפש דוחה שבת. ועוד דכשמצאוהו קודם שפירקוהו וכו' הול"ל ראוי זה לחלל את השבת ואח"ך יאמר פרקוהו וכו' ולא אחר שנעשו כל המעשים. ואפשר דהן אמת דלכל אדם מישראל מותר לחלל שבת. אמנם אפשר דאח"ך זה האדם שחיללו שבת בעבורו יגדיל עונות מאד וטוב לו אם לא חיללו עליו שבת והיה מת. ברם אם הוא צדיק גמור מריש ועד כען לזה מצוה גדולה להצילו. וז"ש אחר שכבר פירקו וכו' ראוי זה לחלל וכו' כלומר זה צדיק גמור חזו גברא שלו ראוי ונאות לחלל עליו השבת דהוא מסר עצמו למיתה בשביל התורה ונתקדש כל גופו ודוק:

## דף לז.

**אמר רב יהודה המהלך לימין רבו וכו'** עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף י"ד סי' רמ"ב אות כ"ג בס"ד:

**יכול יתן שנים על זה וכו'** עמ"ש אני בעניי בס' הקטן ברכי יוסף א"ח ריש סימן תרצ"ד בס"ד:

## דף לז:

**אר"ל משום ר' ינאי באלף בית.** כתב הרמ"ע באלפסי זוטא כ"י וז"ל פירוש באל"ף בי"ת באותיות מלאות שהמילוי מעכב קריאת התיבות א"נ בתמורת אלפ"א ביתו"ת כגון אתבש וכיוצא. א"נ אותיות נפרדות שיש בין אות לאות הרבה יותר מחוט השערה ובין תיבה לתיבה הרבה יותר מאות קטנה שכל הפוסל במגילה פוסל בס"ת. ובערוך פירש שלא היתה כתובה אלא ראשי תיבות ורחוק הוא מן הדעת עכ"ל ורש"י בסוגיין ובגיטין דף ס' פירש ראשי תיבות כדברי הערוך. והרב דקדק לומר הרבה יותר מחוט השערה. שאם היה יותר מחוט השערה דיעבד כשר כמבואר בי"ד סי' רע"ד ע"ש וסבר הרב דאם הוא הרבה פסול ודוק:

## דף לח.

**על הראשונים נאמר זכר צדיק לברכה וכו'**. יש לדקדק דלעיל הול"ל עליהם נאמר זכר צדיק לברכה. ואח"ך יזכיר מעשיהם של אלו ולימא ועליהם נאמר ושם רשעים ירקב. ואפשר במ"ש המפרשים על מאמרם ע"פ ואברהם היה יהיה לגוי גדול וכן בנח איש צדיק הואיל והזכירו ספר בשבחו ולקמן ע"ב דריש נמי ע"פ ואברהם היה יהיה דיש לחקור דהרי כמה זמני זכר עשה לאברהם ונח וצדיקים אחרים ולא ספר בשבחם ואינו מברכם וניחא להו דכשהכתוב מזכיר פורענותם של רשעים והוצרך להזכיר הצדיק כגון נח גבי מבול ואברהם אצל סדום אז מספר בשבח הצדיק ומברכו אבל כשמזכיר הצדיק סתם בענינו אינו טעון ברכה עכ"ד ובהא א"ש דלכך לעיל לא אמר עליהם נאמר ז"צ"ל דזה לא נאמר אלא אצל רשעים. והשתא דבעי למימר על אלו לגנאי הזכיר להני דבסמוך וברכם ואמר על הראשונים נאמר זצ"ל. וכי תימא כמה זמני על הזכרת צדיקים לא נאמר זצ"ל לז"א ועל אלו נאמר ושם רשעים ירקב ועל כן חל החיוב לומר זצ"ל על הראשונים. וזה כונת הכתוב זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב פי' זכר צדיק לברכה בשעה שמזכיר רשעים ושם רשעים ירקב אז זכר צדיק לברכה. והנה לעיל דף ל"ז ע"א חנניה בן חכינאי

דריש אמר נביא לישראל בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים אתם תנו ברכה. ולדידיה עיקר קרא להכי אתא. ומזה נחתינן דרגא לצדיקי להזכיר ברכה בשעה שמזכיר רשעים. אבל לרבי דיליף לה התם מכי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. האי קרא דזצ"ל בצדיקי עלמא על דרך האמור:

**לאלכסנדריא של מצרים**. כבר כתב הריטב"א בחידושיו על זה דאמרו בספרי דמותר לילך למצרים בסחורה. ושם תמה על מה סמכו העולם לגור בזמן הזה במצרים ומייתי דיש אומרים שנתבלבלו והר"א ממיץ תירץ דהאיסור מא"י למצרים דרך המדבר. ומסיק הריטב"א וז"ל והנכון יותר שאין האסור ההוא אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתן אבל בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי הארץ כל חוצה לארץ אחד הוא ואין איסור אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לח"ל עכ"ל והרב כנסת הגדולה בהגהותיו להרמב"ם פ"ה דמלכים סוף דף קמ"ג אחר שהביא טעמי הפוסקים חתם וכתב ויראה לי טעם אחר שלא אסרה תורה לדור במצרים אלא בזמן שישראל שרויים על אדמתן אבל עכשיו בגלות החל הזה אין איסור בדבר עכ"ל וכיוין הרב ז"ל לדעת הריטב"א הנז'. וק"ק דאשתמיטיתיה דברי הריטב"א הללו שהביאם בס' עין יעקב בסוגיין ועיין בשיירי כנה"ג א"ח סי' קכ"ז ע"ש:

**ונהירנא** שראיתי בס' מדרש אליעזר כ"י והוא פירוש המכילתא למורינו הרב כמהר"ר אליעזר נחום זלה"ה שהביא דברי הרב כנה"ג הנז' ודחאם שמדברי הרמב"ם והסמ"ג מוכח איפכא שהם היו אחר הגאונים ומהדרי לטעמים אחרים וגם הרמב"ם אסר עכ"ד ואיברא דודאי מהרמב"ם ומהר"א ממיץ והסמ"ג והמרדכי ושאר גדולים מוכח בהדיא דלא סברי טעם זה. וק"ק על הרב כנה"ג דסתים למילתיה כאלו טעם זה ניתן ליאמר אליבא דכ"ע מה שאינו כן דמדבריהם מוכח דלא סברי הכי:

**אמנם** הדבר קשה על מורינו הרב הנז' דהן לו יהי דהראשונים לא סברי הכי. מ"מ טעם הכנה"ג הוא טעם לשבח וטעם כעיקר. ותו דנעלמו ממנו דברי הריטב"א והביאם בעין יעקב בשמעתין שכתב כדברי הרב כנה"ג כמ"ש:

**ואני** שמעתי משם רבינו האר"י זצ"ל טעם נכון על דרך האמת כי הנה נודע דגליות ישראל הוא לברר ניצוצי הקדושה אשר בארץ ההיא וכאשר ישבנו בגלות מצרים בכח קושי השעבוד וזכות משה רבינו ואהרן הכהן ודעמיהו ואשר מסרנו נפשנו על ק"ה בלקיחת הק"פ והמילה ושחיטת הקרבן פסח עי"ז נתבררו כל ניצוצי הקדושה אשר במצרים וזהו וינצלו את מצרים ואמרו רז"ל עשאוה כמצודה שאין בה דגן או כמצולה שאין בה דגי"ם כלומר שלא נשארו ניצוצי קדושה ואמטול הכין אסר רחמנא לילך למצרים כי לא נשאר

מה לברר. אמנם הן בעון כאשר אחר שנהרג גדליה בן אחיקם לא שמעו בדבר ה' וחזרו למצרים שבי ירושלם וגם עוד ב' פעמים שהלכו כמ"ש בירושלמי ומכילתא ונענשו על ידי זה חזרו ונפלו ניצוצות הקדושה בעונם אשר מרו את דברו ית'. ועתה ישראל בני נביאים הולכים ודלי"ם ניצוצי הקדושה והרי ארץ מצרים היא כשאר ארצות עכ"ד והוא כטעם הריטב"א מיוסד על אדני האמת. ובענין זה כתבתי בעניותי בהגהות הרמב"ם שם ובס' הקטן ברכי יוסף א"ה סימן ד' בס"ד ע"ש:

## דף לח:

**רקביבות תעלה בשמותן דלא מסקינן בשמיהו.** אפשר לומר במה שראיתי להרב החסיד מהר"ר אליעזר פואה זצ"ל בס' מדרש בחידוש והוא פירוש על ההגדה בפסקת מתחלה עע"ז דכשם שאמרו דאם אומרים שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר כך כשמספרים בגנותו מצטער ויש לו כפרה ולזה שנינו ג' מלכים אין להם חלק לעה"ב כי בספור זה וכיוצא הוה להו כפרה עכ"ד וז"ש רקביבות תעלה בשמותן דאם היינו מזכירים שמם אף דרך גנות היה להם איזה כפרה ואינם כדאים לזה. ועמ"ש אני בעניי בס' הקטן פני דוד פ' מסעי בס"ד ע"ש:

**ארחב"א אמר"י ראה הקב"ה שצדיקים מועטין עמד ושתלן וכו'** אפשר במה שאמרו המקובלים דזמנין אתו צדיקי בעיבור או גלגול לזכות את הדור ולא לצורך עצמן ואמרו פ"ק דע"ז עץ שתול ולא עץ נטוע כלומר דשתול משמע נטעוהו וחזרו ושתלוהו וזה אפשר דרמז ראה הקב"ה שצדיקין מועטין עמד ושתלן כלומר מחזירן פעם אחרת בעיבור או בגלגול לזכות את דורן והיינו דדייק לומר ושתלן:

**ארחב"א אר"י כיון שיצאו רוב שנותיו וכו'** עמ"ש בעניותנו בס' הקטן דברים אחדים דף ק"ם ובקונטריס צוארי שלל על ההפטרות בהפטרת יום א' דר"ה. ועיין בקונטריס חסדי אבות הנדפס בסוף שם הגדולים חלק א' דף צ"ו בס"ד:

## דף לט.

**תנא דבי ר' ישמעאל עבירה מטמטמת לבו של אדם וכו'** אפשר במשז"ל עשה עבירה א' קנה לו קטיגור א'. והנה אמרו ז"ל דהסניגור הנעשה מקיום המצוה נקרא בשם המצו' עצמה. וכבר בעניותנו נשתמשנו בהקדמה זו בכמה דוכתי והיתה לבא"ר כמה כתובים ומאמרי רז"ל. ונראה דה"ה דהמקטרג הנעשה על ידי העבירה נקרא בשם העבירה עצמה וז"ש עבירה שהוא המקטרג הנעשה מהעבירה מטמטם לבו של אדם שלא יכיר חטאו

ויחזיק ברשעתו ולא ישוב כי לבו סתום ואטום ובל יראה גאות ה'. ויליף מקרא ונטמתם בם כלומר בעבירות עצמן שהם המקטרגים שנעשו ע"י העבירות ונקראים בשמן. א"נ אפשר לומר קרוב לזה במ"ש חכמי האמת כי איש ישראל מפאת נשמתו ושרשו שורה בו הקדושה. וכשעובר עבירה מסתלקת הקדושה ותכף הסט"א באה ונהייתה שם והיא מטמטמת לבו של אדם וז"ש עבירה מטמטמת כלו' על ידי העבירה כי באה הסט"א בקרבו עי"ז מטמטמת לבו של אדם:

**אדם מקדש עצמו מעט**. אפשר לפרש כי לא אתנו יודע עד מה הן בסדר התשובה הן בקיום המצות ובת"ת ואדם מקדש עצמו מעט לפי שעור דעתו ומעשיו כל שהן לשם שמים בכונה כוללת הוא ברחמיו מקבלן ומעשה ידינו כוננה עלינו ונמשך שפע רב והרבה קדושה עליו. מקדש עצמו למטה שמתעורר לקדש נפשו מן הבא בידו מקדשין אותו מלמעלה בכל מסילות דרכי מקורי נשמתו בעולמות העליונים ע"ד שפירש הרב החסיד מהר"א גלאנטי זלה"ה על פסוק נחפשה דרכינו שהם דרכי נשמתו ומקום השפעתו עש"ב וזהו מקדשין אותו מלמעלה. בעה"ז מקדשים אותו בעה"ב וזהו והייתם קדושים שתהיה הויה וקיום לקדושה:

**משנה. ר"י אומר לא היה צריך לומר חטאת אלא לה'** שמעתי מרבני אשכנז דר' ישמעאל אתא לפרושי דברי ת"ק שאומר לה' חטאת ויקשה בזה ממ"ש דלא יאמר לה' עולה פן לא יאמר עולה ויהיה שם שמים שהזכיר לבטלה וע"כ צריך לומר עולה לה' והשתא יקשה איך אומר לה' חטאת ועל זה בא ר' ישמעאל לישב דהכא אעיקרא אין צריך לומר חטאת דבאומרו לה' סגי ואעפ"י שלא יאמר חטאת באומרו לה' לבד כבר נעשה מצותו עד כאן שמעתי שוב ראיתי בתוספות ישנים שכתבו דרבינו אלחנן הקשה דאמאי לא קאמר חטאת לה' שיזכיר ה' מאוחר כדאמרינן פ"ק דנדרים לא לימא לה' קרבן וכו' ותירצו ע"ש:

**ואחר** זמן נדפסו הידושי הריטב"א למכילתין ושם מסי' לקושית רבינו אלחנן דהנכון דהתם הוא דכי אמר השם ותו לא איכא שם שמים לבטלה אבל הכא כי לא אמר חטאת ליכא ש"ש לבטלה כי מה שאמר לה' הוא סיום הגורל כי מה שעלה בימינו הוא לה' וכדברי ר'שמעון אלא שגזרת הכתוב לת"ק שיאמר חטאת עכ"ל והם דברי רבני אשכנז הנז' רק דהריטב"א ס"ל דפליגי והם אמרו דלפרושי אתא כמבואר. ועין רואה דגירסת הריטב"א ר' שמעון במקום ר' ישמעאל דנסחא דקמן. ויומתקו דברי רבני אשכנז הנז' דפ"ק דנדרים דף יו"ד ר' שמעון איהו דקאמר קרבן לה' שלא יאמר לה' קרבן שלא יבא לידי ש"ש לבטלה. ולכן כי שמעיה לתנא קמא דאמר לה' חטאת אמר לא היה צריך

כלומר לא תימא דפליג אדידי רק דהכא אינו צריך כמדובר:

**ומדברי** תוספות ישנים והריטב"א בשם רבינו אלחנן דמקשה בפשיטות דלמה מזכיר בתחילה ה' מוכח דהכי סברי להלכה. אמנם כעת לא ראיתי שהביאו הרמב"ם לדין זה דלא יאמר לה' קרבן וכו' גם הרמב"ן בהלכותיו כ"י והרא"ש בפסקיו שם פ"ק דנדרים השמיטו זה הגם דנפקא מינה לזה"ז נמי כנראה דס"ל דאינה הלכה. ואפשר שטעמם משום דשנינו בספרא קרבן לה' (כ)שיקדים הקדשו להקרבתו דברי ר' יהודה א"ר שמעון מנין שלא יאמר אדם לה' עולה לה' מנחה ת"ל קרבן לה' וכו' ע"ש וסברי הרמב"ם והרמב"ן והרא"ש דר' יהודה פליג על ר"ש דאין קפידא אם יאמר לה' עולה וכיוצא וידוע דר"ש ור' יהודה הלכה כר' יהודה ומשו"ה לא מייתו הא דר' שמעון דלא יאמר לה' קרבן. ודברי ר' יהודה שיקדים הקדשו להקרבתו הוא נכלל במ"ש פי"ד מה' מעה"ק דמהדינים שכתב שם מוכח דצריך הקדש בלב או בפה קודם הקרבה ע"ש. אמנם רבינו אלחנן והתוס' ישנים והריטב"א סברי דלא פליגי ר' יהודה ור"ש לדינא אלא במשמעותא דקרא ע"ד שכתב הרב קרבן אהרן ע"ש וכן ראיתי לרבינו ישעיה הזקן בפסקי נדרי' כ"י שהביאו ע"ש:

**עוד** זאת אדרש דמדברי התוס' ישנים והריטב"א משמע דטעמא דלא יאמר לה' קרבן היינו דילמא פשע ומזכיר ש"ש לבטלה שיאמר לה' ולא יאמר קרבן. וכן הוא מפורש בש"ס שם פ"ק דנדרים דף יו"ד דילמא אמר לה' ולא אמר קרבן וקא מפיק ש"ש לבטלה וכ"כ רש"י שם ומוכח דחיישינן דאמר לה' וחוזר בו ולא יאמר קרבן והן הן דברי תוס' ישנים והריטב"א שכתבו דפשע ולא יאמר קרבן. וראיתי להרב מגן אברהם בחיבורו על הילקוט הנקרא זית רענן ריש פרשת ויקרא שכתב וז"ל בנדרים מפרש הטעם דילמא יאמר לה' ויפסוק ויהיה מזכיר שש"ל וקשה דהא אמרינן ה' ה' אל רחום וחנון וכמה תפלות שמתפללין בשם וי"ל דהתם הוי כאלו קורא להשי"ת שיעשה בקשתו משא"כ אם אמר לה' ולא אמר כלום א"כ הוי לבטלה ומיהו קשה דאמר דוד לה' הארץ ומלואה ואין לומר דגבי קרבן ה"ט דשמא יאמר לה' ויתחרט תוך כדי דיבור ולא ירצה להביא קרבן אבל לא חיישינן שיפסוק בדבריו דהא כיון שגמר בלבו לא מצי הדר ביה וכו' וי"ל דלאו כ"ע דינא גמירי דהוא סבור שיכול להתחרט משא"כ כשאומר לה' הארץ ומלואה אף שיפסיקנו אחר מ"מ נתקיים מחשבתו לטובה שנתן שבח להקב"ה עכ"ל ולפי דבריו לק"מ קושית רבינו אלחנן הכא שהכ"ג אומר לה' חטאת כמבואר. ולפי מ"ש הריטב"א בשמעתין לחד שינויא לקושית רבינו אלחנן דהתם מדרבנן בעלמא הוא אבל הכא בכהן גדול זריז ולא פשע עכ"ד ל"ק קושית הרב הנזכר מדאמר דהע"ה לה' הארץ ומלואה דכיון

דרוח ה' דיבר בו ודאי גמר אומר אין כאן חשש פשיעה ונוסף על זה דבלא"ה דוד הע"ה זריז טובא:

**אדהכי** והכי כבר נתבאר דתוס' ישנים והריטב"א כתבו בהדיא דהטעם שמא יפשע ויתחרט והכי רהטא סוגיין פ"ק דנדרים כמש"ל. וכן הרב קרבן אהרן והרב יפ"ת פ' בראשית פ"א סי' טו"ב כתבו דמהש"ס מוכח דטעמא שמא יחזור בו ולא יאמר קרבן ע"ש. ועתה אמת אגיד דהייתי נבוך בזה כמה זמן שראיתי במפרשים ושמעתי כמה פירושים בכתובים דפשיטא להו דטעם שלא יאמר לה' קרבן היינו דשמא יאמר לה' וימות ולא יספיק לומר קרבן ולעת כזאת אתיא זכירה דבספר דרוש שמואל פ' ויקרא כתב וז"ל דאיתא קרבן לה' ולא לה' קרבן דדילמא ימות ח"ו ויוציא ש"ש לבטלה עכ"ל וכ"כ בס' נחלת יעקב אבני שהם ריש ויקרא ע"ש גם בפירוש מנחת ערב אשר במקרא גדולה דפוס אמשט' אשר הוא מלוקט מכמה גדולים כתוב ברות בפ' ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמר[ו] לו יברכך ה' וז"ל הודיענו שצדקו דברי הקוצרים בדקדוק לשונם יותר מבועז כפי הדין שאמרו רז"ל לא יאמר אדם לה' קרבן אלא קרבן לה' שלא יתחיל בתיבת ה' אולי ימות קודם שיגמור דבורו ויוציא ש"ש לבטלה על כן כשאמר בעז ה' עמכם לא אמרו ה' יברכך כמו שאמר בעז אלא יברכך ה' עכ"ל וכן ברירא לי שראיתי במפרשים אחרים וגם אני שמעתי מפום רבנן זמנין טובא כמה דרכים ביסוד זה וכן ראיתי להרב בית יעקב בתשו' סי' קמ"ד שכתב מנין שלא יאמר לה' עולה ופירשו המפרשים הטעם דשמא ימות קודם שיסיים דבריו עכ"ל והייתי תמיה מנא הא מילתא דאמור רבנן דמהש"ס והתוס' והריטב"א והרב יפ"ת והרב קרבן אהרן מוכח דהטעם הוא שמא יפשע ויחזור בו כמש"ל:

**עד** שמצאתי להגאון החסיד בשני לוחות הברית מס' פסחים דף קנ"א ע"א שהביא בריתא זו דת"כ ונסחת הש"ס פ"ק דנדרים ונסחת בראשית רבה שהם נסחאות מתחלפות והביא פירוש הרב יפה תואר דהטעם שמא ימלך אחר שהזכיר ה' ולא יקדיש ומה שהקשה על זה הרב יפ"ת דבחטאת ואשם וכו' וכתב וז"ל ולע"ד נראה לפרש דלמא אמר לה' וטרם אומרו עולה ימות כי אין אדם בטוח רגע כמימריה ואז ל"ק מה שהקש' עכ"ל ונר' דפירוש זה קבלו וקיימו בעלי הפרשי"ם ופשיטא להו ובנו עליו כמה דרכים וגם על זה נתכוון הרב בית יעקב בתשובה הנז':

**הגם** הלום ראיתי לעמית בתורה הרב מהר"י חזן נר"ו בספרו הנחמד חקרי לב א"ח שנדפס חדש ממש סוף סימן ק"ה דף זכ"ר ע"א שהעלה דלא חיישינן למיתה לזמן מועט ותמה על מ"ש מהרי"ך זלה"ה דכמה אינשי טע"ו במדב"ר הם אמרו בראשית מאמר השם יתן לך וכו' דיש לחוש שמא ימות והזכיר שש"ל והראיה ממ"ש שלא יאמר לה'

עולה וכו' וכתב על זה הרב הנז' נר"ו וז"ל ואני אומר הנח להם להם לישראל דבני נביאים הם דאין לחוש כלל לזה וכו' דעת כל גדולי הראשונים דלא חיישינן למיתה דזמן מועט וכ"ש חשש מיתה דרגע כמימריה והראיה שהביא ל"מ דבד"י דנדרים איתיה להך בריתא והתם פירשו הראשונים שמא יחזור מלידור יע"ש ולא משום ח"מ וכ"כ הר"ש יפה והרב קרבן אהרן ועל הכל תמהני עליו דמקרא מלא דיבר הכתוב ויאמר לקוצרים ה' עמכם ותנן בברכות והתקינו שיהא אדם שואל חבירו בשם שנאמר והנה בעז וכו' הרי דהותר להקדים גם אזכרת השם והיינו דכה"ג ליכא למיחש למיתה לכ"ע עכ"ל. ומ"ש והתם פירשו הראשונים שמא יחזור מלידור. מרהיטא דרש"י ז"ל משמע הכי. ובסוגיין רבינו אלחנן ור"י ותוס' והריטב"א כתבו בהדיא דטעמא שמא יפשע וכמו שהבאתי לעיל. ולא על מהרי"ך תלונותיו כי אם על כמה מפרשים והרב שני לוחות הברית שפירשו כך משום כי לא פורש שם בנדרים בש"ס וברש"י בהדיא טעמא דשמא יחזור בו. ותוס' ישנים והריטב"א ליומא לא נדפסו בזמן הרב של"ה. אך קשה שכ"כ הרא"ש שם בפירושו בנדרים דף יו"ד ע"א ד"ה לשון שבדו וז"ל ופעמים יקדים השם לקרבן ונמלך מלגמור דבריו ולידור ונמצא שהזכיר שש"ל עכ"ל וק' על ה' של"ה דהול"ל שהרא"ש פירש כהרב יפ"ת. ואחרי כתבי ראיתי להרב מהרי"ח הנז' בדף רכ"ה ע"ד שהביא תשו' הרב בית יעקב ותמה עליו מדברי הרא"ש והיפ"ת והק"א ע"ש. ומה שתמה מקרא ויאמר לקוצרים וכו' לפום חד שינויא דהריטב"א שהבאתי לעיל דהתם מדרבנן בעלמא הוא אין כאן תימא דבימי בעז קרוב הדבר דאכתי לא תקון רבנן הכי שהיה בזמן השופטים. ומה שהוכיח ממשנתנו דסוף ברכות דהותר להקדים גם אזכרת השם. אין כאן הוכחה כלל דלשאול בשם מייתי מבעז לא זולת ואימא דהא פשיטא דלא יקדים השם דתקון רבנן בתר בעז דלא יקדים השם. ואיברא דאיני מופנה אפי' מצד א' לעמוד בענין אי חיישינן למיתה ולהתבסם מתורתו וראיותיו ואפי' דרך העברה בעלמא. ומה שהבאתי לעיל מפירוש מנחת ערב דבעז לא דאייק והקוצרים דייקי אינו מחוור כלל:

**והנה הרב קרבן אהרן** פירש עוד בבריתא דת"כ דקתני ומה מי שהוא עתיד להתקדש אמרה תורה לא יזכיר שש"ל על הקרבן וכו' דה"פ לפי שבשעה שאמר לה' עדיין לא היה דבר שינשא עליו שם ה' כי לא הזכיר כלום עד עכשיו ונמצא שאז מיהא הוא מפיק שש"ל עד שיאמר קרבן ומפני זה הזמן המעט שעוברו בין אומרו לה' עד שיאמר קרבן לז"א שלא יאמר לה' קרבן ועכשיו יתישב אומרו אם מה שהוא עתיד להתקדש ירצה אם בזה שבאומרו ש"ש הוא עתיד להתקדש כאשר יאמר קרבן עכ"ז אמרו שלא יאמר לה' קרבן עד שיהיה דבר שעליו יזכר וכו' עכ"ל ומהרי"ח נר"ו הנז' לא חש להזכיר

פירוש זה מהרב קרבן אהרן ומבין ריסי עיניו ניכר דכמו זר נחשב לו הפירוש הנז'. אמנם הפירוש הנז' מדוקדק יפה יפה בנסחת הת"כ. ובפרט בב"ר דהתם קאי אקרא בראשית ברא אלהים וא"ש הן בדרשת הפסוק בראשית ברא. הן בלשון המדרש. ועל הכל דבין בגמרא בין בת"כ בין בבראשית רבה היא מימרת ר"ש וידוע דר"ש סתם רשב"י ובזהר פ' יתרו סוף דף פ"ז אמר ר"ש טוב שם וכו' ואסיר ליה לב"נ לאדכרא שמיה דקב"ה בריקניא וכו' ר' אלעזר אמר לא אצטריך למדכר שמא קדישא אלא בתר מילה דהא שמא קדישא לא אדכר באוריתא אלא בתר תרין מילין דכתיב בראשית ברא אלהים עכ"ל ובהגלות נגלות דברי הזהר הקדוש מהימן פשריה דהרב קרבן אהרן. וכבר ראיתי להרב נזר הקדש דפירש כן במאמר ב"ר באריכות גדול רחב רחב כל שישנו בנותן טעם ונשען על דברי הזהר הנז' ע"ש באורך. ולפ"ז טוב להזהר באזהרת מהרי"ך הנז': [ועמ"ש לקמן במגילה על דף ט' ע"א ע"ש ודו"ק]:

**גמרא. וכל כהן מגיעו כפול הצנועין מושכין את ידיהם וכו'**. בריש פסחים אמרינן הנהו תלתא כהני חד אמר הגיעני כפול וחד אמר הגיעני כזית וכו'. ולפום ריהטא איכא למיקם דכי לא מטי כזית לכל אחד מהכהנים אמאי מחלקין פחות מכזית והו"ל למידק לחלק כל כך זתים לכל כך כהנים כמספר הזתים ותו לא ואי אכתי פשו כהנים וחיישינן לאינצויי יטילו גורל מי יזכה על דרך הפתקין שעשה משה רבינו ע"ה במינוי הזקנים או באיזה אופן נאות.דכיון דכתיב פ' אמור על לחה"פ ואכלוהו במקום קדוש הא קי"ל דאכילה בכזית והשתא אשר בחלקו"ת ישיתו לכל הכהנים אשר שם אפשר זמנין דמשכחת דלא יהא אף כהן אחד שאוכל כזית. ואף שתאמר דהמחלק ראשית כל בכורי כל נותן זית או זתים לכהני' והדר מחלק לאחרים אף שיהיה פחות מכזית מ"מ אותם החלקים הפחותים מזית אין האוכלם מקיים המצוה. ואם אותם החלקים היו מדקדקים שיהיו כזתים והיו לכהנים כמספרם הנהו כהני דאכלי להו מקיימים המצוה:

**והן** בעודני בחקירה זו נשאתי את עיני ואנכי חזון הרבתי חזות קשה על הדרישה בי"ד ריש סי' ס"א דקשיתיה להרב ז"ל מ"ש בחולין דף קל"ג גבי מתנות כהונה דאמר אביי כיון דשמענא להא דתניא הצנועים מושכים את ידיהם והגרגרנים חולקין משקל נמי לאשקילנא ותמה הרב ז"ל מאי מייתי מבריתא דסוגיין דקתני הצנועים מושכין דמתניא גבי לחם הפנים הרי בלחם הפנים מתחילה גם הצנועים היו חולקין בזמן שהיה מגיע לכל א' חלק הראוי לו אלא שלאחר זמן כיון שלא היה ראוי להם שלא נשבעו ממנו משכו ידיהם ואינו ענין למתנות שאם ירצה א' מישראל לתת לו כיון שהוא דבר הראוי למה לא יקבל. ותירץ הרב ז"ל דאביי למד מבריתא זו דאין שום מצוה בלקיחת מתנות הללו

ולא בשום מתנות כהונה אלא שהתורה זכתה לו אם ירצה או יצטרך לקחתם שמחויבים הישראלים לפרנסם בזה דאם לא כן קשה למה משכו הצנועים את ידיהם וביזו המצוה אדרבא כיון שלא היו נשבעים ממנו מכ"ש דהו"ל לקבל אחר שרצו ליתן להם להראות שאינם מקבלים כדי ליהנות ולשבוע מהם אלא לקיים מצות בוראם אלא ודאי אין בקבלת מתנות כהונה שום צד מצוה וכיון שכן לא רצה אביי לקבלן ורצה שיהנו שאר כהנים הנצרכים לכך עכ"ל הנצרך עש"ב:

**ואני** תמיה שהרי איכא מצוה באכילת לחם הפנים והקרבנות וכתב הרמב"ם ריש ה' בכורים וכל האוכל מתנה שיש בה קדושה מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול כך וכך. ועוד ביאר שם ח' מתנות שאין נאכלים אלא במקדש והם קדשי קדשים ובכללן לחם הפנים וכן כתב הרדב"ז בביאורו להרמב"ם שם וז"ל וכל האוכל מתנה שיש בה קדושה מברך וכו' שהיא מ"ע של תורה שנאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם וכתיב והנותר מן המנחה יאכלו אהרן ובניו עכ"ל הרדב"ז. ובה' מעשה הקרבנות פרק יו"ד מבואר דאכילת חטאת ואשם מצות עשה וכן אכילת שירי מנחות וכ"כ הרמב"ם בס' המצות עשין פ"ח פ"ט. ומ"ש בס' החינוך מצוה ק"ב פ' תצוה כי הרמב"ן לא ימנה מצוה זו ע"ש לפום ריהטא לא ידעתי מהו דבס' המצות לא חלק על זה. ואדרבא בריש מ"ע שמנה הרמב"ן שהרמב"ם לא הכניסם בחשבונו הוא היה מונה לאכול מעשר שני ובכורות בירושלם וכתב בתוך דבריו וכמו שהוא עשה לכהנים בחטאות ואשמות כך הוא בבעלים בחלק הראוי להם עכ"ל עין רואה שהרמב"ן מודה שהוא עשה לכהנים בחטאות וכו' והוסיף לאכול מעשר שני וכו'. וביאר שם הרמב"ם בעשין פ"ט דאכילת קדשים קלים נגררת אחר המצוה וכן תרומה הנה אכילתה נגררת אחר המצוה אבל אין אכילת קדשים קלים ותרומה כאכילת חטאת ואשם כי אכילת חטאת ואשם בם תשלם כפרת המתכפר ובא לשון הציווי באכילתם מה שלא בא בקדשים קלים ותרומה ולפיכך הוא נגרר אחר המצוה והאוכל אותם עושה מצוה ולשון ספרי עבודת מתנה אתן את כהונתכם לעשות אכילת קדשים בגבולים כעבודת מקדש במקדש וכו' עכ"ל:

**ובהגלות** נגלות אמרי קדוש הללו הבה נא אבא העי"ר עמ"ש הרדב"ז בביאורו להרמב"ם סוף ה' תרומות כי הרמב"ם כתב שם כל האוכל תרומה מברך ברכת אותו מאכל ואח"ך מברך אק"ב של אהרן וצונו לאכול תרומה וכך קבלנו וראינו אותם מברכין אפי' בחלת ח"ל שגם אכילת קדשי הגבול כעבודה שנאמר עבודת מתנה אתן את כהונתכם. ומרן בכסף משנה כתב מאחר שתרומה אכילת' מצוה פשיטא שיברך עליה אבל הרדב"ז כתב וז"ל פסחים פ' אלו דברים וכו' עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת ב"ה וכו' ואין

אכילת תרומה מ"ע כאכילת קדשים וא"ת (כצ"ל) אמאי מברך עליה וכו' וי"ל וצונו שיאכלו התרומה הכהנים ולא זרים שהדבר ידוע שאם רצה הכהן שלא לאכול תרומה כל ימיו הרשות בידו ולא עבר על עשה וא"כ היכן ציוה אלא ודאי כך היא שציוה שתהיה התרומה מותרת להם עכ"ל וכנראה דלא זכר הרב ז"ל דברי הרמב"ם בס' המצות שהבאתי שכתב בפירוש דהאוכל תרומה עושה מצוה ומייתי מספרי דיליף דאכילת קדשים בגבולים כעבודה במקדש והוא מ"ש הרמב"ם בחיבור מקרא דעבודת מתנה כמ"ש בספרי וגם בגמרין פ' ואלו דברים מפורש לימוד זה וכמו שהביא הרדב"ז עצמו (עיין בסמוך):

**הדרן** עליה דהרב דרישה שכתב שאין מצוה בלקיחת שום מתנה ממתנות כהונה ואין בקבלת מתנות כהונה שום מצוה וק' שהרי אכילת החטאת והאשם ושירי מנחות מצות עשה. וגם קדשים קלים ותרומה הם נגררים אחר המצוה והאוכל אותם עושה מצוה והגם שאין תרומה מ"ע כאכילת קדשים מ"מ מצוה איכא ודלא כמו שכתב הרדב"ז דנהי דהכהן שלא אכל תרומה לא עבר אעשה מתרי"ג מצות מ"מ ביטל ענף מצוה דיש מצוה באכילת תרומה ושפיר מברכים וצונו לאכול תרומה דיש מצוה דאורית' באכילתה הגם שאינו מצוה גמורה מתרי"ג ואין צורך למה שנדחק הרדב"ז דאומר וצונו שיאכלו הכהנים ולא זרים וכמתבאר מדברי הרמב"ם בס' המצות והוא נכלל במ"ש בחיבור דאכילת קדשי הגבול כעבודה כמו שאמרנו. ומינה שיש מצוה באכילת לחם הפנים ומברכין על אכילתו כמ"ש הרמב"ם דכל האוכלים מתנה שיש בה קדושה מברכים כמדובר. אמור מעתה דברי הרב דרישה קשים חדא דכללא כייל שאין מצוה בלקיחת שום מתנה ממתנות כהונה וקפסיק ותני דאין מצוה בשום מתנה ממתנות כהונה והרי חטאת ואשם ושירי מנחות יש באכילתם מ"ע מתרי"ג וא"כ ודאי שיש בלקיחתם מצוה. ותו בלחם הפנים דבגויה משתעי בריתא דסוגיין דהצנועין מושכין ועלה קאי מצוה איכא ומברכין על אכילתו שהוא ק"ק כמו שנאמר ומאי קאמר כי למד אביי מלחם הפנים דאין בלקיחתו שום צד מצוה הרי בלקיחתו של לחה"פ איכא מצוה דאפילו אכילת תרומה הוי כעבודה כמדובר. וכן יש להעיר על הרב כנסת הגדולה שכתב קרוב לדברי הרב דרישה:

**והרב** טורי זהב ס"ק י"ג כתב וז"ל הצנועים מושכין את ידיהם ולמדו זה מלחם הפנים שקודם הקללה היה די לכל אחד בשעור פול ואחר הקללה הצנועים מושכין את ידיהם ליטול כיון שאין מגיע לכל א' דיו ה"נ במתנות כהונה מועטים ורבים הכהנים עכ"ל ונראה מדבריו שבא לתרץ קושית הרב דרישה וכ"כ הרב משבצות זהב. וק"ק דאכתי קושית הרב דרישה בש"ס במקומה דמה דמות יערוך אביי מתנות ללחה"פ. הא בלחה"פ

כשהיה ברכה ידם פשוטה ומקבלין (דין) [דיו] אלא דכשנשתלחה מארה דלא היתה נתינה ראויה כתקנה הצנועין מושכין אבל במתנו' כשנותן הבעה"ב הויא נתינה ראויה ומה אכפת אם הכהנים רבים כיון דאינו שואל והבעה"ב מעצמו נותן נימא שיטול כיון שהיא מתנה ראויה כדת מה לעשות. וחזיתיה להרב משבצות זהב שפירש דברי הרב טורי זהב שהכהנים רבים ולא יבא לכל אחד כדי נתינה וכו' ע"ש. ומלבד שהרב ט"ז סתם. עוד בה שהמתנות אינן כמו לחה"פ דצריד לחלק לכלן ולזה לא היה מגיע כראוי אבל במתנות נותן כראוי לכהנים ואם ישארו כהנים שלא יקחו אין אחריותם עלינו וזה ברור ועדיין קושית הרב דרישה במקומה עומדת ואין להאריך בזה כי עין המעיין יחזה:

**עוד** זאת אדרש דמדברי הט"ז שכתב שקודם הקללה היה די לכל אחד בשעור כפול מריהטא דלישניה מוכח דבימי שמעון הצדיק ברבות הטובה וזאת הברכה היה מגיע לכל אחד כשעור כפול ואם זה כונתו קשה דהא אמרינן בירושלמי פ' שני שעירי אמרו כל ימים שהיה שמעון הצדיק היתה ברכה משולחת בשתי הלחם ובלחם הפנים והיה נופל לכל א' וא' עד כזית ויש מהן שהיו אוכלים ושבעין ויש מהן שהיו אוכלים ומותירין משמת שמעון הצדיק נטלה ברכה משתי הלחם ולחה"פ והיה נופל לכל א' וא' עד כאפון הצנועים היו מושכין את ידיהם והגרגרנים היו פושטין את ידיהם עכ"ל ומזה מוכח דבימי שמעון הצדיק היה מגיע לכל א' כזית. וכן מתבאר מהתוספתא פי"ג דסוטה דתנינא כל זמן שהיה שמעון קיים ברכה נכנסת בשתי הלחם ובלחם הפנים שתי הלחם מתחלקת בעצרת לכהנים ולחה"פ ברגל לכל המשמרות לאנשי משמר יש מהן שאוכלין ושובעין ויש שאוכלין ומותירין ולא עלה ביד כל א' וא' אלא כזית משמת שמעון הצדיק וכו' ולא עלה ביד כל אחד אלא כפול מעשה בכהן אחד מצפורי שנטל חלקו וחלק חבירו ואף על פי כן לא עלה בידו אלא כפול עד כאן לשונו הנה שמענוה דכששמעון הצדיק חי אפי' ברגל שהיו כל המשמרות והכהנים רבים היה מגיע לכל א' כזית לא פחות ואחר שמעון הצדיק אפי' בכל שבת שהכהנים מועטים לא היה מגיע לכל א' אלא כפול וגם אותו שנטל חלקו וחלק חבירו לא עלה אלא כפול וכל זה דלא כמו שנראה מדברי הרב ט"ז שכתב שקודם קללה היה מגיע לכל א' כפול וקודם קללה היה זמן שמעון הצדיק שהיה בו ברכה. ואין לומר דבימי שה"צ היה ברכה ומ"ש הט"ז קודם קללה היינו שלא היה ברכה ולא קללה. הא בורכא דבש"ס מוכח דבימי שה"צ ברכה ואח"ך קללה וזמן ממוצע לא ברכה ולא קללה לא אשכחן בש"ס. ותו דבריתא דילן דהצנועין דעלה קאי תני תנא זמן ברכה ואח"ך קללה:

**והנה** אנחנו מאלמי"ם ומתחזקים נגד הרב ט"ז וס"ת גבן הן הנה דברי רש"י בסוגיין

בהא דהצנועין שכתב וז"ל וכל כהן מגיעו כפול שאינו כזית מאחר שראו שאינו משביע הצנועין מושכין את ידיהם ואם יותר לא היו מושכין את ידיהם ובימי שמעון הצדיק אף מי שהגיע כפול לא היו מושכין ידיהם עכ"ל ונראה דמכאן יצא לו להרב ט"ז שכתב שקודם קללה היה די לכל אחד כשעור כפול. אכן מדקדוק דברי רש"י שכתב אף מי שהגיע כפול משמע דהיה מגיע כזית נמי אלא דאף מי שהגיע כפול לא היו מושכין. והרב ט"ז כתב היה די לכל אחד בשעור כפול ומרוצת הלשון נראה דלכלם מגיע שעור כפול. אמנם דברי הט"ז יכולני לפתו"ר דלעולם היה מגיע כזית נמי רק קאמר דהיה די לכל א' שעור כפול ואצ"ל דכזית סגי ומסגי והרבות' הוא דכשאכל שעור פול מהכזית די לו והט"ז לא איירי בכמות החלק. ולפ"ז ל"ק על הט"ז מהירושלמי והתוספתא הנז' דיש מקום לומר דגם הט"ז מודה דלכלם בימי שה"צ מגיע כזית ואפ"ה קאמר דבשעור כפול כלומר מהכזית די לו וכ"ש דבגמר אכילת חלקו שהוא כזית שבע רצון:

**ברם** לכי תדוק פורתא מוכרח דהט"ז לכל הפחות כונתו דהיה מגיע בימי שה"צ כפול נמי דהרי נראה דמימיו מן המקדש הם יוצאים דברי רש"י בסוגיין. דאי לא תימא הכי מי גילה לו רז זה. ובדברי רש"י מפורש דהיה מגיע בימי שה"צ כפול והשתא ק' על רש"י והט"ז מהירושלמי ובפרט מהתוספתא דנראין הדברים דבימי שה"צ היה מגיע לכלם כזית:

**וכבר** ראיתי למהר"י פינטו שכתב באגדתין על דברי רש"י וז"ל לא ידעתי למה הוצרך רש"י לפרש כן דילמא בכלל הברכה שהיתה בימי שמעון הצדיק היה שלא היה מגיע לכל אדם פחות מכזית ומכאן ואילך שנשתלחה המארה הוא שהיה כפול ומתוך שהיה מעט הצנועין מושכין ידיהם עכ"ל ולא זכר שר דברי התוספתא והירושלמי הנז' דאי היה מעלה בזכורו היה מגדיל התימא על רש"י. ואפשר לומר דרש"י דייק לשון הבריתא דשמעתין דקאמר וכל כהן שמגיעו כזית יש אוכל ושבע ומדקאמר וכל כהן שמגיעו כזית משמע דמשכחת מי שאינו מגיעו דאי לא הול"ל וכל כהן מגיעו כזית כדקתני סיפא וכל כהן מגיעו כפול. ומכח זה צריכים אנחנו לידחק דהירושלמי והתוספתא מיירו ברובא דמגיע להם כזית ומשו"ה הוכרח רש"י לומר דבימי שה"צ לא היו צנועין מושכין מכפול דהכי מוכח מהבריתא דהא דהצנועין מושכין נתחדש אחר שה"צ ובכן ולך תעלה ישוב לקושית מהר"י פינטו הנז'. שוב ראיתי בקדושין דף נ"ג דרש"י מייתי בריתא זו וגריס ברישא וסיפא וכל כהן המגיעו. ועמ"ש הרב מהרש"א בחידושי אגדות ולא זכר מהירושלמי והתוספתא דהוו תניא דמסייע ליה. ואין לומר דמ"ש וכל כהן המגיעו כזית היינו שיש כהן שמגיע לו יותר דמהתוספתא מוכח דלכל א' כזית ותו לא. ותו דהול"ל

וכל כהן המגיעו אפי' כזית:

**פש** גבן לישב קושית הרב דרישה בסוגית פ' הזרוע (חולין דף קל"ג) דמאי ראיה מייתי אביי מהא דהצנועים מושכים בלחה"פ דלא היה מגיע' כראוי למתנות שהבעה"ב נותן כדת ודין. ונראה דדוקא בקרבנות ולחה"פ ותרומה יש מצוה באכילתם דיש קדושה ומברך וצונו כמש"ל. אבל במתנות דאין בהם קדושה ליכא מצוה באכילתם ואפי' ענף מצוה ומשו"ה מייתי ראיה מלחה"פ שהצנועים מושכין שלא היו לוקחים כראוי ומינה למתנות אף שלוקח כראוי דאין באכילת המתנות מצוה ואין בהם קדושה אף כשיקח כראוי משא"כ לחה"פ דכשלוקחים כראוי אין הצנועים מושכין דיש באכילתו מצוה וקדושה ומברך עליה:

**ולמאי** דאתאן עלה חקירתנו בראשית מאמר זאת מצאנו בתוספות ישנים בסוגיין שכתבו וז"ל שמגיעו כפול הצנועים מושכין את ידיהם אומר רבי דוקא מגיעו כפול אבל בכזית לא היו מושכין ידיהם כי דימו לקיים מצות אכילה אבל כאן לא היה מצות אכילה לגמרי כיון שאין שם אלא כפול ולא היו שבעין וא"ת היכא דמגיעין (כפול) כדאמרינן ריש פסחים איך מקיימא מצות אכילה י"ל דלא בעי כזית לגמרי אלא כזית עדיף וחשיבא אכילה ולכלם לא היו יכולים לחלק בשוה עכ"ל עין רואה דהתוס' פתחו פתח בהערתנו איך מקיימא מצות אכילה. אך מאי דמשנו דלא בעי כזית צריד ביאור דסתם (אכילתו) [אכילה] בכזית. גם צריך להבין מ"ש ברישא התו"י כי דימו לקיים מצות אכילה מה הדמיון הזה. וגם מ"ש עוד לא היה מצות אכילה לגמרי שאין שם אלא כפול ולא היו שבעין לכאורה אינו מובן דאפי' בכזית אין כאן שביעה כמ"ש ואכלת ושבעת והם מדקדקים עד כזית:

**ואחזה** אנכי להריטב"א בחידושיו בסוגין שכתב וז"ל וכל כהן שמגיעו כפול הצנועין מושכין ידיהם פירש ר"י וכן נראה מפירש"י דדוקא כהן שמגיעו כפול אבל מגיעו כזית שיש בו מצות אכילה לא היו מושכין את ידיהם דמצוה לאכול בקדשים אבל כפול לא היתה בו מצות אכילה כיון שאין בו שביעה וא"ת אם כן מאי עדיפותא דשעת ברכה וכו' י"ל דכיון דשעת ברכה כל כהן שמגיעו כזית היה אוכל ושבע ממילא שמעינן דכשמגיעו כפול לא היו מושכין את ידיהם ממנו שהרי ברכה יש בו ואם אינו משביע יהא סועד מיהת ונקט כזית משום דרובן היה מגיע להם כזית מפני שהיה הלחם מתברך ולאשמועינן רבותא דאפילו בכזית איכא פעמים שביעה פעמים הותרה עכ"ל וגם בדבריו יש להעיר מ"ש ברישא אבל כפול וכו' כיון שאין בו שביעה דמאי קאמר שאין בו שביעה בכפול והלא בשעת מארה קאי ואפילו כזית לא היה בו שביעה. ותו בתירוצו דהיה סועד

מיהא והרי ס"ס כזית בעינן דסתם אכילה בכזית:
**ואפשר** לישב רוב ההערות הנז' והוא דאכיל' לחה"פ לא מנאה הרמב"ם בכלל התרי"ג אלא בעשין ז"ך כתב שצונו להשים לחה"פ וכו' ושיאכלוהו הכהנים וכו' ע"ש. ונראה דסובר הרמב"ם דאין למנות אלא חטאת ואשם וכיוצא דבאים לכפרה. ומיהו מצוה איכא אפי' בקדשי' קלים ובתרומה כמ"ש הרמב"ם בס' המצות והבאתיו לעיל וכ"כ בחיבור פ"י דמעה"ק מ"ע גבי חטאת ואשם שנאמר ואכלו אותם אשר כפר בהם. וה"ה לשאר קדשים שאוכלים הכהנים שאכילתם מצוה וכן אכילת שירי מנחות מ"ע ע"ש והרמב"ם תנא דווקנא הוא דבחטאת ואשם ושירי מנחות כתב מ"ע אבל בשאר קדשים שאוכלים הכהנים כתב שאכילתן מצוה כלומר לא מ"ע מתרי"ג רק הוא נגרר אחר המצוה ומצוה איכא באכילתן. ושירי מנחות שמנה מ"ע הגם דרובן אינם אלא בנדר ונדבה היינו משום דבספרא אמרו שהוא מ"ע וכמ"ש בספר המצות וידוע דכן מנהג הרמב"ם דכשרז"ל אמרו שהיא מ"ע מונה אותה ועוד דשירי מנחות שיאכלו הכהנים נכתב כמה פעמים בתורה. ולחם הפנים לא מנה הרמב"ם אכילתו למ"ע הגם דכתיב ואכלוהו במקום קדוש משום דאינו בא על חטא לכפר' ולא אשכחן בש"ס ובת"כ שמנאוהו למ"ע רק שאכילתו מצוה והוא בכלל מ"ש הרמב"ם פ' עשירי דמעה"ק וה"ה לשאר קדשים שאוכלים הכהנים כנז'. ורחמנא אמר והיתה לאהרן ולבניו ואמרו רז"ל מחצה לאהרן ומחצה לבניו וכמ"ש הרמב"ם ספ"ד דתמידין. והשתא אפשר דעיקר אכילת לחה"פ מצוה זו מתקיימ' בכה"ג שנוטל מחצה והיא אכילה ראויה ורבה. ושאר הכהנים הנוטלים מצוה לחלק להם ואפי' אינו מגיע לכזית דרחמנא אמר ולבניו ומסתמא דצריך לחלקו לכל הכהנים הנמצאים למשמר הנכנס ומשמר היוצא דכבר מתקיימת האכילה שפיר בכהן גדול. ושאר כהנים כל א' חלקו ואפי' שאינו כזית מצוה איכא דכך קבלו רז"ל דכן הוא פירוש ולבניו כל בניו הנמצאים ואפילו רבים שאין מגיע לכזית ותתקיים המצוה כתקנה בכה"ג שנוטל מחצה. ולפ"ז בלחה"פ איכא תרתי חדא שאין אכילתו מ"ע מתרי"ג ועוד שנית שמתקיימת עיקר האכילה בכהן גדול. ובזה נבא לבאר דברי תוס' ישנים הנז' שכתבו אבל בכזית דימו לקיים מצות אכילה נקטי לשון דימו דלפי האמת עיקר מצות האכילה היא בכהן גדול ואם הי' כזית הם מדמין שגם הם מקיימין מצות אכילה דסתם אכילה בכזית אבל כשהיה מגיע כפול לא היו מקיימין מצות אכילה לגמרי דכפול איכא קצת מצית אכילה אלא שאינה מצוה גמורה. ואח"ך הקשו דאיך מחלקין כשאינו מגיע כזית ותירצו דלא בעי כזית לגמרי דעיקר מצות אכילה בכהן גדול ורחמנא אמר ולבניו הגם שאינו מגיע כזית אלא כזית עדיף. ובזה נתישבו דברי הריטב"א בחידושיו הנז' שכתב דבימי שה"צ כפול

סועד מיהא וכונתו דאע"ג דסתם אכילה כזית שאני הכא דעיקר מצות אכילה בכהן גדול מתקיימת ומשמע להו דהמחצה צריך לחלק לכל כהן הנמצא וא"כ הכי אמר רחמנא לחלק אף שאין בו כזית וכשסועד מיהא היא מצוה. ומ"ש תוספות ישנים והריטב"א גבי כפול שלא היה שביעה צריך ביאור אם לא שנאמר דלאו דוקא קאמרי:

**והנה** שפתי עוד הם מדברים ואני אשמ"ע האני אסבי"ר דסברא זו שכתבנו בלחם הפנים היא הנותנת ליאמר גם באכילת חטאת ואשם ושירי מנחות דיש מ"ע באכילתם דכיון דמהכל כהן גדול נוטל חלק בראש כמו שירצה כדתנן לעיל פ"ק מתקיימת עיקר מצות אכילה בו שנוטל כראוי וכיון שצריך לחלק מכל קרבן וצריך לחלק לכל הכהנים מסתברא דמן התורה חולקין אף שאין מגיע כזית לכל א' וכדבר האמור וכן כתיב בלחה"פ ואכלוהו וכן בשירי מנחות יאכלוה וכיון דכה"ג בלחה"פ נוטל חצי ובשאר מה שירצה מתקיים בו אכילה אלא שהכתוב אמר לשון רבים דזמנין דגם כהנים מגיעין כזית אמנם ממה שהתורה אמרה שיתחלק לכהנים הנמצאים שם למדנו שעיקר אכילה היא בכהן גדול:

**ודע** דממ"ש תוס' ישנים דכפול לא היה שם מצות אכילה לגמרי משמע דהיה קצת מצוה והיינו דדייקי לומר דלא היה מצוה לגמרי לומר דקצת מצוה איכא וצ"ל דהצנועין משכו מפני המחלקת. ומ"ש הריטב"א אבל בפול לא היתה מצות אכילה כונתו דלא היה מצוה גמורה אלא קצת מצוה ומשכו ידיהם מפני המחלקת. אבל בשעת ברכה שהיה סועד היה מצוה כתקנה וכמו שביארנו. וכן כתבתי בעניותי בס' הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' תע"ה בס"ד:

**איכו** השתא חזה הוית לעמית בתורה הרב מהר"י חזן נר"ו בספרו הנחמד חקרי לב הנדפס מחדש סי' צ' האריך למענית"ו לדחות מ"ש בספרי הקטן מחב"ר בפרט זה. וראיתי שבדף קפ"ח ע"ב הביא קושית הרב דרישה וכתב דאין ישובו מספיק. והרואה יראה דפריק שפיר והיה בהני"ח הנחתו של הרב דרישה תריץ יתיב אלא דדבריו קשים בעיני ומימר אמר רב הנח"ה שובר"ת. ובריש ע"ג כתב א"כ מנחת העומר ושתי הלחם ולחם הפנים מלבד הכ"ג דתנן פ"ק דף י"ד דנוטל חלק בראש שאר כהני בית אב חולקין בשוה עכ"ל עין רואה דכלל מנחת העומר ושתי הלחם ולחה"פ ובמעמד שלשתן קאמר דנוטל חלק בראש הכהן גדול והוא אגב שיטפיה דלחה"פ ושתי הלחם כה"ג נוטל מחצה כמ"ש בש"ס בכמה דוכתי והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו וכ"כ הרמב"ם ספ"ד דתמידין לענין לחה"פ ושם פ"ח לענין שתי הלחם. אבל בשירי מנחות ובשאר קרבנות הוא ששנינו דנוטל חלק בראש כמו שירצה כמ"ש הרמב"ם פ"י

דמעה"ק. ובמנחת העומר פ"ז דתמידין השוה אותה הרמב"ם לשיירי כל המנחות. גם מ"ש דשאר כהני בית אב חולקין בשוה על שלשתן לחה"פ ושתי הלחם ומנחת העומר. הוא אגב ריהטיה דלחם הפנים חולקין לשתי משמרות הנכנסת והיוצאה וברגל חולקות כל המשמרות בשוה כמ"ש הר"מ פ"ד דתמידין. ושתי הלחם החלה השנית מתחלקת לכל המשמרות כמ"ש הרמב"ם שם פ"ח אבל מנחת העומר מוכח דנחלקת לכהני בית אב כמ"ש הרמב"ם שם פ"ז והשאר נאכל לכהנים כשיירי כל המנחות ע"ש. ושם בע"ג ד"ה ושוב תירץ לקושית הדרישה על דרך שכתבנו בעניותנו לעיל ויש בלשונו איזה תיבות שאינן מכוונות כאשר יראה המעיין:

**עוד** כתב בע"ג ד"ה הן אמת דיש לחקור בעשה זה דכתיב גבי אכילת קדשים וכו' ולא זכר דחקירה זו כבר הכינה גם חקר"ה הרב מהר"י אלפאנדארי במוצל מאש סי' נ"א אם צריך שיגיע לכל א' כזית שהוא שיעור אכילה וכו' וי"ל שאם לא אכל אפי' כהן א' כזית אלא אכלו אותם ולא הגיע לשום א' כזית אם נתקיי' המצוה (עיין בהריטב"א וכו' גבי הצנועין וכו') עכ"ל בקצור. עיניך רואות דהרב ז"ל עמד על חקירה זו ורמז דברי הריטב"א. ומ"ש הרב ז"ל להסתפק אם לא אכל אפי' כהן כזית וכו' אין כאן ספק כיון דכה"ג נוטל מה שירצה וכהנים זריזים ובפרט כה"ג ודאי הוא נוטל יותר מכזית ובו מתקיימת מצות אכילה כמ"ש בעניותנו בסמוך:

**ומ"ש** הרב מהרי"ח נר"ו שם בריש ע"ד להוכיח מדברי התוס' והריטב"א דבעי כזית לכל א' אין ראיה כלל כמתבאר ממ"ש בעניותנו. וממאי דכתיב לאהרן הכהן ולבניו שיחלקו בין כל הכהנים הנמצאים שם שמעינן דגם שאינו מגיע כזית לכל א' וכן בכל אכילת קדשים ובזה נסתלק מה שהקשה שם בסוף ד"ה ונ"ל. גם מה שהביא ראיות בזה הדיבור אינן ראיות לכזית לכל א' דיאכלו וכו' כתיב שאם יש כדי שביעה שפיר ואם לאו שיאכלו חולין ותרומה ולעולם דאין צריך כזית לכל אחד:

**ומ"ש** שם בפירוש דברי תוספות ישנים שכונתם כמ"ש הריטב"א מלבד דדבריהם סתומים. מה יענה למ"ש בריש דבריהם דלא היה מצות אכילה לגמרי בפול וקיימי בשעת מארה אחר שה"צ כאשר עין אדם ישר יחזה דקדוק מ"ש מצוה לגמרי ומאי דמסיק שם ובריש דף קפ"ט דפול דסועד הו"ל ככזית עש"ב יש לדחות דכי כתב רחמנא לשון אכילה דהיא בכזית אינו משתנה השעור כי סעיד בבציר וכן לענין ברכת מזון אף בשעת ברכה נשבעי"ן ונוטלין כזית וכיוצא לענין אסורין בכל זמן בעינן כזית. ומ"ש עוד בדף קפ"ט שם דע"י הצנועין שמושכין נשאר כזית לאחרים וכו' ע"ש אינו נר' דמהירושלמי והתוספתא שהבאתי לעיל מוכח דגם שהצנועין מושכין לא היה מגיע לכל א' אלא כפול. ותו ק'

לדבריו איך המחלק היה מחלק פחות מכזית. דאפילו לפי שיטתו הגרגרנים היה נשלם להם כזית במה שחוטפין חלק הצנועים כמ"ש בתוספות ר"י הזקן על קדושין כתיבת יד וכן הוא בתוספות שלפנינו שם דהגרגרנים חוטפין חלק הצנועים וא"כ מאן פלג להו לכל א' פחות מכזית כיון דהמצוה בכזית דודאי המחלק לא סמיך אצנועים שימשכו והגרגרנים שיחטפו:

**עוד** כתב שם בד"ה וראיתי שהטור סובר כחידושי קדושין לחד מקמאי אך מדברי התוס' וסתם דברי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש(פ' הזרוע) נ"ל הפך זה ודברי החידושין וטי"ד צ"ע וכו'ע"ש ועמו הסליחה דהרמב"ם כתב סוף פ"ט דבכורים כדברי הטור וכן פסק מרן בש"ע שם. ומסתברא דרבינו בעל הטור סבר דכן הוא דעת אביו הוא הרא"ש כי הרא"ש הביא הגמרא לחוד ומה שמפרשים בגמר' יפרשו בדבריו. גם הרמב"ם על הרוב אינו חולק על הרי"ף. ותימא עליו שכתב שהרמב"ם חולק על הטור ולא זכר שהרמב"ם כתב בפירוש כהטור וכן פסק מרן ועל הרוב כן דעת הרי"ף והרא"ש כמ"ש. וכנראה דנמשך אחר ריש דברי הרב דרישה וכבר השיגו הרב כנה"ג שם סי' ס"א. ומ"ש עוד ריש ע"ב לישב דברי החידושין אינו מחוור כאשר יראה המעיין. ומה שדייק דהו"ל לקרותם בעלי שלום ולא צנועים לאו דוקיא הוא דצנועים פירושו אנשים כשרים כמ"ש בירושלמי פ"ו דדמאי ואנשים כשרים ותיקין כמ"ש רבינו עובדיה שם הם פורשים מהמחלקת. ורבינו שמשון כתב שם שמחמירין על עצמם. ומכאן תשובה למ"ש לעיל בע"א ד"ה אך את זה ק' דלא שייך לקרותם צנועים אלא חסידים דהרי צנועים מחמירים והיינו חסידות. ומ"ש לדחות דברי שם בע"ב שעיקר דברי החידושין רבים פליגי עליה. כבר כתבנו בעניותנו שהרמב"ם ומרן פסקו כהטור ומסתמא ס"ל דהכי סברי הרי"ף והרא"ש כמש"ל ועמ"ש הריטב"א בחידושי קדושין שם שכתב דחולקין לשון מחלקת ע"ש. ומה שהקשה עוד דאי חצי שעור יש בעשה איך יפקיעו וכו' לק"מ דכיון דאינה מצוה גמורה מפני המחלקת משכו ידיהם ומה גם למש"ל. ומה שדחה מה שהבאתי מהתוס' אינו דיחוי שהת"י כתבו בשעת מארה דלא היה מצות אכילה לגמרי כמש"ל והוא הפך דבריו. ומ"ש על מה שדחיתי שאני אכילת קדשים וכו' דא"כ גם באכילת כזית וכו' לא שמיע לי כמתבאר ממש"ל. ומה שכתבתי בעניותי היא סברא נכונה ופשוטה. ומ"ש דראית הרב בני חיי כראי מוצק תימה עליו דהמעיין יראה דיש פני' לומר כדאמרן ואינה ראיה ויד הדוחה נטויה והיה לו ללמוד ממארה דשמעת' המחזיקה והיולדה הוא הרב בני חיי עצמו דלא היתה בעיניו ראיה החלטית ודוק הטב כי קצרתי ובמקומו כתבתי על ראיות

שהביא בדף קצ"ב ע"א שאינן ראיות כלל ושם כתבתי גם על דברי גדול א' המיוחד בס"ד. והיום קצרה:

## דף מג.

**תוס' ד"ה הכל כשרים** הגאון מהר"ר צבי בתשו' סי' קנ"ד תמה על דבריהם וכבר קדמו הרב תוספת י"ט פ"א דתמורה משנה ה'. והרב חזון נחום שם והרב מהר"ם ן' חביב בס' כפות תמרים דף ל' ע"ב יישבו קצת (אמר המגיה עיין חוט המשולש בשו"ת דף י"ט ע"ב):

## דף נ.

**תוס' ד"ה פר העלם** ודברי הרב מהרש"א בחידושי הלכות ודברי תוספות ישנים כתבתי עליהם בס' הקטן שער יוסף דף כ"ג ודף ס"ג בס"ד:

**פר בהוראה וכו'** ודברי רש"י ותוס' ישנים עמ"ש בעניותי בס' הקטן שער יוסף דף נ"ו בס"ד ע"ש:

## דף נב:

**והתניא משנגנז ארון וכו'** עמ"ש אנכי עפר דל בס' הקטן שער יוסף דף ק"ד בס"ד ע"ש:

## דף נד.

**כל הדרה מאי כל הדרה חדרה** עיין מה שדקדק הרב מהרש"א בחידושי אגדות ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן שער יוסף דף ק"ד ע"ד בס"ד ע"ש:

**נתגרשה חזרה לחיבתה הראשונה.** מכאן הקשה הרב פרשת דרכים בסוף הספר עמ"ש הרב מהרימ"ט בדרשותיו פ' שמיני דרוש שני. ועמ"ש הרב מהר"י בכר דוד בספר דברי אמת בדרושים דף כ"א והרב מהר"ש פרימו ברמזי דרשותיו פ' וזאת הברכה ומ"ש אני בעניי בס' הקטן דברים אחדים דף קנ"ה בס"ד ע"ש:

**בהמה בגימט' חמשין ותרתין הוו.** עמ"ש הרב ישרש יעקב משם הרב מהר"י פינטו ועמ"ש בעניותי בקונטריס זה לעיל במס' שבת דף קמ"ה בס"ד ע"ש:

## דף נו:

**א"ל ההוא מינאה לר' חנינא השתא ברי וכו'** כך היא הגירסא בעין יעקב. וכפי גירסא זו דגריס ההוא מינאה. אפשר לומר דרגילי המפרשים לומר דכל מקום שמזכיר השאלה בשם מין עיקר שאלתו לבא לדברי מינות. ואפשר בהקדמה ששמעתי משם המפרשים

דהתורה נמשלה לאש ויש בזה לומר שני טעמים אחד דהתורה נמשלה לאש לומר מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינם מקבלי' טומאה וכפ"ז כב יכול השכי' שורה בגלות ישראל אף בתוך טומאתם. אך יש לומר דהטעם דהתורה נמשלה לאש הוא לומר שהת"ח שלומד בתורה יוכל להתגאות ואדרבא צריך להיות גאה לכבוד התורה ולכך נמשלה לאש שלומדיה יהיה להם גאוה וכפ"ז אין סבר' דהשכינה שוכנת בתוך טומאתם ע"כ שמעתי ובזה אפשר דזה תכלית כונת המין לומר דהתורה נמשלה לאש כדי שיתגאה הת"ח וכפ"ז אינו שוכן בטומאתם כי העיקר שצריך להתגאות ומזה צץ ופרח הכפרות דא"כ ח"ו מאי דכתיב נעשה אדם א"א לומר דהוא ללמד הענוה כמשז"ל אלא ח"ו ב' רשויות ח"ו ונמצאת תכלית שאלתו למינות. והשיבו השוכן אתם בתוך טומאתם דהעיקר הענוה והתורה נמשלה לאש לומר דאינה מקבלת טומאה ואדרבא למדנו מדת הענוה וא"כ נעשה אדם ללמד ענוה ודוק:

**ואפשר** לדקדק מ"ש השתא ברי טמאין אתון מה רצה לומר באומרו ברי ואפשר דרצה לומר לו דכשישראל חוטאים פקע קדושתייהו ואזלי לסט"א ולא נקראו בנים למקום ואין השכינה שורה דנטמאו וחלק' בטומאה וז"ש המין השתא ברי כאלו יאמר שהוא בן לסט"א ואפילו רבי חנינא דהוא טוב הלך אחר רוב המון ישראל וגם הוא ח"ו נעשה בן לסט"א וא"כ אין השכינה שורה. והשיבו ר' חנינא ת"ח מה כתיב בהו השוכן אתם וכו' לפי שאנו בכל אופן יש לנו דין בנים:

## דף סד.

**רב סבר לה כר' יוסי דאמר מצות בראשון וכו'** עמ"ש הגאון מהר"ר צבי בתשובותיו סי' מ"ה ומה שכתבתי אני בעניי בס' הקטן שער יוסף בקונטריס שבסופו דף כ"ו בס"ד ע"ש:

## דף סו.

**א"ר ירמיה דלא כרבי יהודה וכו' יש להם כפרה בשעיר המשתלח וכו'** וכתבו התוס' ד"ה אמר ר' ירמיה מכאן אני מתרץ מאי דפליגי ר' יהודה ור"ש פ"ק דשבועות וכו' עד סוף הדבור ע"ש. ובימי חרפי דקדקתי דלפי דבריהם המקשן דפריך מ"ט דר"ש והתרצן דתריץ ממשמע שנאמר שני שעירים תרוייהו הוו ידעי דליכא למימר דטעמא דר"ש משום ב' וידויים ודם פר דגם לר"ש אינו הכרח דלדידיה נמי אצטריכנא לומר כדתנא דבי ר' ישמעאל. א"כ מאי פריך בתר הכי בשלמא לר"ש היינו דכתיב ב' וידויים ודם פר הא מודעת זאת טעמא דתנא דבי ר' ישמעאל אפי' לר"ש. ובו בפרק אמרתי דרך חידוד דמאי

דפריך בתר הכי בשלמא לר"ש היינו דכתיב ב' וידויים לא על עיקר הוידוי פריך דודאי גם לר"ש ה"ט כדי שיבא זכאי ואמטול הכין לא אתיא זכירה בוידוי ראשון לאחיו הכהנים וכמ"ש התוס' התם נמי אך קשיא ליה דבשלמא לר"ש דהשני וידויים שתי כפרות הם משום הכי כולל עצמו בוידוי שני עם אחיו אף דכבר התודה דכפרה אחרת היא ודין הוא דיזכיר אחיו הכהנים גם ברישא אלא דלא מדכר להו עד שיראה כזכאי אלא לר' יהודה דהשני וידויים כפרה אחת היא נהי דמתודה ברישא הוא עצמו כדי שיבא זכאי אמנם ק' לר"י דבודוי שני אמאי כולל עצמו עם אחיו כיון דכפרה אחת היא וכבר התודה ברישא והא תו למה לי. ומשני אחד לו ואחד לביתו כלומר דלר"י יציבא מלתא דהכל כפרה אחת ואין כאן שני וידויים אלא ודוי אחד אך בחלקות דברישא מזכיר עצמו ושוב לאחיו כדתנא דבי רבי ישמעאל ולהכי כולל עצמו אח"ך להורות דמה שהתודה ברישא אינו אלא כדי שיבא זכאי דוקא והכל כפרה אחת ומשו"ה מתודה אח"ך הוא ואחיו לומר דאין כאן אלא כפרה אחת להם והוידוי דרישא אינו אלא כדי שיבא זכאי ואדרבא בזה הורה דאינו אלא כפרה אחת וכיון דכבר ידע המקשן דאין כאן הכרח מעיקר שני וידויים די"ל כדתנא דבי ר"י דה"ט דר"ש גופיה דברישא אינו מזכיר לאחיו להכי פריך מ"ט דר"ש ואף דקשיתיה לר"י אמאי כולל עצמו אח"ך לא הונח לו לומר דזהו עיקר טעמו דר"ש. ויותר נראה לומר דלמקשן שהקשה מ"ט דר"ש ל"ק דמאי פריך דלימא דטעמיה משום דכתיב ב' וידויין ודם פר וכדפריך בתר הכי די"ל כמ"ש הראשונים ז"ל בכמה דוכתי דהמקשן פריך לדעת אם יש לתרץ בענין אחר וכמ"ש הרב באר שבע דפוס ויניציא דף ט' ע"ג ד"ה ת"ש יש שבת וכו' והתוס' בשמעתין כל קושית' הוא לתרצן אמאי לא תירץ מה"ט דב' וידויין וע"ז תירצו שפיר דגם ר"ש אית ליה יבא זכאי וק"ל:

**וראיתי להרדב**"ז בתשו' ח"א סי' ל"ד שכתב דבשעיר המשתלח לא היתה כפרתו של כ"ג תלויה בו ולא כפרת אחיו הכהנים אלא כפרת ישראל לבד והיה כולל עצמו עם אחיו משום דעיקר ודוי בשעת סמיכה וא"ת א"כ מה צורך שיתודה על עצמו תחילה ימתין עד שחיטה ויתודה עליו ואחיו וי"ל מפני שהיה צריך להזכיר את השם בכל וידוי ג"פ וכו' ע"ש באורך וכבר צווחי על דברי הרב ז"ל תרין אריוותא דאוריתא שני גדולי הדור הרב מהרח"א בעץ החיים דף פ' ע"ג והרב בתי כהונה חלק בית ועד סימן כ"ב דקי"ל כר' יהודה דכהנים מתכפרים בשעיר המשתלח וכו' עש"ב והנני יוסיף לדקדק על הרדב"ז דאף למאי דנקיט כר"ש ואמר מר דבשעיר המשתלח לא היתה תלויה בו כפרתו ולא כפרת אחיו מאי ק"ל דא"כ מה צורך שיתודה על עצמו תחילה וניחא ליה דה"ט דצריך להזכיר השם בכל ודוי ג"פ ואם לא היה מתודה אלא הודוי שני דהיינו שכולל עצמו

ואחיו לא מצי להזכיר את השם אלא ג"פ והדר ק"ל דאכתי לא יכלול עצמו וכו' ע"ש הרי לר"ש צריכי ב' וידוים לשתי כפרות וכמ"ש ספ"ק דשבועות. ומעיקרא ק"ל להתוס' שם דלר"ש בודוי ראשון הו"ל להזכיר אחיו הכהנים כיון דכפרה אחרת היא ע"ש וא"כ מאי ק"ל להרב דמה צורך שיתודה על עצמו תחילה:

**וכזאת** וכזא' נהלך ברג"ש על הרב פרי חדש בהגהות הרמב"ם פ"ב דעבודת יה"כ דין ו' שכתב וז"ל ואעפ"י שכלל עצמו בודוי ראשון היה חוזר וכולל עצמו בודוי שני כדי שלא להראות כאלו הוא כבר זכאי ובשעיר המשתלח לחוד שאינו מכפר אלא על ישראל למה לו להתודות עליו ולמ"ד שהכהנים יש להם כפרה בשעיר וכו' ע"ש ומריהטא דלישניה מוכח דהלכה כר"ש ולרווחא דמילתא כתב ולמ"ד שהכהנים מתכפרים בשעיר המשתלח ואיפכא הו"ל למימר למנקט סברת ר"י בפשיטות דקי"ל כוותיה. ותו דלמאי דברישא קאי בדעת ר"ש דשעיר המשתלח ישראל לבד מתכפרים בו מהו זה שכתב ואעפ"י שכלל עצמו בודוי ראשון וכו' ומאי קושיא והלא לר"ש שני וידוים שתי כפרות הם כאמור ועוד מאי קאמר כדי שלא להראות כאלו הוא כבר זכאי אדרבא הרי לר"ש טעמא דאינו מזכיר לאחיו בודוי ראשון הוא שאינו מזכירם בהדיא עד שיראה כזכאי וכמ"ש התוס' ספ"ק דשבועות. וגם לר"י קאמר הש"ס התם דמתודה ברישא דמוטב שיבא זכאי. ואין להקשות דלר"י אמאי כולל עצמו אח"ך כיון דכפרה אחת היא הא כבר התודה בודוי ראשון די"ל כדכתיבנא בעניותין להורות דהכל כפרה אחת. ואם נפשך לומר הרי כבר הרדב"ז טעמא טעים דבעינן ודוי בשעת סמיכה סמוך לשחיטה וכו':

**ולמאי** דקי"ל כר"י יש לדקדק קצת במאי דקאמר הש"ס לעיל פ' טרף בקלפי (דף מ"ג ע"ב) דפריך מ"ש בודוי ראשון דלא אמר ובני אהרן עם קדושיך ומ"ש בודוי שני דאמר ובני אהרן וכו' דסגנון קושי' זו היא לר"ש דלדידיה דבעינן ב' ודויים דשני כפרות נינהו אמאי לא מדכר בני אהרן ברישא וכמו שהקשו התוס'. אמנם לר"י הקושיא שיש להקשות הוא דאמאי אצטריך ב' ודוים וכדפריך ספ"ק דשבועו' וה"נ הש"ס לעיל הו"ל להקשות כי האי גונא אמאי אצטריכו שני ודוים לדעת ר"י דקי"ל כותיה ויש לישב:

**ובצפיתנו** צפינו בס' עבודה תמה פירוש סדר עבודה להרב מהר"ר יהושע בנבנשת דף מ' שהביא דברי הרדב"ז הנז' דבשעיר המשתלח היתה כפרת ישראל לבד ובזה פירש מ"ש להתודות עליו אשמת קהלה. ולא העיר דאין זה מוסכם להלכה. ותו דאגב שיטפיה העתיק דברי הרדב"ז כצורתם כמו שהם בדפוס שכתוב אבל שעיר החטאת אשר לעם לא היתה תלויה בו כפרתו וכו' והוא ט"ס וצ"ל שעיר המשתלח ועמ"ש הרבנים הנז' בס' עץ החיים ובס' בתי כהונה ע"ש:

## דף סו:

**שאלו את ר' אליעזר פלוני מהו לעה"ב וכו'** פירשו המפ' ששאלו על שלמה ואפשר לומר דרך דרש בשאלות אלו ותשובותיו דהא דהשיב להם לא שאלתני אלא על פ' רמז להם דמלבד דשלמה הע"ה שלא נמנה פרק חלק ודאי יש לו עה"ב אך היה להם לשאול אעיקרא על מה שמנו בפירוש שאין להם חלק דהרי דורשי רשומות אמרו שכלן יש להם חלק לעה"ב ולמדו מפ' לי גלעד וכו' כמ"ש בסנהדרין דף ק"ד. ועוד שאלוהו מהו להציל הכבשה מן הארי כלו' אם בת שבע לא חטאה שהיתה אנוסה ומותרת לבועל כמ"ש פ"ק דכתובות דף ט'. וע"ז תמה לא שאלתוני אלא על הכבשה כלומר מה ראיתם לשאול להציל לב"ש הי"ל לשאול טעם להציל לדהע"ה שלא חטא דמוצל הוא משום דכל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו כמ"ש שם פ"ק דכתובות ושאר דוכתי. ועוד שאלוהו מהו להציל הרועה אוריה מן הארי דהע"ה שלא היה מורד במה שלא הלך לביתו דלפי האמת היה אסור דבת שבע מעוברת כמ"ש המפרשים. והשיב לא שאלתוני אלא על הרועה כלומר במקום לשאול על דהע"ה טעמו דודאי לא חטא אתם שואלים על אוריה והלא מוכרח דהיה מורד במלכות דאמר אדוני יואב כמ"ש התוס' פ' האיש מקדש. ומ"ש הכתו' רק בדבר אוריה היינו שנהרג בחרב בני עמון שהי' חקוק ע"ז כמו שביאר בזהר הקדוש הסבא קדישא פ' משפטים דף ק"ז ע"ש ודוק הטב:

## דף סט:

**כדאמר רב חסדא בעזרת נשים הכא נמי בעזרת נשים.** הכי אמרינן בסוטה דף מ' וכתב הרב באר שבע בתוספותיו לסוטה שם וז"ל היאך שייך לומר כדאמר רב חסדא כאלו רב חסדא אמר בעזרת נשים על קושיא אחרת בענין אחר והא ליתא דהא רב חסדא בא לחזק מה שתירץ כאן בעזרת נשים על הך קושיא גופא והאמר מר אין ישיבה וכו' ואין שיטה כזאת בגמרא עכ"ל וראיתי במכתב להרב הכולל כמהר"ח הלוי סנדורי זלה"ה אב"ד במצרים שכתב על הרב באר שבע אשתמיטתיה תלמוד ערוך יומא דף ס"ט ריש ע"ב דהתם בעי תלמודא והיכא אתמר דרב חסדא עכ"ל ואיברא דמוכח דהרב ב"ש לא זכר מסוגייתנו דאי הוה דכיר לה הוה מייתי לה:

**אמנם** דברי הש"ס בסוגיין דקאמר והיכא אתמר דרב חסדא אהא מתיבי דתניא וכו' וה"ג מהרש"א בחידושי הלכות. צריכין ביאור. דאם נפרש מאי דקאמר אהא דר"ל על משנתנו דכ"ג עומד יקשה קושית הרב באר שבע מה הלשון אומרת כדא"ר חסדא וכו' הכא נמי והלא עלה דמשנתנו אמרה. ואם נפרש דאמרה אמאי דמקשה מתיבי מהבריתא

ומשני רב חסדא בעזרת נשים הרי הך קושיא על תירוץ רב חסדא דאוקמה בעזרת נשים ומקשה דלרבנן מיהא בעזרה היו קורין כדפירש"י בסוטה ופריק לה רב חסדא בעזרת נשים ומקיים תירוצו למשנתנו. וא"כ מאי קאמר בסוגיין והיכא אתמר וכו' אהא. מלבד דלא יצדק לשון אהא מתיבי וכו'. ואי לאו דמסתפינא הייתי אומר דהכי גרסינן בשמעתין והיכא אתמר דרב חסדא אהא דתניא היכן קורין וכו' דרב חסדא אמרה בפי' הבריתא והיינו דקאמר כדאמר רב חסדא על הבריתא בע"נ ה"נ בע"נ. אמנם מדברי רש"י בסוטה מוכח דגריס התם מתיבי וכ"כ תוספות ישנים בסוגיין מתיבי וכו'. אמנם נראה דהאי מתיבי בתוס' ישנים ט"ס שהרי כתבו אפרש' הקהל קאי וה"ה הכא ומוכח דמפרשי כדאמרן דרב חסדא אהך בריתא דהקהל אמרה לפירוש הבריתא ומשם אנו למדים לפרש משנתנו ואיך יצדק זה עם מתיבי אלא נראה דהגירסא כמ"ש וכן מוכח ממ"ש על הבריתא ואמר רב חסדא בע"נ ואי רב חסדא לתרץ מתיבי אתא הול"ל אמר רב חסדא ובש"ס של קלף כ"י נושנת היא בסוגיין ל"ג והיכא אתמר וכו' אהא. רק הגירסא כסוגית סוטה ה"נ בעזרת נשים מתיבי וכו'. וראיתי להרב כנסת הגדולה בי"ד סי' צ"ז הגהת ב"י סוף אות ג' עשה כלל בזה וכתב דהכי אשכחן בסוטה (פרק אלו נאמרין) כדאר"ח בע"נ ה"נ בעזרת נשים אע"ג דרב חסדא לא אמרה במקום אחר אלא על קושיא זו עכ"ל ויש להעיר דאיך נתפייס ועשה מזה כלל ללמוד למקום אחר והלא הא דקמן אין לו מובן וכי הש"ס ישלח דברו שלא כהוגן ושלא בדקדוק. ועוד נעלם ממנו סוגיין דקאמר והיכא אתמר וכו' ואע"ג דצריך ביאור כמש"ל מ"מ הי"ל להביא סוגיין דסותר הכלל ודוק הטב:

## דף ע.

**ובעשור של חומש הפקודים קורהו על פה אמאי נגלול וכו'** תוספות ישנים הקשו דאיך קורא ע"פ הא דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ ותירצו דזהו למצוה מן המובחר וכו' ומדברי הפוסקים משמע דיש איסור בדבר. ועמ"ש הרב מופת הדור מהרח"א בספר ישרש יעקב ומ"ש בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' מ"ט ועיין בשיורי ברכה ומחזיק ברכה שם בס"ד:

## דף עא.

**ואמר ר' ברכיה אם רואה אדם שהתורה פוסקת מזרעו ישא בת ת"ח וכו'** אפשר לומר דלאו שפסקה לגמרי אלא שמתחלת לפסוק והיינו דקאמר פוסקת ולא אמר פסקה לומר שהתחילה לפסוק כגון שאבותיו חכמים גדולים ואח"ך היו למדנים קצת צריך שיתחזק

וישא בת ת"ח כדי שתחזור עטרה ליושנה ויהיו חכמים גדולים. ואם לאו תפסוק לגמרי שיהיו עמי הארץ וזהו כונת הכתוב שהביא אם יזקין בארץ שרשו שמתחיל לפסוק כחו מזה יבא ובעפר ימות גזעו על כן טרם שימות ישא בת ת"ח ומריח מים יפריח ועשה קציר כמו נטע שהיו נטיעים מגודלים חכמים גדולים והרב עיון יעקב פירש פירוש נאה עפ"י מ"ש בס' חסידים סי' קנ"ו ע"ש:

## דף עא:

**ייתון בני עממיא לשלם וכו'** הריטב"א מהדר אזכותא דכ"ג דלא כיוין לבזותם דאף ישראל נקראו כן דכתיב אחריך בנימין בעממיך ע"ש. ומ"מ אפקירותא היא לומר כך לנשיא ואב"ד גדולי הדור. ומשו"ה קללם דלא ייתון לשלם. ועמ"ש הרב ישרש יעקב ויש לגמגם בדבריו ע"ש. ומדחזינן שהכ"ג שתק נראה קצת דכיוין לפחות למעט כבודם ודוק:

## דף עב.

**אר"ח בר חנינא מאי דכתיב את בגדי השרד אלמלא בגדי כהונה לא נשתייר משונאי ישראל שריד ופליט**. פירש"י אלמלא בגדי כהונה שע"י מקריבין קרבנות המכפרים על ישראל עכ"ל וק"ק דא"כ אלמלא קרבנות מיבעי ליה. ואפשר במ"ש התוס' דבגדי כהונה מכפרים על הערבות והביא דבריהם הרב עיר בנימין ח"ב דף ן'. ועפ"ז יבוא על נכון דאף אם יהיו צדיקים וחסידים ילקו על הערבות והערבות ענין קשה מאד דלא סגי להיות יראי שמים ובעלי תורה ומצות כי הם נתפסים בעד הרשעים מכח הערבות. ולהכי אהנו בגדי כהונה לכפר על הערבות ושפיר קאמר דאלמלא בגדי כהונה לא נשתייר וכו' ודוק הטב:

## דף עג.

**תוס' ד"ה וכלן נוהגו'** עמ"ש אני בעניי בספרי הקטן שער יוסף דף קי"א בס"ד ועמ"ש תוספות ישנים ד"ה כדברי ר' יהודה ועמ"ש בעניותי על דבריהם שם בשער יוסף דף קי"ג בס"ד:

## דף עד:

**אמר ר"ל טוב מראה עינים באשה יותר וכו'** כ' הרב מהר"ם ן' חביב בתוספת יה"ך יראה דכונת ריש לקיש להזהיר לבני אדם דכיון דיש תענוג להסתכל באשה מגופו של מעשה לכן צריך שיפרוש האדם להיות קדוש שלא להסתכל בנשים עכ"ד ודבריו חיים וקיימים וכן כתב הסמ"ג לאוין קכ"ז וז"ל וכן אסור להסתכל וכו' ואומר פ"ב דיומא טוב מראה

עינים באשה יותר מגופו של מעשה לפיכך צריך להזהר מאד בדבר עכ"ל והם דברי הרב מהרמב"ח:

**ומצאתי** בספר דינים קדמון כתוב על קלף ישן נושן וז"ל הסתכלות בנשים יש אומרים דדרך העברה כלומר שאין הראיה בהם בקבע לית לן בה ואינו נראה אלא כל הבטה בעולם באשת איש אסורה וה"ה לכל אשה שהיא אסורה עליו משום ערוה עכ"ל ועמ"ש הרב החסיד מהר"ם די לונזאנו בס' שתי ידות באצבע דרך חיים ע"ש:

## דף עה.

**כיצד שנים שבאו לדין לפני משה זה אומר עבדי וכו'** עי' מ"ש הרב מהר"ם ן' חביב בתיה"ך בזה ועמ"ש אנכי עפר דל על דבריו בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ל"ב עיין שם באורך בס"ד:

## דף פב.

**תוס' ד"ה מה רוצח**. בפלוגתא דמייתו מר"ת וריב"ם עמ"ש בתוס' ישנים והרא"ש פ"ק דכתובות ומהרימ"ט שם בחידושיו ועיין בתשובות בית יעקב ובמרדכי פרק בן סורר ויש לי הדיוט אריכות דברים במקומו:

## דף פב:

**ההוא עובדא דארחה וכו' ודברי רש"י שכתב שהריחה ויום הכיפורים היה** עמ"ש אני בעניי בספרי הקטן דברים אחדים דף קמ"ד בס"ד:

## דף פג.

**מאכילין אותו הקל הקל וכו'** וכל הסוגיא עיין מ"ש הרב פרשת דרכים דרוש י"ט ועמ"ש אנכי איש צעיר בספרי הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' שכ"ח באורך ושם רמזתי דברי הראשונים והאחרונים בס"ד עיין שם:

## דף פג:

**מים ראשונים האכילו בשר חזיר וכו'** עיין מה שפירש"י בסוגיין ועמ"ש מהרש"א בחידושי הלכות פרק כל הבשר על לשון רש"י דהתם ודוק בדברי רש"י דסוגיין ועיין מ"ש בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף חלק ארח חיים סי' קפ"א בס"ד ועיין מאי דאתמר במדרש במדבר רבה פרשה ך' ע"ש:

## דף פה:

**אמר רב יהודה אמר שמואל אי הואי התם אמינא דידי עדיפא מדידהו וחי בהם ולא שימות בהם אמר רבא לכלהו אית להו פרכא לבר מדשמואל דלית ליה פרכא.** בימי חרפי הן בעודני בשליחות מצוה ועברתי בארץ מצרים הקשה לי החכם השלם הרב כמהר"ר חיים הלוי סנדורי זלה"ה דהרי פרשת אחרי תרגם אנקלוס האי קרא וחי בהם ויחי בהון בחיי עלמא וכן פירש"י שם וחי בהם לעה"ב שאם תאמר בעה"ז סופו הוא מת ומאחר שכן מאי קיליף שמואל ורבא היכי קאמר דלית ליה פרכא והרי איכא לדחויי נמי לדשמואל עד פירכ"א מקש"ה היא דקרא לא איירי בחיי העה"ז וכמו שתרגם אנקלוס עכ"ד ואיברא דלכאורה קשיא ומה גם דאמרו בריש מגילה דהתרגום עזרא אמרו ובנדרים אמרו דהתרגום הלכה למשה מסיני וכתב מהר"י די ליאון במגילת אסתר דף ל' דמהתרגום מותבינן לכלהו ואנקלוס גופיה תנא הוא והוזכר בבריתא בבתרא דף צ"ט ואיך יליף מינה שמואל ורבא כתב עלה הנפק. והשתא לא לבד דאיכא לדחויי לדשמואל. אלא לקושטא דמילתא קרא אתא לעה"ב ודלא כשמואל:

**ויראה** דהיינו מאי דאמור רבנן אין מקרא יוצא מידי פשוטו דהגם דאיכא למדרשיה לעה"ב וכדתרגמוה אנקלוס ורש"י מ"מ הפשט בעה"ז איירי. ותו יש להכריח דודאי פקוח נפש דוחה שבת דאי ס"ד דלא דחי אמאי קרא קאמר וחי בהם דמזה יכולנו למטעי דפקוח נפש דוחה שבת. אלא ודאי דדינא הכי הוא דפקוח נפש דוחה שבת ולהכי כתיב וחי בהם דלפי פשוטו למדנו כן. ולפי מדרשו הוא לעה"ב. ותו דהול"ל ושמרתם את חוקותי וכו' אשר תעשו אותם ותחיו בהם וכמ"ש הרב מהרמב"ח לדרכו ומדשינה וסתם יליף שמואל. ועל כן זאת היתה לרבא לומר לשמואל לית ליה פרכא כלומר אם יעלה על לב למפרך דוק ותשכח דלית ליה פרכא:

## דף פו.

**ארבעה חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש וכו'** בענין זה ובאיזה מאמרי תשובה דלקמן כתבתי אני בעניי בדרשותי בס' הקטן ראש דוד וס' הקטן דברים אחדים ובס' הקטן כסא דוד בס"ד עיין שם:

## דף פו:

**אר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות וכו'**. כתב רבינו האר"י זצ"ל שער הגלגולים (מסדר מהר"ש ויטאל זלה"ה) הקדמה כ"א וז"ל דע כי הפשע הוא כאשר האדם

יודע את רבו ומכוין למרוד בו להכעיס ואז גורם שהקליפות יקחו כל השפע תמורת הפשע ואינם נותנים ממנו כלל אל התחתונים ישראל. ועון הוא כאשר נעשה ברצונו אך אינו להכעיס רק שאוכל נבילות לתאבון ואז גורם שהקליפות ג"כ יקחו שפע היורד אמנם אחר שלוקחים אותו חוזרים ומורידין מהשפע ההוא שלקחו ונותנין לנו קצת וז"ס הגלות כנודע. ובזה תבין שני מאמרי חז"ל במס' יומא פ' בתרא חד אמר גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות כי זה מדבר בזדון הנקרא פשע שבתחילה גרם שהקליפות היו לקוחים כל השפע כלו לעצמן ועתה ע"י התשובה גרם שהגם שהקליפות יקחו כל השפע עכ"ז חוזרין ומורידין לנו מן השפע ההוא ע"י עצמן אחר שלקחו לעצמן וחד אמר שזדונות נעשות לו כזכיות הוי בעון שאינו חוטא אלא לתאבון כי אז כששב בתשו' גורם שהקליפות לא יקחו מן השפע היורד כלל לעצמן ומנע מהן אפילו השפע שהיו לוקחין לעצמן עכ"ל. והקשה לי חד צורבא מרבנן דדברי רבינו האר"י זצ"ל הפך הש"ס חדא דהוא כתב שני מאמרי חכמים ז"ל חד אמר וחד אמר ובסוגיין מבואר דתרי מימרי ריש לקיש אמרן ואותבינן דידיה אדידיה ומשנינן כאן מאהבה כאן מיראה ולדברי רבינו אין הדבר תלוי במהות התשובה אם מאהבה אם מיראה אלא במהות העבירה. ואיהו מותיב לה ואיהו מפרק לה דרבינו האר"י זצ"ל היה לו גירסא אחרת בש"ס דהתרי מימרי לאו ר"ל אמרן. ומאי דמשני בש"ס כאן מאהבה כאן מיראה הכונה כאן בפשע כאן בעון כי בפשע כל השפע לוקחים החיצונים זה שב מיראה דכיון דהסט"א לוקחת כל השפע יאבד הוא והעולם ומיראתו עושה תשובה. אבל העובר לתיאבון שסט"א אינה לוקחת השפע והא מיהא יש שפע בעולם א"כ ודאי השב הוא מאהבה ודברי הש"ס והאר"י זצ"ל דא ודא חדא היא עכ"ד. וכל זה אינו מחוור חדא דאם אמרו בראשונים דגרסי בש"ס גירסא אחרת שהיא הכל בכ"י על קלף כי דפוס לא ידעו מה הוא. נאמר כן בדברי האר"י החי זצ"ל כי בזמנו כבר נתפשט הדפוס בעולם. ותו דאין צורך לומר דגירסא אחרת הי"ל כלל דמ"ש חד אמר וחד אמר חוזר על המאמרים לא על האומרם ולא רצה לדקדק בזה ולהאריך לומר דתרוייהו מר"ל. ואשר יישב דאהבה ויראה היינו פשע ועון לא נהירא כלל והיא הנחה שובר"ת דאטו לא משכחת שב מאהבה בפושע כי נשאו לבו והכיר בסכלותו ושב בכל לבו. וכן העובר לתאבון דכאו עליו יסורין משכחת לה לשוב מיראה וזה מבואר:

**ולעוצם** הדבר נ"ל שהלשון אינו מדוקדק כל כך אך כונת רבינו ז"ל על מאי דאמרי' לעיל דל"ו מהו שאמר משה נושא עון ופשע וחטאה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שישראל חוטאין לפניך ועושין תשובה עשה להן זדונות כשגגות וק' דאמאי משה לא

אמר כזכיות וקפסיק ועושין תשובה ומשכחת דיעשו מאהבה ואלו ר"ל קאמר דבששב מאהבה נעשות כזכיות כמסקנת הש"ס ולכן מוקי רבינו האר"י זצ"ל ההיא דמשה רבינו דאיירי בפשע דהוא מרד ואע"ג דקאמר נושא עון ופשע כיון דנקיט פשע אף בשב מאהבה לא משכחת לה כזכיות אלא כשגגות ור"ל איירי בעון. תדע דהרי ר"ל יליף נעשות כשגגות מדכתיב כי כשלת בעונך וא"כ אף בעון קאמר דנעשות כשגגות הפך רבינו האר"י זצ"ל אלא מוכרח תירוץ הש"ס דאיירי מיראה. ומשו"ה הש"ס לא משני כדשני האר"י זצ"ל משום דר"ל אף בנעשות כשגגות בעון איירי. והלשון הכתוב בשער הגלגולים גדולה תשובה שנעשות כשגגות לאו דוקא אלא קאי על ההיא דמשה רבינו גם מה שנראה דתרי מימרי איתנהו פ' בתרא אינו מדוקדק. וכן הר"ב מהר"ם ב"ח בתיה"כ ק"ל מההיא דלעיל ומחלק בין פשע לעון ע"ש ודוק היטב:

**משל דמשה ודוד וכו' א'** קלקלה **וא' אכלה פגי שביעית וכו'** פירש"י כך דור המדבר מתו במדבר שהאמינו למרגלים משה [מת] במדבר על שמעו נא המורים אמר יכתב סרחני שלא יאמרו אני קלקלתי כמותם עכ"ל פי' דח"ו יאמרו שקלקל כמותם בחטא אחר ששוה לחטאם דבחטא המרגלים לא אפשר דהא אמרו בבתרא דלא נגזרה גזרה על שבט לוי ולא על משהיה יותר מבן ס' ואיך אפשר דנגזרה גזרת המרגלים על משה רבינו ע"ה אלא כדאמרן והכי מוכח ממאמרם ז"ל במדבר רבה פ' חקת ודברים רבה פ' ואתחנן ובויקרא רבה פ' ל"א כאשר יראה הרואה:

**והריב"ש** בתשו' סי' פ"ז כתב דבאכלה פגי שביעית ליכא מלקות אלא היינו מכת מרדות והרב מהר"י בר דוד בס' הבהיר דברי אמת בקונטריסים דף נ"ו ע"ג כתב ול"נ דמלקות דוקא והך מימרא קאי כר' יהודה דס"ל בפסחים דף מ"ב דכל לאו הבא מכלל עשה דכתיב בראש הפרשה לאמר לוקין עליו והכא הרי כתיב בריש פ' בהר לאמר עכ"ל ומסתייע' מילתיה דרב ז"ל ממאמרם ויקרא רבה פ' ל"א דאמרו שם ר' יהודה מושלו משל למה"ד למלך שגזר כל מי שיגזור ויאכל (מפגי) שביעית וכו' בבקשה ממך תלה הפגין בצוארי וכו' ע"ש הרי דר' יהודה הוא בעל מימרא זו וא"ש כפי דעתו דלוקין בכה"ג אלא דבמאמר הנז' כתוב להחזירה בקמפון וכו' ועמ"ש ביפ"ת וס' חרדים דף נ"ד:

## דף פז.

**אזיל אבא למקטל וכו'** עמ"ש בתוס' ישנים וכתבתי בעניותי על זה לעיל דף ח"י:

## דף פז:

**אתא ר' חייא הדר לרישא וכו'** בארחות חיים ה' ערב יום הכפורים ריש דף ק"ד מביא מאמר זה ויש שינויים בגירסא שהביא הוא ז"ל מנסחתנו ע"ש ובמ"ש רב שאני עמ"ש אנכי עפר דל בספר הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' תר"ו בס"ד: